

Per Meurling
Kommunismen i Sverige

Utgiven av Wahlström & Widstrand 1950

Innehåll

Introduktion.....	1
Bokens baksidestext	1
Förord.....	2
I. Historieförfalskning vid Ugglevikskällan.....	3
II. Rysk sektbildning i Sverige.....	6
III. Världsrevolutionen blir rök.....	13
IV. Sovjetrysk och västerländsk ekonomi.....	20
V. Politisk helomvändning.....	23
VI. De kommunistiska samhällsbevararna.....	28
VII. Kommunisterna blir imperialister.....	37
VIII. Frontförändringen den 22 juni 1941.....	43
IX. Kommunisterna vill ha taburetter	48
X. Sven Linderot.....	53
XI. Illusionspolitiken förflyktigas.....	58
XII. Fritjof Lager ställer till rätta	63
XIII. Tillbaka till år 1929 – – –	71
XIV. Den ryssbehärskade familjejuntan	77
XV. Hur de finansieras.....	83
XVI. Revolutionens fjärilar.....	88
XVII. Kommunistisk människojakt i Sverige.....	92
XVIII. Kommunisternas öde.....	97

Introduktion

Under 1930-talet och större delen av 1940-talet var Per Meurling en framträdande intellektuell företrädare för det svenska kommunistpartiet. Han var en skicklig skribent, som gärna skrev om kulturella ämnen, t ex litteratur, historia, men han ställde även upp till försvar för terrorn i Sovjet, stalinisternas agerande under spanska inbördeskriget m m.¹

Till slut insåg dock Meurling att stalinismen inte stod för de ideal – människans frigörelse från allt förtryck – som trots allt fått honom att gå med i det svenska kommunistpartiet. Meurling lämnade därför partiet och skrev en bok, *Kommunismen i Sverige*, där han tecknade en dystert bild av det svenska kommunistpartiet, dess politik och dess ledare. Boken är en välkryddad anrättning, som ger unika inblickar i olika aspekter av det svenska kommunistpartiets historia. Vi serveras allt från skarpsynta politiska insikter, till mera lättsamma episoder där Meurlings f d kamrater inte alltid spelar en särskilt ärofull roll. *Kommunismen i Sverige* är ingen vetenskaplig avhandling, utan en välskriven och lättläst personligt hållen redogörelse, som ger viktiga pusselbitar för förståelsen av hur detta parti verkade och fungerade under två årtionden.

Martin Fahlgren (20 november 2008)

Bokens baksidestext

Det väckte stort uppseende, när fil. dr Per Meurling officiellt bröt med det kommunistiska partiet och förklarade det krig på kniven, ty han hade under en följd av år varit en av de mest uppmärksammade representanterna för partiets intelligens och allmänt ansetts som en av dess trognaste anhängare. Det var djupt liggande överväganden, inte minst av nationellt slag, som kom honom – såsom tidigare Zeth Höglund, Karl Kilbom, Ture Nerman m. fl. – att bryta sig ut ur partiets kvävande ram.

Det är sin så småningom förvärvade och på rik erfarenhet grundade syn på det svenska kommunistpartiet han nu i sin bok *Kommunismen i Sverige* redovisar. Han skildrar de svenska kommunisternas liv i offentlighetens rampljus och bakom kulisserna och utför med skoningslös satir en rad avslöjande porträtt av de ledande koryféerna. Hela partiets kameleontliknande historia tecknas i livfulla och ofta överraskande färger, varvid det blinda beroendet av ryssarna och den ryska politiken – vars egenart författaren också beskriver – utgör det ledande temat.

Fil. dr Per Meurling ger också ett framtidsperspektiv, visar, hur de svenska kommunisterna spekulerar i ekonomiska kriser, krig och landsförräderi och hur de missbrukar och utnyttjar arbetarnas, småfolkets och vilseledda intellektuella sympatisörers idealitet. Boken, som är full av eldfängt stoff, är skriven på ett medryckande och åskådligt sätt. Det är en bok, som icke blott vädjar till alla politiskt intresserade utan överhuvud till alla, som bekymrar sig om vår tids livsåskådningsfrågor och vårt lands framtid.

KOMMUNISMEN I SVERIGE är den första boken i sitt slag här hemma, i det att den företrädesvis tar sikte på att skildra det svenska kommunistpartiet och förhållandena hos kommunisterna just här i landet. Ett särskilt avsnitt behandlar ryssarnas och deras svenska anhängares jakt på balter och andra politiska flyktingar på svenskt territorium.

---

¹ Det är således inte så underligt att denna Per Meurling tillhör Jan Myrdals favoriter. Förutom att Myrdal flera gånger skrivit uppskattande om Meurlings författarskap, medverkade han även vid utgivningen av (och skrev förord till) Meurling-antologin *Den goda tonens pingviner*, som publicerades 1984.

Förord

Någon kanske förundrar sig över, att just jag, som själv varit kommunist, nu så starkt framhäver den politiska enfalden och allt det missriktade i denna rörelse. Förklaringen är enkel. Denna bok återspeglar icke de åskådningar och illusioner, med vilka jag en gång anslöt mig till kommunismen utan den är tvärtom resultatet av den personliga utveckling och obarmhärtiga desillusionering, som kommit mig att lämna den.

Någon botgöring är icke denna bok. Min kommunism dikterades icke av vad man brukar kalla tarvliga skäl, lika lite som mitt avfall nu från kommunismen dikteras av sådana. Det finns ingen anledning att be dem, som icke genomgått en liknande livsåskådningsbrottning om ursäkt och att be dem, som gjort det, härom, är onödigt.

Min enda förhoppning är, att boken skall ge en tydlig och sannfärdig bild av sitt ämne. I någon liten mån har jag vid dess avfattning fallit tillbaka på tidigare publicerade artiklar i tidskriftspressen, men som helhet och till största delen är framställningen nyskriven.

Stockholm den 1 september 1949.

Per Meurling.

I. Historieförfalskning vid Ugglevikskällan

Det var pingstdagen 1947. Solen gassade hett från en molnfri himmel och sluttningarna runt Ugglevikskällan lyste skirt och ljust vårgröna. Runt omkring i gräset låg män i skjortärmarna och kvinnor i nya fräscha bomullsklänningar vid matsäckskorgar och barnvagnar. Små barn tog under stolta fäders och mödrars vaktande blickar sina första stapplande steg och vid träpaviljongen över själva källådern väsnades pojkar i slyngelåldern, skramlade med kedjorna i skoporna, drack av och skvätte med vattnet.

Men vad var detta? På en av sluttningarna stod en talarstol omgiven av en väldig fanborg, en mässingsorkester spelade och en massa människor lyssnade till det ena talet efter det andra. Även de, som satt och åt smörgås och drack kaffe i gröngräset, hade öga och öra för, vad som skedde på talarstolen.

Det var en typisk småborgerlig publik, som samlats. Hade det inte varit för fanorna och standaren kunde man gott ha trott, att det var fråga om en friluftsgudstjänst hos pingstvännerna eller ett möte hos en nykterhetsloge.

I själva verket var det Sveriges kommunistiska parti, som påstod sig fira sitt trettioårsjubileum och därför arrangerat en stor folkfest ute i det fria. Men det var svårt att känna någon som helst förskräckelse för dessa revolutionärer. De bar genomgående prägeln av hygglig svensk arbetarbourgeoisie. Var det verkligen dessa människor, som skulle omstörta samhället, krossa det bestående i väpnad kamp och införa proletariats diktatur? Det var omöjligt att upptäcka annat än enkelt, trivsamt folk, som tyckte om ett gott pålägg på smörgåsen, påtår av kaffet och att gona sig i det gröna.

Vinden lekte milt med fanor prydda med de ryska emblemen, hammaren och skäran. Proletariatet var till tänderna beväpnat med matpaket och termosflaskor. Det föreföll slätkammat, söndagsklätt, städat och ytterst svenskt.

På talarstolen visade sig hela den skandinaviska kommunisteliten. Där var den danske partiledaren Aksel Larsen, en charmörsäker handelsresande i grammofonskivor från Moskva, norrmännen Lövlén och Herttha Kuusinen, den röda amazonen från Helsinki, kall och glödande, blek och fanatisk, med det mittbenade släta svarta håret uppsatt i rysk frisyr med knut i nacken. Men var det inte underligt? Det var som om den vårliga svenska naturen var för stark för den politiska bombasmen. Mitt i en av Herttha Kuusinen's våldsamma diatriber mot kapitalisterna, krigshetsarna och imperialisterna hörde man, när hon gjorde en konstpaus, en liten fågels drill. Det var en taltrast, som lät höra sin stämma från toppen av ett träd och märkvärdigt nog vann fågeln. Alla glömde hetspropagandan och började plötsligt le. Aksel Larsen, som inte är någon modig man, talade stora ord. De svenska kommunisterna drack kaffe och åt smörgås. Solen sken, furorna susade och den ljusa grönskan, allnaturesns skönaste slöja, blommade.

De semestrande och smörgåsätande, idylliska revolutionärerna hade börjat med att applådera Martin Andersen Nexö, när han demonstrerade sin proletära kamplust genom att gå i spetsen för tåget ut till Lill-Jansplan. De applåderade honom även, då han tog bil hem, en karsk, ålderstigen herre, stödd på käpp, otvivelaktigt i viss mån en stor diktare. Lilla dåvarande revystjärnan på Oscars, Ulla Sallert, fick också starka applåder för sin sång och Karl Gerhard, salongsbolsjevikens framför alla andra, gjorde dundrande succé, när han hyllade kommunistpartiet på melodien

Mitt hjärta, mitt hjärta – – –

Texten hade han dock inte skrivit själv. Den var av Hjorvard.

Men vad tjänade egentligen hela tillställningen till? Kommunistledarnas patetiska retorik klingade ut i en natur, som var full av all vårens ljuvlighet och den drunknade i solstrålarnas glitter, den nyfödda grönskans drömmande sus och den allmänna naturglädjen. Huvudsaken för proletariatet på denna gudabenådade dag var att fröjdas åt barn och blomma, njuta 'av den svenska samhällsfriden, göra en utflykt i det fria, och den revolutionära vältaligheten tog man, snällt och väluppfostrat, med på köpet.

Jag satt under ett träd och iakttog denna kostliga revolutionsfest. Med ens kom jag att tänka på en episod i Krupskajas memoarer. Hon berättar, hur hon och Lenin någon gång i början på 1900-talet deltog i en förstamaj-demonstration i München. Där kom arbetarna i sina bästa kläder fredligt framlunkande, med hustrur och barnvagnar, i nytert solskenshumör och med nejlikor i knapphålen. ”Vi grät av raseri – – –”

Det är inte lätt att vara begåvad med lidelse i en småborgerlig värld. Ingen av de stora kommunistiska kanonerna, som sköt av sina salvor från talarstolen vid Ugglevikskällan, utom möjligen Herttha Kuusinen, föreföll särskilt passionerad. Aksel Larsen var välklädd. Lövlén var torr. De heroiska fraserna påminde mest om regementsmusik. Ingenting här var nytt, originellt, inspirerat, levande. Alla talarna följde ett bestämt schema. Men det egendomliga var, att publiken i sina reaktioner också gjorde det.

I varje tal ingick en hyllning till sovjetstaten och dess store ledare, marskalk Stalin. Den var en liturgisk beståndsdel i vältaligheten och den återkom lika regelmässigt som kyrie eleison i den grekiskt-ortodoxa mässan eller amen i en lutheransk gudstjänst. Genom hyllningen av Stalin visade talaren, att han var en renlärig och ortodox kommunist, att alla avvikelser från den rätta läran var honom främmande och att han vis-à-vis borgerlig opinion var en omutlig och ståndaktig kämpe. Alla hyllningarna var likriktade och formelaktiga. De saknade totalt spontan värme. De hörde till den nödvändiga konventionen. Generalissimus Stalin – – – den vise Stalin – – – Proletariatets lärare Stalin

Det var varmt och svettigt. Talen var långa och tråkiga. Men Stalinkultens trumpetfanfar smattrade i alla fall då och då karskt över den fredliga Ugglevikskällan och varje gång det hände tog publiken beslutsamt upp en applåd. Det skedde utan överströmmande hänförelse, målmedvetet och korrekt, men man klappade dock i händerna och betygade därmed, att man varit på kommunistmöten förut, att man förstod, vad som passade sig där och rättade sig efter den revolutionära konventionen. Det hör helt enkelt till i kommunistkretsar, att man skall manifesteras bifall, när talaren i en patentfras apostroferar Stalin. Endast en och annan sällsynt fanatiker gör det dock med glödande ögon och själen i evig brand.

Men när och hur blev det, uppriktigt sagt, sed, att svenska män och kvinnor skulle hylla härskaren i Kreml? Runt omkring stod den skirt gröna, vitsippfagra svenska naturen, vårt eget vackra land. Vad var det för främmande förtrollning, som gripit de närvarande?

Plötsligt erinrade jag mig denna folkfests betydelse. Det svenska kommunistpartiet påstod sig fylla 30 år.

”Det var i vårens tid, i månaden maj för trettio år sedan”, sade partiordföranden Sven Linderot, när han behagligt skorrande inledde festtalarnas rad, ”vi lade grunden till vårt kommunistiska parti.”

Vilken enastående historieförfalskning – – –.

Den 13 maj 1917 bildade en rad oppositionella socialdemokrater ett parti, som fick namnet Sveriges socialdemokratiska vänsterparti. Det var ett visserligen radikalt, men ändå allti-genom svenskt parti, där sådana män som Carl Lindhagen, Fabian Månsson, Ivar Vennerström, Fredrik Ström och Zeth Höglund satt till bords. Den kommunistiska internationalen var ännu inte ens bildad och ingen av de dirigerande i den nya sammanslutningen hade en tanke

på att någonsin gå i ledband hos främmande makt och dyrka den blivande härskaren i Kreml, som vid den tiden knappast alls var känd i utlandet. Lenin hade visserligen några veckor tidigare i reserverad järnvägsvagn tillsammans med sina trogna passerat Stockholm på väg till revolutionen, men från detta märkliga evenemang finns det bara ett gammalt fotografi bevarat, där man underligt nog ser Ture Nerman – numera bara människa och svensk, snuvig och vithårig skrudad i paletå och plommonstop spatsera vid den paraplyklädde, livligt gesticulerande lille ryssens sida istället för, vilket onekligen med hänsyn till dagens situation och de traditionella anspråk kommunisterna numera reser skulle tätt sig mera passande, Sven Linderot. I Kreml regerade vid denna tidpunkt ännu Kerenski. Vad Stalin beträffar berättade långt efteråt en av medlemmarna i Sveriges socialdemokratiska vänsterparti, språkmannen och eldsjälens Hannes Sköld, att han först på kvällen den 7 nov. 1917 i Petrograd blev medveten om Stalins existens. Han stod och samtalade med några ledande ryska revolutionärer i Smolni, Lenins högkvarter under kampen om huvudstaden, då i kvällningen en liten man i grå soldatkappa kom klivande. ”Det är Stalin – – –”

Sveriges socialdemokratiska vänsterparti, som grundades i maj år 1917, har ingenting, varken ideologiskt eller reellt, med det nuvarande rysstyrda kommunistpartiet att göra. Här finns ingen verklig kontinuitet. Ingen av de ledande personerna i det parti, som bildades då, tillhör det kommunistiska partiet nu. Sambandet är överhuvud totalt illusoriskt. Det bygger på ren och skär konstruktion.

Men varpå grundar kommunisterna då sin pretention på att härstamma från det i maj år 1917 tillkomna partiet? Jag satt och tänkte på det under mitt skuggiga träd den där pingstdagen 1947, medan historieförfalskningen högtidligt iscensattes från den av röda fanor omgivna talarstolen i närheten och det förmenta trettioåriga partijubileet firades, och kunde inte låta bli att småle. Du är falsk som en festtalare, säger Strindberg – – – Ack ja – – –

Kommunisterna fäster helt enkelt uppmärksamheten på, att Sven Linderot förde protokoll den 13 maj 1917, när Sveriges socialdemokratiska vänsterparti blev till. Att han i övrigt skulle ha spelat en ledande roll vid partibildningen har ingen vågat påstå. Men han satt där i alla fall med blyertspennan i hand, petade näsan och skrev ner, vad andra betydelsefullare personer yttrade. Det är under hänvisning till denna gravitetiska referentsyssla kommunisterna härleder sig från Sveriges socialdemokratiska vänsterparti. Kontinuiteten från då till nu kan inte följas från talarstolen eller programmet eller de dåvarande ledarna. Men den sträcker sig från referentbordet år 1917 fram till våra dagar. Det politiska spelet präglas sällan av någon större humor. Till undantagen hör den kommunistiska historieskrivningen på denna punkt.

Denna har emellertid också sin allvarliga sida. Det är naturligtvis enbart komiskt att nu efteråt, med utgångspunkt från Sven Linderots ställning som kommunistchef, såsom de troende gör, majestätiskt uppförstora hans roll vid Sveriges socialdemokratiska vänsterpartis grundande. Men det har inte skett utan en praktisk bitanke. Det har legat kommunisterna om hjärtat att inge allmänheten och sina egna medlemmar den föreställningen, att det svenska kommunistpartiet är en rent inhemsk skapelse och att det helt vuxit fram på svensk grund. Vad är i det syftet effektivare än att leda partiet tillbaka till ett oppositionsparti, som kom till stånd redan innan den kommunistiska internationalen grundats? Det var i själva verket en patriotisk propagandamyt om sitt eget ursprung, som kommunisterna med slug beräkning var i färd med att utbilda på den där illustra jubileumsdagen vid Ugglevikskällan. De visste, vad de gjorde och de skydde inte medlen. När gör dessa cyniker det?

Här gäller det att slå kortleken ur falskspelarnas händer. Enklast låter sig detta göra genom att påpeka, vad det är som är konstitutivt för ett kommunistparti i nutida mening. Det är varken en Lindhagens humanistiska hjärtevärm och ljusblå utopiska drömmier, en Fabian Månssons ursvenska bondedemokrati, en Vennerströms pacifistiska idealism, en Fredrik

Ströms barnafromma framtidstro eller en Zeth Höglunds skickliga politiska schackspel. *Det är helt enkelt troheten mot och underordningen under ryssarna.* I denna enkla formel ligger själva definitionen på, vad som numera menas med ett kommunistiskt parti, innesluten. Det kommunistiska partiet härstammar sålunda naturligtvis, i anslutning härtill, från det ögonblick, då hela partiet järnhårt och konsekvent bands vid den ryska politiken. Det skedde år 1929. Först då utmönstrades definitivt de sista spåren av nationell självständighet ur den kommunistiska partiledningen. I ledningen inträdde män, vilkas främsta och viktigaste kvalifikation var den blinda lojaliteten mot ryssarna och de ryska ledarna. Det var då den krets, som alltjämnt i huvudsak dirigerar kommunistpolitiken här i landet, etablerades.

I själva verket erkänner de kommunistiska historieskrivarna själva, att det nuvarande partiet inte är äldre än tjugo år. De betraktar nämligen åren 1917-1929 såsom kampår, under vilka häftiga strider i och för skapandet av ett riktigt bolsjevikparti pågår, *ett parti* – som det med kommunistisk terminologi heter – *av ny typ*. Med ett sådant parti av ny typ menas i grund och botten blott ett konsekvent ryssdirigerat parti.

De kommunistiska bidragen till den egna partihistorien är för all del varken många eller särskilt lärda. Men det har sitt obestriddiga intresse att lite närmare titta på den mall, efter vilken de är ritade. En sådan eftersyn är icke blott ägnad att understryka komiken i historieförfalskningen vid Ugglevikskällan utan även att ge en första verklig inblick i kommunisternas för utomstående synnerligen svårtillgängliga tänkesätt och mentalitet. Men med kommunister avser jag inte då de enkla arbetarna och arbetarkvinnorna, som åt smörgås och drack kaffe i gröngräset och okonstlat, under det att de pliktskyldigast lyssnade till retoriken från talarstolen, gladde sig åt naturen på den vackra pingstdagen. Det är på den lilla, ledande, uppfanatiserade klicken av yrkesrevolutionärer jag uteslutande tar sikte. De vanliga medlemmarna kommer och går med skiftande yttre omständigheter. Medlemsomsättningen i partiet är i själva verket rätt betydande. Men oberoende av alla sådana till- och avströmningar sitter en grupp av politiska fanatiker kvar. De vet, med cynisk realism, vad de vill och håller, låt vara att vissa omflyttningar och förändringar även inom denna krets då och då äger rum, trådarna inom partiapparaten fast i sina händer. De verkligt farliga kommunisterna är yrkeskommunisterna. Det är i och för sig ingenting att förvåna sig över inom en rörelse, som djupast sett saknar svensk självständighet och är ett, låt vara omsorgsfullt draperat, organ för ryska intressen. Att så faktiskt är förhållandet är lyckligtvis de vanliga medlemmarna omedvetna om, vilket inte hindrar att de, ideologiskt omtöcknade av ledarna, understundom låter sig missbrukas.

Vid den idylliska Ugglevikskällan höll en gång mästern Palm ett av sina rörande och naiva brandtal. Ny Dags chefredaktör Gustav Johansson försummade inte att hjärtnupet erinra härom i en artikel innan det förljugna trettioårsjubileet. Men med gamle mästern och den tradition han representerar har Sveriges kommunistiska parti intet att göra. Dess vagga stod öster om Systerbäck.

II. Rysk sektbildning i Sverige

Det är framförallt tre ledande kommunister, som behandlat partiets historia i Sverige. Den förste är Arvid Wretling, som numera växelvis tjänstgör på TASS och SKP. Han skrev år 1937 en liten, rätt innehållsrik och genomarbetad skrift med titeln Sveriges kommunistiska parti 20 år. De grundtankar, som här framträder, utbyggdes ytterligare av dåvarande parti-sekreteraren Gunnar Öhman i samlingsverket Mellan världskrigen, 1942, ett verk, där hela partieliten paraderar med mer eller mindre välskrivna bidrag. I olika tidningsartiklar har sedan en av partiets mera uppskattade teoretiker redaktör Knut Bäckström behandlat samma ämne. Alla dessa skrifter följer i stort sett samma schema. De stora revolutionärerna tänker

genomgående efter linjal, tillhandahållen på particentralen. Några individuella krumelurer tillåtes inte.

Alla tre författarna betraktar Sveriges socialdemokratiska vänsterpartis program som strunt. Någon ordning i begreppen uppkom inte, innan den kommunistiska internationalen bildades den 2-6 mars 1919. Det skedde på en kongress i Moskva, vid vilken 18 partier från olika länder, bl. a. även det svenska vänsterpartiet, var representerade. De svenska delegaterna beslöt att ansluta sin sammanslutning till den nya internationalen, ett beslut, som senare här hemma vederbörligen konfirmerades på en partikongress. Men de kommunistiska historie-skrivarna är angelägna att understryka, att därmed egentligen inte så mycket var vunnet, ty de ledande svenska partimännen var, när allt kom omkring, inte beredda att helt underkasta sig den ryssdirigerade internationalen. Ett verkligt kommunistiskt parti förelåg inte. Det blev orsaken till de många efterföljande partisprängningarna. Gunnar Öhman skriver direkt – och bekräftar härigenom, utan att närmare fundera på det, riktigheten hos den här givna karaktäristiken av partiets trettioårsjubileum som ett medvetet bedrägligt propagandaarrangemang – i Mellan världskrigen:

”Årtalen 1921, 1924 och 1929 är milstolpar på vägen till skapandet av ett kommunistiskt parti i Sverige.”

Orsaken till den första partiutbrytningen var vännerströmsriktningens vägran att underordna sig de nya villkoren för medlemskap i den kommunistiska internationalen, som antogs i Moskva på sommaren 1921, de s. k. 21 teserna. Dessa, som nu bara har antikvariskt intresse, syftade i själva verket blott till att likrikta och disciplinera de olika kommunistpartierna i rysk regi. Överallt i världen opponerade sig arbetarledare, som höll på sina partiers nationella oavhängighet, häremot och fordrade rätten att – inom en allmän internationell ram – få föra en självständig, efter de egna inre förhållandena avpassad politik. Kommunisterna avvisade dessa fordringar som tomma spegelfäkterier. De betraktade dem enbart som ytliga förvändningar, bakom vilka djupare förbehåll och sammanhang dolde sig. Man levde kvar i de rosenfärgade revolutionära förhoppningar, som utlösts av den ryska revolutionen, var övertygad om, att det endast var en kort tidsfråga, innan den ruttna, borgerliga världen skulle bryta samman och väntade ivrigt, att en ny kris skulle skaka upp samhällena och den ryska omvälvningen efterföljas av liknande väldiga omvälvningar i andra länder. Det gällde emellertid för att uppnå detta mål att överallt hålla den sociala oron vid liv och det kunde endast ske genom planmässig, revolutionär samverkan i internationell skala. Under sådana omständigheter kunde nationella betänkligheter mot de 21 teserna för de riktigt uppfanatiserade kommunisterna blott te sig som utslag av opportunistisk svaghet, småborgerligt fega avvikelser från den omutliga bolsjevikiska kampens linje. Alla föreställningar om, att det borgerliga systemet långsamt men säkert åter höll på att stabilisera sig efter världskrigets påfrestningar betraktades som felaktiga och ovetenskapliga. Med utgångspunkt från den religiöst överhettade övertygelsen om den kapitalistiska ordningens snara sammanstörtande föreföll helt naturligt varje tendens att ersätta revolutionen med reformer och den oförsonliga kampen med kompromisser som ett, medvetet eller omedvetet, försök att rädda den dödsdömda kapitalismen och ett svek mot arbetarklassen. Det var under dessa år den hätska kommunistiska terminologin, enligt vilken var och en, som ändrar mening och inte längre blint följer partiet är ”förrädare”, ”en bourgeoisiens köpta lakej” eller en ”feg, småborgerlig opportunist”, utbildades. Den moraliska affektens dominans i sådana klichéer ger vid handen, att de icke präglats med vetenskapligt lugn utan har sin grund i en önskebestämd föreställningsvärlds brinnande känslösvall. Lenins invektiver bildade skola.

Nu efteråt är det ju uppenbart, att den kommunistiska bedömningen av kapitalismens framtidsutsikter, sådan den hystes av den ryska revolutionen, var en total felbedömning. Det gick inte alls som kommunisterna hoppades. Men det är lika uppenbart, att ryssarna hade nytta av

den revolutionära atmosfären i Europa. Det oroliga inre läget icke blott i nederlags- utan även i Segerländerna efter det första världskriget hindrade organiserandet av en allmän intervention mot den unga, ännu svaga sovjetmakten. På det sättet gynnade den revolutionära rörelsen redan från början ryssarna – helt begripligt för övrigt, eftersom de inlett och gått i spetsen för den – och blev redan under denna fas till ett stöd för den ryska utrikespolitiken.

En annan sak är, att såväl de ryska som utländska bolsjevikerna vid denna tidpunkt sannolikt var i god tro. Åren närmast efter det första världskriget var kommunismens stora, hänförda, ideella period. Lenin själv, i vars dynamiska personlighet abstrakt teori och praktisk handlingskraft organiskt sammansmält, var mycket tveksam om, huruvida socialismen skulle kunna förverkligas i ett efterblivet agrarland som Ryssland. Förutsatte inte dess genombrott en högre utveckling av industrin med ty åtföljande starkare polarisering av motsatsen mellan kapitalister och industriarbetare än den, som förelåg där? Han ställde sig gång på gång ängsligt denna fråga, men tröstade sig med, att det efterblivna Ryssland säkert inom kort skulle få stöd av en revolution i ett eller flera avancerade västerländska land. Det var denna äkta, internationella inspiration, som låg bakom den nyetablerade sovjetregimens gnisttelegram till all världens arbetare. Till alla, alla – –. Det var ingressen. Samma religiösa tro kom de ryska bolsjevikerna att ersätta det gamla klockspelet vid Frälsarporten i Kreml med Internationalen och Lenin att i extatisk triumf slänga pennan i väggen och med ens sätta streck under sin stridsskrift mot Kautsky et consortes, när på hösten 1918 meddelandet om matrosmyteriet i Kiel löpte in. Nu behövde det inte skrivas längre. Händelserna skrev själva i blod och brand, trodde Lenin, och bekräftade hans revolutionära perspektiv på den europeiska utvecklingen.

Det var ett ödesdigert misstag. Men i dess tecken tog de kommunistiska partierna jorden runt sina första steg. Utan hänsynstagande till den revolutionära apokalyptik, som i det föregående tecknats och som, när den blev till mot bakgrunden av det första världskrigets förödelse, massvält, skyttegravselände, strejker och revolutioner icke verkade lika fantastisk som nu, är det omöjligt att förstå kommunismens historia.

I det sammanhanget vill jag gärna här inflika en liten anekdot, som belyser den kommunistiska mentaliteten vid denna tid. Jag satt för något år sedan hemma hos Werner Engdahl, en av kommunistpartiets kassörer, i hans lilla lägenhet vid Falugatan 13. Det är en av de hjärtegodaste och hyggligaste människor jag någonsin träffat och den revolutionära glöden har för länge sedan dämpats i en småborgerlig livsform. Werner Engdahl, som är den födde arkivarien, plockar nu mest med att samla allt möjligt från frimärken till etiketter på ölbuteljer och tändsticksaskar. Hur det nu var, så kom vi att tala om Kilbom.

– Vet du, hur det kom sig, att Kilbom på sin tid stod så väl till boks hos ryssarna, frågade Werner. Jo, ser du, när de ryska bolsjevikerna under de första åren var osäkra om, huruvida de skulle lyckas hålla sig kvar vid makten eller icke, exporterade de en del av den ryska statsbankens guldvaluta för att ha en kampfond, om de på nytt skulle nödgas gå i landsflykt. De olika utländska kommunistpartierna fick förseglade paket' med pundsedlar att ta vara på. Jag hade själv hand om ett sådant miljonpaket under några år. Det låg under sängen. På andra håll kunde man inte låta bli att röra de där paketen. Men vi här hemma, som hade hand om 7 miljoner pund, lämnade tillbaka allt i samma skick som vi mottagit det. Det väckte häpnad och beundran hos ryssarna.

Werner Engdahl smålog lite vid minnet.

Sådana var de svenska kommunisterna vid denna tid. Den fattige partifunktionären, som ofta inte hade mat för dagen, funderade inte ett ögonblick på att röra de honom anförtrodda medlen. De tillhörde världsrevolutionen.

Man levde i en värld av grandiosa revolutionsdrömmar. Men omkring år 1923 började det bli klart, att den stora revolutionära stormfloden efter kriget höll på att ebba ut. De finska, ungerska och tyska upproren hade slagits ned i blod och några symptom på att nya stormklockor när som helst kunde börja dåna ute på den europeiska kontinenten var näppeligen skönjbara. Lenin hade steg för steg drivits ifrån sin ursprungliga teoretiska konception om svårigheten . att genomföra socialismen i ett efterblivet land som Ryssland och nödgades, låt vara att han aldrig uppgav tanken på att ryssarna inom överskådlig tid måste få hjälp genom en tysk revolution, nöja sig med att dra de dagspolitiska och praktiska konsekvenserna av det faktiska läget. Krigskommunismen avvecklades och NEP, den nya ekonomiska politiken, inaugurerades. Utländska kapitalister erhöll koncessioner i Ryssland och förmåddes på så sätt, samtidigt de berikade sig själva, att medverka i den nödvändiga återhämtningen efter krigets ödeläggelse. Kulakerna i byarna kunde återigen fritt utbjuda sina livsmedel på marknaden. Lenins efterföljare, Trotsky och Stalin, tvistade om makten. Karaktäristiskt nog representerade de två antagonistiska sidor, som tidigare hållits samman av dennes starka och geniala personlighet och av det faktum, att tidshändelserna under dennes livstid ännu icke helt blottat de ifrågavarande sidornas oförenlighet med varandra.

Trotsky bet sig fast vid de farhågor, som, efter vad man sett, även plågade Lenin: hur skulle socialismen kunna genomföras i det efterblivna Ryssland? Var det möjligt att helt enkelt hoppa över den västeuropeiska borgerliga industrialiseringen med dess beledsagande liberala emancipation av de breda massorna och med ens flyga fram till ett socialistiskt samhällstillstånd? Glänsande teoretiskt begåvad kunde Trotsky inte förmå sig att tro detta. Den enda räddningen för den ryska revolutionen var, så vitt han kunde förstå, att den västeuropeiska världen revolutionerades. Skedde inte det skulle Ryssland steg för steg drivas bort från socialismens ideal och hamna i reaktionär despoti. Trotsky ville för den skull göra allt för att hålla den internationella revolutionsrörelsen permanent.

Stalin återigen tog fasta på Lenins praktiska politik. Det gällde för honom helt enkelt att bevara den vunna och en gång erövrade makten. Helt frankt förklarade han därför år 1925 – sedan han först bestridit det året innan –, att socialismen kunde genomföras i ett enda land, även om detta var i hög grad efterblivet, detta under förutsättning av, att landet ifråga inom sig, som fallet var i Ryssland, var allsidigt utrustat med industriellt nödvändiga naturtillgångar, vilka kunde exploateras, och var av den nödvändiga storleksordningen. Trotskys farhågor karaktäriserades nu kort och grovhugget som uttryck för kapitulantsmentalitet, småborgerlig ängslan inför svårigheterna och förslaget att lägga tyngdpunkten icke på den inre ryska utan på den internationella utvecklingen avvisades som äventyrspolitik.

Så representerade Trotsky, låt vara att denne även var en självständig tänkare, och Stalin, som inte var det, olika sidor av arvet efter Lenin. Men den förre hade mera rätt än han anade samtidigt som mera orätt. Det går inte att mot tidsomständigheterna framtvunga en revolution och hålla revolutionen permanent. Stalin hade otvivelaktigt rätt, när han med sitt georgiska sunda bondförstånd vädrade en doft av litterär fantastik och äventyrlig romantik i Trotskys internationalism. Men denne hade lika rätt, när han konstaterade, att ett Ryssland, som isolerade sig från den mera avancerade västerländska arbetarrörelsen och inte inspirerades därifrån, var dömt att endast till namnet, pretentionen och skenet bli en socialistisk stat och att efterblivenheten i det ryska samhället i det långa loppet på ett ödesdigert sätt måste göra sig gällande. Utvecklingen har bekräftat, att så blev fallet.

Stalins seger i kraftmätningen med Trotsky var naturligtvis given på förhand, ty under det att den sistnämnde endast kunde stöda sig på sin teoretiska konception av socialismen och en grundsyn, som därtill inte var helt riktig, på utvecklingen i världen, hade han all den latent ryska chauvinismen på sin sida, liksom den bornerade inhemska bolsjevikkaderns ambitioner. Den nationella linjen segrade sålunda, trots sin intellektuella primitivitet, över den inter-

nationella och därmed förändrades, långsamt och i etapper, men oemotståndligt, också ryssarnas syn på de icke-ryska kommunistpartiernas uppgift. Dessa märkte det inte genast. Det hindrar inte, att de undan för undan reducerades till bihang åt den ryska utrikespolitiken. Själva trodde de sig ofta kämpa för revolutionen i det egna landet, men i själva verket kämpade de för ryssarna och att med näbbar och klor försvara de ryska intressena blev så småningom viktigare än att försvara och kämpa för det egna folket. Ideologiskt förklädde sig denna krassa urartning av den revolutionära arbetarrörelsen i myten om Sovjetrepublikernas union som den ideala arbetarstaten och dess välgång som förutsättningen för alla andra folks lycka. Stalin utnämnde sig själv till världsproletariatets ledare och lärare och i dessa sina båda sublima egenskaper utnyttjade han det skrupelfritt till rysk förmån.

Det var emellertid inte så lätt att med en gång få de utländska kommunistledarna att helt ägna sig åt den ryska offertjänsten. Personer med egen reflexionsförmåga måste utrensas, likaså alltför självständiga och kritiska karaktärer. I protokollen från bolsjevikkongresserna under Lenins livstid gläds man åt den fria kritikrätt, som överallt spåras i debatterna. Man var inte ens rädd för att rikta obarmhärtig kritik mot Lenin själv och denne hade ingenting emot det, ty han behärskade till mästerskap, dialektikens konst och hans vetande var lika storartat som hans osjälviska uppgående i den sak han gjort till sin. Men under Stalins tid kan man se, hur, allteftersom denne befäster sin maktställning, kritiken försvinner och sakta övergår i den vedervärdiga servilitet, som nu kännetecknar den ryska hållningen till härskaren i Kreml. Förstummad kritik, blind underkastelse under partilinjens, fadd panegyrik ägnad de ledande har blivit ofrånkomliga kriterier på äkta kommunism. Samma process återspeglas i de icke-ryska kommunistpartiernas utveckling. Sveriges kommunistiska partis historieskrivare framställer den som en heroisk frammarsch mot ett *parti av ny typ*. Det är, som redan antytts, mest en omedvetet lustig självkaraktäristik.

Anledningarna till att Zeth Höglund, Fredrik Ström och deras anhängare år 1924 bröt med komintern har de själva deklarerat. Den ryska likriktningen, som till en början framträdde som ett oerhört pseudomarxistiskt testuggeri och den fria socialistiska forskningens förvandling till ett stelt dogmsystem i tjänst hos den nya ryska ateistiska kommunistreligionen, kändes för tryckande. Zeth Höglund var alldeles för tolerant för att vilja uttala ett anatema över sin gamla stridskamrat Kata Dahlströms religiösa böjelser. Men det fordrade de enögda Moskva-sekteristerna, som aldrig besvärats av alltför utpräglad hänsyn mot den enskilde. Resultatet blev en hektisk debatt i religionsfrågan, som förebådade brytningen. Härtill kom, att Zeth Höglund inte längre var övertygad om det revolutionära perspektiv, som alltjämt levde kvar sedan efterkrigsåren och han var nog naiv att tro, att han med bibehållen prestige i ryssarnas ögon kunde tillåta sig att hålla sig med en egen mening i denna fråga. I partiets årsberättelse för år 1923 skriver Fredrik Ström, att

”vi tagit fel på tidpunkten för den proletära revolutionen i Tyskland – vi har överskattat våra krafter, och det måste leda till en illusionär politik, om vi så gör – – –”

Detta är otvivelaktigt en riktig värdering av det dåvarande läget. Liknande synpunkter kom Stalin två år senare att beslutsamt slå in på en nationell linje i Ryssland. Dock, quid licet jovem, non licet bovem. Herren sitter i Kreml. Men oxarna skall stå stilla i spiltan. Ryssarna behövde den europeiska oron, i den mån den nu kunde bibehållas, för att trygga sin återuppbyggnad efter kriget. Den kapitalistiska världen måste i så hög grad, som nu var möjligt, hållas i gungning, så att det inte blev krafter över för någon aktion mot sovjetsamhället. Fredrik Ström, som bara tänkte på, hur den svenska arbetarrörelsen skulle utvecklas, begrep inte detta eller om han gjorde det, ville han inte finna sig i det. Därmed underskrev han sin politiska dödsdom som kommunist. I den svenska kommunistiska historieskrivningen skildras han naturligtvis härvidlag som en renodlad opportunist. Var det inte istället renodlad opportunist att på Moskvas order bedriva illusionär politik?

Det är en fråga, som avtecknar sig i ett kuriöst ljus. Gunnar Öhman är nämligen – i boken Mellan världskrigen – just av den meningen, att den politik partiet efter Zeth Höglund–Fredrik Ströms avpolletterande kom att föra blott var skenradikal. Självfallet skyller han, med den brist på sinne för de objektiva förutsättningarna, vilken genomgående utmärker dessa pseudomarxister, som ersatt socialanalysen med en individualanalys i det moraliserande glåpordets form, detta förhållande på personliga svagheter hos Karl Kilbom, den nye parti-ledaren. Det är inte min avsikt att skildra denne, som dock ständigt visat stor administrativ duglighet, såsom någon ny upplaga av ”riddaren med järnnäven”. Men det är inte så lätt att organisera revolutionära aktioner mitt under en blomstrande kapitalistisk högkonjunktur.

Gunnar Öhman satiriserar Karl Kilbom för den skenradikala generalstrejksparollen år 1926. Han menar tydligen, att Kilbom begrep, att den var en tom gest och inget annat. You are – vill han med mr. Pickwick säga – a humbug, sir.

Är inte detta festligt? Den Moskvatrogne Gunnar Öhman klandrar i djupet av sin okunnighet Kilbom för att denne lojalt följde Moskvas politik, låt vara att denna vid tidpunkten ifråga ur vårt lands synpunkt var vansinnig. Jag hoppas, att detta avslöjande inte skall leda till ångest och grubbel hos Gunnar Öhman. Fakta är nämligen följande:

För att kompensera sig för den avmattande revolutionära vågen i Europa, där efterkrigsstabiliseringen under år 1924 var otvetydig, organiserade ryssarna under åren 1925-27 en revolution i Kina. I syfte att lamslå engelsmännens förmåga att intervensera och överhuvud immobilisera den engelska kapitalismen, som under detta skede betraktades som Rysslands fiende nr 1 och mot vilken de kinesiska planerna också i första rummet riktade sig, sökte och lyckades ryssarna utlösa det länge slumrande missnöjet bland de engelska kolgruvearbetarna. Dessa gick år 1926 i strejk och strejken utvecklades till en halvt om halvt revolutionär generalstrejk i kolgruveområdena.

De europeiska kommunisterna hade order att överallt i de olika länderna stöda de engelska arbetarna med storartade sympatiaktioner. Det var det den gode Kilbom med sin kanske väl naiva paroll om generalstrejk i Sverige ville göra. Som en efterskörd av den agitation, vilken i sammanhang med dessa händelser begynte, korn dock, med typisk svensk försening, så småningom de stora strejkerna inom pappersmasse- och gruvindustrin år 1928.

Det är inte utan att man tycker, att Gunnar Öhman inte skall bedöma de kilbomska dåraktigheterna så strängt. Ty har inte Moskva alltid rätt? Emellertid förefaller det som om Kilbom själv, just på grund av de svagheter i den radikala skenpolitiken Gunnar Öhman påtalar, skulle ha fått sina dubier härom. Hans Örebroprogram med dess krav på 30 % generell löneökning var verkligen fruktansvärt naivt. Men alla möjliga konstigheter uppkommer lätt, om man som politiker måste handla efter en på förhand utomlands uppgjord, allmän mall. Gunnar Öhman utövar emellertid tankekonsten liggande i brygga. Enligt hans åsikt var Karl Kilbom alltför självständig mot Moskva. Det kan man kalla en snillrik slutsats.

I själva verket ligger det dock för allra sista skedet av Kilboms fögderi något lite i Gunnar Öhmans anmärkning. De många motgångarna hade framemot år 1929 kommit Karl Kilboms länge undertryckta självständighet att koka som en demonisk häxbrygd med många droppar bitterhet mot de oersonliga uppdragsgivarna och många stänk sårad fåfänga. Nu hade ryssarna på kominterns sjätte världskongress under sommaren år 1928 fått ett program antaget, där det – samtidigt som den för högeravvikelse anklagade Bucharin avpolletterades som kominternordförande – talades om de skärpta kristecknen och motsättningarna inom den kapitalistiska världen och där de växande imperialistiska tendenserna och hotfulla krigsförberedelserna mot sovjetsamhället brännmärktes.

Vad kunde ligga i denna allmänna karaktäristik av världsläget? Och i vad mån var det möjligt att tillämpa den på svenska förhållanden?

Karl Kilbom tog sig det orådet före att sätta sig ner och tänka själv. Han diskuterade saken med sin famulus Samuelsson. De båda herrarna kunde inte, hur de än spanade vid och spände ögonen i horisonten, upptäcka några symptom på ett nära förestående kapitalistiskt sammanbrott och de hade svårt att, trots Ivar Kreugers tändstickstrust, betrakta Sverige som ett imperialistiskt land, berett att medverka i ett allmänt korståg mot det ryska arbetarparadiset. Herrarna Nils Flyg och Ture Nerman m. fl. delade deras betänkligheter.

Vad var detta? Tvivlade man på Moskva? Tänkte man själv?

Indignationen hos de rysstrogna var oerhörd. För dem var Moskva, vad Mecka är för mohammedanen, en helig ort, mot vilken de knäböjande riktade sina ansikten och varifrån ljus – direktiv kallas det i modern terminologi – kom. Allah var en – den definierade Lenin i sin sarkofag inne i mausoleum framför granarna vid Kremlmuren – och Stalin var hans profet. Den mentalitet det här gäller att beskriva hör mindre till politikens än till religionens historia. I en liten krets av fattiga svenska arbetarpojkar levde, i vår tids materialistiska form, drömmen om den stundande världsdöden, som skulle göra slut på allt elände. Den bestående samhällsordningen låg i dödsryckningarna. Himmelriket på jorden höll på att förverkligas i öster. Hur kunde man då tveka? Hur kunde man rygga tillbaka för kampens martyrium?

De Moskvatrogna var inte tillgängliga för vanliga förnuftiga resonemang. Den, som inte själv upplevt det, kan inte göra sig ett begrepp om den benhårda dogmatism, som härskade i dessa kretsar. Kilbom tedde sig för dem som en svensk Bucharin och hans högeravvikelser var lika många synder mot partiets heliga ande.

Visserligen kunde inte heller de Moskvatrogna kommunisterna se annat än att det rådde en kapitalistisk högkonjunktur i Sverige och världen och skilde sig härvid inte en hårsån från Kilbom & Co. Men de visste genom marxismens allmänna formler, att kriser hörde samman med kapitalismens väsen och när nu Moskva i kominterns program förklarade, att en ny kris med kaos och våldsamma revolutionära konvulsioner var att vänta, så trodde de det, därför att de med hela sin själ önskade tro det. Om de svenska Moskvaanhängarna ändå i denna fråga fick rätt gentemot kilbomarna, så tillkommer förtjänsten härav den ryska expertisen och icke dem själva. Krisen kom visserligen på hösten 1929 genom börskraschen vid Wall street. Men det fanns ingen enda man inom det svenska kommunistpartiet, som självständigt skulle haft kapacitet att förutse detta.

Mot denna bakgrund ter sig Gunnar Öhmans sena intellektuella triumf över Kilbom på denna punkt närmast kostlig. Det är kejsarens nya kläder han visar sig i.

Det svenska kommunistpartiets otroligt naiva uppträdande och verklighetslösa skrivelser under krisåren, som strax skall belysas, gör det omöjligt för mig att känna mig övertygad om, att exakt ekonomisk prognos och icke önskebestämd tro låg till grund för förutsägelse om den stundande världskrisen. Ingenting tyder heller på, att man förstod ryssarnas politik. De ville helt enkelt hinna utbygga sin industri och upprusta, innan de överraskades av en ny utländsk invasion, den mardröm de hade med sig från interventionskrigets år. Vad var under sådana omständigheter lämpligare än att binda de europeiska staternas krafter genom att så split och strid i deras eget inre? Så ledde Moskva de kommunistiska partierna ut i kamp. De lät sig villigt ledas, ty i god tid hade alla oppositionella, mot ryssarna kritiska element i partierna utrensats. Ett antal likriktade partier stod, då världskrisen begynte, till ryssarnas förfogande ute på kontinenten.

Så var det också här i Sverige. De Moskvatrogna hade år 1929 inte majoritet inom kommunistpartiet. Arvid Wretling erkänner detta med en oefterhärmlig vändning, när han säger, att den ortodoxa riktningen representerade

”minoriteten inom centralkommittén, men icke bland partiets medlemmar”.

Som bekant står alltid arbetarna helhjärtat på rysskommunisternas sida. Att det är så hör till den orubbliga partidogmatiken. Det får man sig, om inte annat, att tro enligt couémetoden, genom ideliga upprepade försäkringar och självsuggestionen.

När partisplitringen var ett faktum var det tydligt, att partiegendomen och lokalerna med tryckeri och andra inventarier skulle stanna hos kilbomarna, som hade flertal inom partiets olika ledande organ. Men extremisterna ville inte finna sig häri. De sökte med våld hålla sig kvar. En homerisk strid utbröt. De nyss så såta partivännerna gick löst på varandra med stolsben, knytnävslag och till slut slungade de klichéer – är det inte sinnebildligt? – på varandra. Till sist anlände polisen och kastade ut de Moskvatrogna.

Dessa bildade nu ett nytt parti, konstituerat av det gamla partiets opposition. Så grundades Sveriges kommunistiska parti av i dag. Söndagen den 22 dec. 1929 utkom provnumret av dess nygrundade tidning Ny Dag. Den partibildning, som på så sätt kom till stånd, var redan från början totalt dirigerad från Moskva.

Kilbomarna fortsatte att utge sitt gamla organ Folkets Dagblad. En del av partiet med Karl Kilbom själv i spetsen gick så småningom över till socialdemokratin. En annan del under ledning av Nils Flyg hamnade under kriget hos nazisterna.

III. Världsrevolutionen blir rök

Nere på Ny Dags mörka korrektur sitter numera en fryntlig man med krusigt hår, blommande, välmående kinder och en humoristisk glimt i de ljusblå ögonen. Han suger nästan jämt tyst och beskedligt på sin sura snugga och endast när någon ledande kamrat i hans närvaro gör ett auktoritativt uttalande spelar, utan att han säger något, ett outgrundligt leende kring hans saftiga, något köttiga läppar.

Det är Hugo Sillén. År 1929 var han förgrundsfigur i det kommunistiska partiet och innehade en ledarroll i kampen mot kilbomarna. Han hör till dem, som har träffat Stalin. Vid ett kominternsammanträde kom denne fram till Sillén och sade:

– Kamrat Sillén, din tobak luktar gott. Skulle man inte kunna få ett pipstopp?

Hugo Sillén var inte omöjlig utan bjöd. Efteråt slog Stalin honom på axeln och yttrade:

– Det var en rätt bra tobak, kamrat Sillén.

Mera sade han inte, men Hugo Sillén bevarar dessa visa ord i sitt hjärta. Tobaksmärket lär ha varit Tigerbrand.

Numera har Hugo Sillén, fastän han hedrats med att få bekläda några kommunala förtroendeuppdrag i Solna, stoppats undan i all stillhet. Det går så med kommunistkoryféer ibland. Trotskys namn har utplånats ur de rättrogna ryska kommunisternas läroböcker. Hugo Sillén har alltid varit rättrogen, även om han ibland betänksamt skakat på huvudet åt partiets samröre med socialdemokraterna. Men han hotade skymma andra, som ville synas, och så sjönk han på funktionärsskalan.

I sin person förkroppsligar han emellertid Sveriges kommunistiska parti under trettioalets första lustrum. Han är en klok man, med ett subtilt sinne för politisk dialektik, men han har stannat i det nybildade svenska Stalinpartiets för länge sedan nattståndna dröm om den nära förestående världsrevolutionen och partiet som den enda räddningen ur kapitalismens kaos.

Den 30 december 1929 passerade han i sällskap med Hilding Hagberg den finsk-ryska gränsen efter ett besök i Moskva, där de erhållit instruktioner. I Ny Dags första nummer – den 2 januari 1930 – heter det, att en finsk polis trakasserade de illustra resenärerna och noga genomsnokade deras bagage:

”Ochranamannen nöjde sig emellertid med att kasta en blick i deras oskyldiga och magra plånböcker.”

På det sättet bemöttes redan från början alla misstankar om, att det nya rysspartiet på svensk botten erhöll subsidier. Bemötandet är rörande i sin simplicism.

Sveriges kommunistiska parti gör och gjorde redan för tjugo år sedan anspråk på att bygga på den vetenskapliga socialismens grund. Hur lysande hade det inte förutsagt den annalkande världskrisen? Kilboms från Bucharin inlånade teori om ”den organiserade kapitalismen”, dvs. teorien att kapitalismen genom alltmera omfattande överenskommelser och frivilliga regleringar både av utbudet och inköpet på världsmarknaden skulle kunna undvika kriser, hade fallit på sin egen orimlighet. Den kapitalistiska konkurrensfaktorn hade icke kunnat elimineras. Den ekonomiska jämvikten hade brutit samman. Krisens ständigt växande omfattning vittnade, enligt kommunisterna, om att det stundade till domedag för hela det borgerliga ekonomiska systemet, vilket på sin höjd genom måttlös terror och brutalitet mot den revolutionära arbetarklassen kunde förlänga sin kvalfulla dödskamp.

Trots det torra och spetsfundiga uttryckssättet var detta icke någon realanalys av läget. De vetenskapliga termerna tjänade, enligt min bestämda mening, endast uppgiften att rationalisera ett religiöst färgat, apokalyptiskt önsketänkande. Jag bygger detta omdöme på ett omsorgsfullt studium av den kommunistiska pressen under depressionsperioden. Världshändelsernas sammanhang, sådant man nu efteråt vet, att det var, framträder här i grotesk, av den världsrevolutionära önskedrömmen präglad karikatyr. Men ännu värre är, att de stora, avgörande händelserna reflekteras i ett så omedvetet grönköpingsmässigt format.

Ny Dags lilla redaktion, där Gustav Johansson – i röd konstnärsfluga – sov på redaktionssoffan, spejade ivrigt ut genom världsnyheternas fönster för att finna bekräftelse på sin förutfattade mening, att en revolutionär våg var i stigande. Den naiva tendensen visar sig ohöjlt i de braskande rubrikerna. Jag nöjer mig med att ge några få valda exempel:

10 jan. 1980.

”Marika försvarar imperialismens mördargärningar i Marocko.”

Ny Dag är rasande, därför att Marika Stjernstedt i ett föredrag hos Kvinnoförbundet för fred och frihet sagt några vänliga ord om den franska kolonialförvaltningen. Den 18 jan. har tidningen rentav lyckats leta upp en tvättäkta marockan, Ahmed Ali, som får brösta av en kraftig salva mot friherrinnan.

14 jan.

”Frihetskampen på Samoaöarna skall slås ned.”

23 jan.

”Socialdemokratiens judasgärningar mot det förtryckta Indien.”

27 jan.

”Professorerna strejkar i Spanien.”

28 jan.

”Politisk masstrejk och gatustrider utkämpas i Australien.”

Rubriksamlingen kunde från detta och de närmast följande åren ökas efter behag. Alla dessa analfabetiskt stilerade nyheter om frihetskampen på Samoaöarna och strejkande spanska professorer avsåg otvivelaktigt att suggerera fram en bild av en värld, i vilken revolutionen i

stegrat tempo höll sitt intåg. Men stod då Sverige utanför skeendet? Var detta en idyllens ombonade vinterträdgård? Bort det – – – Sveriges kommunistiska parti roade sig själv vid denna tid med att arrangera små kravaller på Norra och Södra Bantorgen. Det var något i stil med pojkbråket vid Björns trädgård för något år sedan.

Nu är det kuriöst att se, hur dessa enkla svenska slagsmål med polisen, utan minsta känsla för det verklighetsfrämmande och humoristiska häri, inordnades i det stora världsrevolutionära sammanhanget.

Någon gång i mars 1930 gjorde polisen chock på kommunistiska demonstranter vid Norra Bantorget. Ny Dag kom ut med stora feta rubriker, där de troende upplystes om, i vilket storartat, världsomfattande händelseförlopp deras lilla rabalder ingick:

”Massuppstånd i alla länder trots polisuppstånd, förbud och andra terroråtgärder.
Blodiga sammanstötningar med polisen i alla större städer.”

Med tanke på det världshistoriska patos, vilket på detta sätt fick bilda bakgrund till rysskommunisternas små polisbråk, gör det ett festligt komiskt och kråkvinkelsmässigt intryck, när Ny Dag i samma andetag klagar över någon namngiven poliskonstapel:

”Poliskonstapel Andersson från Katarina, Sotarn kallad, for som vanligt fram som en rasande bärsärk med sin battong – – –”

Man är med ens i Grönköping.

I vilken överhettad fantasivärld man levde framgår inte minst av att polisen genomgående benämnes Stockholmskosackerna. Man inbillar sig delta i ryska revolutionen. Måttlösa överdrifter ger färg åt denna märkliga inbillning. I Ny Dags Majnummer 1930 har en tecknare ritat ett antal djuriskt råa polisansikten. Därunder läser man:

”Härlemansknektarna har mer än en gång övat arbetarmord.”

Den världsrevolutionära utstofferingen av slagsmålen med poliskonstapel Andersson, Sotarn kallad, och hans kollegor kompletterades av partiets motsvarande utstofferings av sig självt som ett ryskt parti. Man hade röda garden uniformerade i blusar efter ryskt mönster, en röd idrottsrörelse och röda gymnastik- och akrobattrupper. Vid vissa stora möten uppträdde talkörer, alldeles som hos ryssarna, och där paraderade också barnen, militärt organiserade, i blå blusar med röda slipsar, en stolt svensk motsvarighet till den ryska pionjärrörelsen.

Särskilt under det första året efter brytningen upptogs en stor del av Ny Dags spaltutrymme av grovskäll på kilbomarna. Folkets Dagblad gick regelbundet under den smakfulla benämningen ”otuktsbladet”, Karl Kilbom kallades Bus-Kalle och Nils Flyg – med anspelning på en förskingring i bokförlaget Fram – för Långfinger-Nisse.

Mänsklighetens förtrupp, som kommunisterna gärna kallar sig, skrädde inte orden.

Tonen var vild och fanatisk. Man erinrar sig, hur konciliant Sven Linderot under senare år yttrat sig om religionen, när man den 9 febr. 1930 i Ny Dag ser en glödande appell:

”Töm kyrkorna – – – Låt prästerna stå och svamla inför tomma bänkar – – –”

Eller den 5 mars samma år:

”Upp till dånande protest mot såväl den ekonomiska som andliga terrorn – – – Knyt näven mitt i de rasande prelaternas och borgarnas förvridna vildjursfysonomier – – –”

Den 6 mars 1930 nedkastade K. G. Karlsson ett flygblad i riksdagen, där partiet förstås ännu var orepresenterat. Ingressen var mera enkel och rakt på sak än artig och insmickrande:

”Herrar borgare och borgarlakejer – – –”

Att det i alla dessa manifestationer är fråga om överspända utslag av till religion urartad, politisk sekterism torde näppeligen kunna förnekas. Av vetenskapligt beräknade, kyliga manövrer och ett inträngande, oförvillat verklighetssinne möter man ingenting. Massaktionerna är inte militärt planerade handlingar utan bara spontana upplopp av svärmeandar. Bakom det vilda skränet på möten och i pressen avtecknar sig en i enkla, agitatoriska färger målad bild av världsläget, därtill en önskebild. Med vetenskaplig socialism har självfallet dessa primitiva tillmälen, dessa grova linjer, dessa analfabetiska missuppfattningar av tidens realproblem ingenting att göra.

Sovjetunionen skildras naturligtvis i de ljusaste dagar, Ny Dags förargelse över de svenskbybor, som just återvänt till Sverige, är i tidningens första årgång utan gräns. Hur har de kunnat vara så reaktionära, att de lämnat sovjetparadiset för att bege sig till det av borgerliga vilddjur befolkade Sverige? Ny Dag beskriver i ampla ordalag Ukrainas feta mylla och sovjetfolkets härlighet. Det saknar minsann ingenting. Men samtidigt startar man underligt nog en insamling här hemma i tjuvsamhället för att köpa en traktor åt invånarna i Röda Svenskby.

Mot slutet av året hittar man på ett betecknande reklamnummer för att stimulera prenumerantkampanjen för Ny Dag: som första pris utlovas en resa till Röda Svenskby. Svenskbyborna hade sett ut som spöklika kvarlevor från ett hos oss fjärran förflutet, när de anlände hit. Var det inte en enastående lycka för en svensk kommunistisk framtidsman att få resa till denna gamla efterblivna by? Woldemars Utas, som for tillbaka till Ukraina och lånade sig åt kommunistpropagandan, skriver till Ny Dag:

”Nu bor vi åter på våra gamla gårdar och har intet att oroa oss för.”

Ny Dag får ett konservativt pietetsfullt och nästan salvelsefullt tonfall i detta förljugna citat. Så rart blir det ibland.

Det vore emellertid oriktigt att för de komiska sidorna i det nystartade rysspartiets världs-uppfattning och verksamhet bortse från, att tidsläget verkligen var allvarligt. Den väldiga börskraschen i New York 1929 blev upptakten till den största världsdepression, som någonsin skådats. Under de följande åren samlades handelsflottorna för ankar i hamnarna som stora fiskstim, världshandeln krympte samman till ett minimum och hamnarna själva med varv, speditionshus och lyftkranarnas stålskelett låg utdöda som öknar. Redan under tjugotalet hade den febrila rationaliseringen lett till ett nytt ekonomiskt fenomen de mera avancerade industri-länderna: de arbetslösa eller – som det heter på det nationalekonomiska fackspråket – den industriella reservarmén brukade tidigare nästan helt försvinna vid högkonjunkturerna, men nu försvann den inte, trots att produktionen stegrades och affärerna blomstrade. Under världsdepressionen i början på trettioalet, som spred ruin och förödelse i småfolkets hem hela världen runt, Växte arbetslöshetsfrågan ut till en ödesfråga. Långa hungerköer fylkade sig framför soppköken i världsstäderna och vägarna var fulla av våldsamt förbittrade tiggare, luffare, ur samhället utstötta. Krisen nådde först efter ett par år på allvar fram till Sverige, men den förmådde redan tidigt alstra en nazistisk strömning bland jordbrukets folk på landsbygden, och den stimulerade otvivelaktigt kommunismen.

Lars Ahlin har i sin lysande roman Tåbb med manifestet givit en gripande bild inifrån av en kommunistisk ungdomsklubbists själstillstånd under dessa svåra år. Den rödhåriga Tåbb, som med förbannelser i hjärtat cyklade omkring i fåfång jakt efter ett jobb och som styrkte sig med klasskampsställen hos Marx, är en personlig symbol för en tragisk ung generation i svensk historia.

Det var dock icke blott kommunisterna, som profiterade av världens nödläge och i anslutning härtill reaktiverade de revolutionsdrömmar, som brann efter det första världskriget och som högkonjunkturen i mitten på 20-talet aldrig helt lyckades döda, utan även nazisterna, den

ultrakonservativa reaktionen. Nu efteråt är det egendomligt att tänka på, hur kommunisterna underskattade nazistfaran. Visst diskuterade de den, men de tog den ändå inte riktigt på allvar och hela deras allmänna uppfattning om krisens verkningar var fel och grundfalsk. De tog för givet, att krisen skulle föra dem själva framåt. Det gjorde den också. Men inte i samma tempo, som den förde fram nazisterna. Föga anade de röda kämparna, att de samhälleliga konvulsioner de upplevde skulle ända icke med världsrevolutionens utan med en den mest extrema kontrarevolutions seger. Det berodde på en oriktig bild av det politiska totalsammanhanget i Europa. Varken kommunisterna i Moskva eller deras utländska eftersägare hade uppfattat, att den revolutionära flodvågen efter det första världskriget faktiskt ebbat ut efter år 1923 och att det nu i stället var den reaktionära flodvågen, som steg. De trodde, subjektivt, att de var på offensiv, när de i själva verket, objektivt, var på reträtt. Det gjorde, att de för sent ändrade sin taktik. Den folkfronttaktik, som inaugurerades år 1935, när den tyska huvudbastionen redan fallit, skulle använts långt tidigare, om man förstått den verkliga situationen. Men det gjorde man inte. Följaktligen persevererade man med en revolutionär taktik, som endast bidrog till att skrämma upp breda samhällsskikt och underlätta nazismens segertåg.

Ute på kontinenten gestaltade sig sammandrabbningarna mellan kommunister och nazister till blodiga och barbariska tragedier. Men det är ett vittnesbörd så gott som något om, hur främmande och utifrån inlånade och inplanterade både kommunismen och nazismen trots allt var här hemma, att deras första direkta dramatiska möte här blev en komedi.

Det är bäst att berätta den.

Någon gång i början på februari 1931 ringde några unga män upp Ny Dags redaktion. De ville tala med Hugo Sillén, påstod sig ha bildat en kommunistisk klubb i Sickla och ville, att han skulle komma ut och hålla föredrag. Deras sätt att uttrycka sig ingav dock misstankar. Den kommunistiska terminologin är inte så lätt att lära sig som många tror. När de tre ungdomarna anlände till Ny Dag för att närmare diskutera saken hade man där redan vidtagit vissa mått och steg. Kamrat Sillén var alltså en alltför värdefull kraft för världsrevolutionen för att utsättas för några risker. Övertygade om att besökarna inte visste, hur Hugo Sillén såg ut lät man därför ungdomsförbundets sekreterare, en numera rätt bekant herre vid namn Fritjof Lager, utge sig för att vara Hugo Sillén och ta emot dem. Sammanträffandet blev poängfyllt. Sedan några korta hälsningsfraser utbyttis drog plötsligt en i den besökande trion upp en revolver och skrek:

– Upp med händerna – – –

Men i samma ögonblick smällde Fritjof Lager, som har tätt blod i ådrorna, till honom och från ett angränsande rum störtade Hugo Sillén och några andra in och fällde efter en kort knytnävskamp kumpanerna till golvet. Kroppsligt var det inte något fel med de båda världsförbättrarna.

Stönande och jämrande gav sig inkräktarna, bad medan slagen haglade över dem om nåd och kroppsvisiterades.

På redaktionsbordet samlades en dråplig samling föremål.

Där var en järnkätting, med vilken de unga männen tänkt binda Hugo Sillén vid ett träd i Sickla, och för övrigt en hel arsenal av knivar, dolkar och andra tillhyggen. De misslyckade attentatorerna bekände sig vara: W. Tham, son till kapten Tham, Saltsjöbaden, Lars Olof Bergman, son till artisten Bergman, Neglinge, och Karl Göran Edquist, son till kyrkoherde Edquist i Katarina.

Karl Göran Edquist – som jag nyligen träffat och som är en rätt så originell herre – var bandets ledare och gjorde sig sedermera känd som nazist av det äventyrliga slaget. Enligt egen

uppgift spelade han under kriget dubbelspel med tyskarna, hamnade i koncentrationsläger och satt där tillsammans med Stalins son, Vassili, generallöjtnanten, som leder flygdemonstrationerna på första maj.

År 1931 hade han inte sådana meriter. Ny Dag ringde till polisen:

– Vi har lite nazistiskt skräp här och vill inte ha det liggande. Skulle ni vilja vara så goda att avhämta det?

Polisen kom och förde de presumtiva kidnapparna till kriminalen. Men det blev ingen stor affär av det hela. Ynglingarna var i skolåldern. Rådman Masreliez behandlade historien som ett pojkestreck, säkert med en riktig förståelse för bakgrunden. Ny Dag skriade väldeliga mot skökan Justitia, som på det sättet lät personer vilka planerat kidnappning och mordförsök löpa.

Allmänheten var indifferent.

Det råder intet tvivel om att Edquist et consortes inspirerats av lapporörelsen i Finland och skjutningarna där, för vilka bl. a. f. d. presidenten Ståhlberg utsatts. Med största sannolikhet hade även de tyska nazisterna bidragit till att överhetta de unga hetsporrarnas fantasi. Utomlands ägde ruskiga mordattentat mot kommunister rum. Det är karaktäristiskt för vårt land, att det här bara blev fråga om en ytterst naiv gymnastikkupp. Grönköpingsmässig nazism drabbade samman med lika grönköpingsmässig kommunism.

Men den parodiska kommunistiska stormlöpningen här i landet i världsrevolutionens tecken, som i många hänseenden blott var en av det jämförelsevis stabila läget hos oss betingad karikatyr på mycket allvarliga händelser utomlands, skulle inte sluta alldeles harmlöst. Den 14 maj 1931 inträffade Ådalshändelserna, en av de sorgligaste episoderna i den svenska arbetarrörelsens historia. Militären gav eld på en strejkdemonstration och dödade fem människor. Hela vårt lands arbetarrörelse kom i uppror. Arbetartåg av en omfattning, som varken förr eller senare skådats här hemma drog med sorgflorsbehängda fanor genom gatorna och massmöten växte blixtnabbt fram över hela riket. På folkvreden, som händelserna utlöste, kunde man inte missta sig. Samhällsbalansen var ett ögonblick rubbad.

Kommunisterna var i första ögonblicket lite desorienterade. Ny Dag kom den 15 maj ut med en missvisande rubrik:

”Sex lönnmord – profithajarnas regering ansvarig”.

Men redan på eftermiddagen samma dag utdelades ett extrablad. Av dess innehåll framgick det tydligt, att kommunisterna nu såg sin stora chans. Den blodiga söndagen i början på år 1905, då hundratals ryska arbetare, som med ikoner i spetsen kom tågande för att avlämna en petition till tsaren, dödades av kosackerna, blev upptakten till den första ryska revolutionen. Man märker, när man studerar aktstyckena, att kommunisterna har sett Ådalshändelserna i samma ljus. Det föll dem inte in att sitta med händerna i knäna och sörja över dödsloffren. De inriktade sig genast på att stegra arbetarmanifestationerna till en revolutionär situation. På själva olycksplatsen, i den leende Ådalen, övertog kommunistiska funktionärer för några dagar de facto samhällsmaskineriet. När myndigheterna sände stora extra polistyrkor dit upp kände kommunisternas indignation inga gränser. De reste kravet:

”Bort med kosackerna från den röda Ådalen – –”

Själva formuleringen visar, i vilken föreställningsvärld man levde.

För det övriga landet utfärdades en paroll om generalstrejk, som på sina ställen vann efterföljd. I själva huvudstaden utmynnade ett å Norra Bantorget arrangerat protestmöte i väldiga kravaller.

Det var den 20 maj. Sven Linderot och Ivan Engcrantz talade, men deras tal avbröts av strider mellan mötesdeltagarna och den ridande polisen, som, sedan den först kanske uppträtt lite olämpligt, överhöljdes med ett regn av stenar, varpå ett tumult följde, under vilket många poliser drogs ner från hästarna och pryglades.

Ny Dag framställer naturligtvis kravallerna såsom helt och hållet förorsakade av polisens provokatoriska uppträdande. Men det ligger helt på linje med den politik det kommunistiska partiet i anslutning till Ådalshändelserna förde att förmoda, att kommunisterna själva, för att skärpa krissituationen i landet och få till stånd ett revolutionärt tillstånd medvetet framkallade tumultet.

Sven Linderot har själv berättat för mig, att han, medan mötesdeltagarna slogs med konstaplarna, lugnt begav sig till ryska legationen, där madame Kollontay hade något slags tillställning. Därifrån återvände han i mörkningen till platsen. Då kämpade man ännu i mörkret inne på Norra latins gård.

Något tusental arbetare drog sedan med Sven Linderot i spetsen från Barnhusgatan längs Drottninggatan till kanslihuset, från vars trappa Linderot höll ett tal. Den revolutionära symboliken i denna aktion är uppenbar.

Morgonen därpå anhölls Sven Linderot och Engcrantz. Den senare släpptes, men den förre häktades och dömdes för organiserande av upplopp enligt 10 kap. 13 § i strafflagen till åtta månaders straffarbete, som han avtjänade i Linköpings fängelse.

Mördare, mördare, fortsatte emellertid Ny Dag oförtrutet att skrika i svarta rubriker på sin första sida. Men det hjälpte inte. I Ådalsmanifestet hette det:

”Blodet som flutit i dalen skall inte ha flutit förgäves. De mördade skall bli hämnade genom arbetarmassornas enhetliga samling på den revolutionära klasskampens grundval.”

Det var en tom profetia, ett löfte, som icke infriades. Sakta, men säkert återvände de svenska arbetarna till lugn och ordning och deras raseri ebbade ut. Kommunisterna vann ingenting eller nästan ingenting på sina vilda aktioner utom fängelsestraff. När Ådalskampanjen var över hade Ny Dags dåvarande ansvarige utgivare, Knut Olsson, för närvarande vice ordförande i Stockholms stadsfullmäktige, 10 åtal på halsen i tryckfrihets- och ärekränkingsmål och han dömdes i sinom tid till sex månaders fängelse. För upplopp och misshandel av strejk-brytarna på ångaren Milos dagen innan Ådalshändelserna fick Axel Nordström en dom på 2 ½ års straffarbete och Gusten Forssman en dom på 8 månaders straffarbete. Kommunisterna var under dessa år, då de följde en inbillad världsrevolutions bedrägliga eldstod, vana att sitta i fängelse. De led, som alla religiösa fanatiker, med glädje för sin tro.

Kreugerkraschen, de följande årens växande arbetslöshet, strejker och lockouter var en fördelaktig jordmån för kommunisternas katastrofpolitik och bidrog till att hålla deras revolutionära förhoppningar och inbillningar vid liv. År 1932 lyckades de provocera fram små upplopp vid Sandarna och Klemensnäs och ledarna, i det förra fallet Set Persson, det nuvarande borgarrådet, i det senare Filip Forsberg dömdes var och en till flera års straffarbete. Filip Forsberg, som nu är död, hade börjat sin bana som frälsningssoldat och sedan hamnat hos kommunisterna. Det har alltid förefallit mig betecknande. Denne hjärtegone idealist förstod föga av realpolitikens irrvägar. För honom var kommunismen sannerligen ingen vetenskap utan närmast något i stil med norrländsk väckelsereligiösitet.

Under år 1934, då depressionen släppte sitt grepp, började man även inom kommunistiska partiet ana, att världsrevolutionen kanske ändå inte stod för dörren. Brasan hade egentligen aldrig brunnit utan bara utsläppt massor av rök. Nu begynte till och med den uttunnas. Men

naturligtvis erkände inte de ledande kommunisterna, att de jagat efter vind. Nya inbillningar om världsläget engagerade dem helt. Det blir strax anledning att beskriva dem.

Så här efteråt är det tydligt, att det rysskommunistiska partiets första stridsperiod slutade med totalt fiasko och att alla de revolutionära ansträngningarna i grund och botten, på grund av det objektiva läget i landet, redan från början var dömda att misslyckas. Något förnuft i den barrikadromantik, som besjälade partiet fram till år 1935, är det omöjligt att finna. Mängder ideell energi slösades till ingen nytta bort på revolutionära aktioner, som inte på något sätt hade stöd hos det svenska folkets breda massor.

Höjdpunkten nådde partiet i Ådalen kort efter dödsskotten där. Vid begravningen av Lunde-demonstrationens offer den 22 maj 1931 fördes kistorna till graven av kommunister i ryska blusar och Hugo Sillén, skuggad av världsrevolutionens röda fanor, talade. Det var ett mäktigt ögonblick i hans liv, kulmen på hans bana som politiker. Föga anade han i denna stora stund, att han ett tiotal år senare skulle vara reducerad till en för vänstersektierism starkt misstänkt skugggestalt i partiet, en obetydlig korrekturläsare, som ingen frågade till råds i partiangelägenheter.

Vid tioårsminnet 1941 av Ådalshändelserna var jag själv det kommunistiska partiets huvudtalare. Mot bakgrunden av nazismens ogärningar tedde sig vad som skett närmast blott som en serie upprörande olyckshändelser. Jag talade vid Kramfors kyrkogård om bilorna och galgarna i tredje riket. Måtte vad som ägt rum här i Ådalen aldrig upprepas, sade jag, och må vårt land förskonas från alla yttringar av nazistiskt barbari.

IV. Sovjetrysk och västerländsk ekonomi

Under den ekonomiska världskrisen med dess arbetslöshetsköer hade kommunisterna inte försummat att oavbrutet rikta allmänhetens uppmärksamhet på den första ryska femårsplanen – 1928-34 – och ställa den fulla sysselsättningen hos ryssarna i effektfull kontrast till arbetslösheten i den kapitalistiska världen. Jag skall gärna erkänna, att denna kontrastering länge gjorde ett visst intryck på mig och att jag först under senare år helt genomskådade det intellektuella bländverk jag föll offer för. Den ryska efterblivenheten, ökad genom revolutionskrigets ödeläggelse, verkade under hela 20-talet som ett slags permanent ekonomiskt kristillstånd, låt vara att läget något förbättrades efter år 1925. Men ännu i oktober 1928, då den första femårsplanen igångsattes, fanns det ca. en halv miljon arbetslösa i landet och levnadsstandarden var ur västerländsk synpunkt – som den för övrigt allttjämt är – under all kritik. Det var emellertid framförallt rädslan för en ny militär inringning och ett krig, som nödvändiggjorde femårsplanen. Ryssarna behövde en tung industri för militära ändamål. Planen innebar endast, att man brutalt satte hela folket på krigsfot: ett byråkratiskt dirigerat tvångsarbete, tvångsmässiga massförflyttningar av arbetare och arbeterskor till nya städer och industriella områden och en central inriktning av produktionen på tung- och krigsindustrin beledsagades av ett enastående propagandaackompanjemang. Mitt i fredstid övergick ryssarna till det slags ekonomi, som i större eller mindre grad sätter sin prägel på varje krigförande land, en sorts strikt planerad krigshushållning, och det är helt i konsekvens härmed, att själva planen framställdes som ett krig. Man talade om ”kolfronten”, ”oljefronten” och ”spannmålsfronten”. Där marscherade ”stötbrigader” upp, ställningar ”stormades” och titeln ”sovjetarbetets hjälte” utdelades till de duktigaste. Är denna krigshushållning verkligen nu något att önska som en permanent institution i ett civiliserat land?

I femårsplanens elektriska ljus har sovjetstaten år från år under en utveckling, som endast befästes genom krigstidens bittra erfarenheter, förvandlats till en gigantisk polis- och militärstat, där det inte finns utrymme för individuell frihet. Marx säger, att den borgerliga industrialiseringen av Västeuropa gått genom oändliga kval och strömmar av de fattigas blod. Om

detta är sant, så är det också sant, att förhållandet varit likartat i sovjetstaten. Umbäranden av alla slag för de breda massorna, våldshandlingar och blodbad har åtföljt femårsplanernas olika varv. Kollektiviseringen av jordbruket skedde delvis och i vissa byar under det kalla hotet av soldaternas gevärsmynningar. Grundläggandet av de stora kraftverken och fabrikerne har ofta erfordrat brutala krafttag och de sibiriska öknarnas förvandling till kulturlandskap har i stor utsträckning skett med hjälp av i koncentrationsläger inhysta slavarbetare.

Att det ryska tvångsväldet, sådant det utvecklats sedan år 1928, skulle ha något med socialism att göra är ett påstående, som faller på sin egen orimlighet. Socialismens begrepp förutsätter en överflödets ekonomi. Här förbands det demagogiskt med en typisk bristekonomi. Enligt Marx & Engels kännetecknas vidare socialismen av att statens tvångskaraktär successivt försvinner och ersättes av medborgarnas fria och medvetna kooperation. Polis, militär och tvångsbyråkrati träder tillbaka. Staten vissnar med sina organ sakta ner.

Var och en märker ju genast, att om detta är socialism, så är sovjetstaten motsatsen till socialistisk, ty där har utvecklingen ju gått i alldeles motsatt riktning: polis, militär och tvångsbyråkrati har vuxit ut till en allt omfattande polyp, som snärjer och förlamar den enskilde.

Stalin har – i sin egenskap av förment arvtagare till Marx-Engels-Lenin – inte kunnat undgå att beakta detta faktum. I ett offentligt brev till en rysk ungtkommunist har han tagit ställning till deras definition av socialismen och konstaterat, att den inte gäller eller kan gälla, när socialismen förverkligas i ett enda land och detta är föremål för interventionshot och väpnad inringning från kapitalistiska staters sida. I ett sådant socialistiskt land måste tvärtom polis, militär och alla statens maktorgan stegas.

Detta uttalande betraktas av rysskommunisterna i alla länder och även vårt som en genial fortbildning av marxismens teori på denna punkt. Men man behöver ju inte vara särskilt skarpsinnig för att finna, att det egentligen är något helt annat.

Vad är det då?

Det är ett indirekt erkännande av att Stalins grundläggande sats om möjligheten att bygga socialismen i ett enda land icke – enligt Marx-Engels-Lenins förutsättningar – har visat sig riktig. För att få vad som blivit till i anslutning till Stalins utgångspunkt att betraktas som socialism måste man nämligen överge klassikernas definition och ersätta den med en annan.

Stalins nyskapelse av marxismen består sålunda helt enkelt däri, att han istället för att hålla sig till Marx-Engels-Lenin definierar det sovjetryska tvångssamhället som socialism. Han sätter på det denna begreppskliché och ger helt enkelt begreppsklichén det innehåll han själv önskar och finner bekvämt, dvs. det ryska samhället sådant det i hans regi blivit.

Slikt är inte vetenskap utan propaganda.

Det är inte riktigt, att sovjetstaten till skillnad från och i kontrast mot de kapitalistiska staterna är en socialistisk stat och ger oss en mönsterbild av socialistisk planhushållningsekonomi. Den är en konstant kris- och krigsekonomi i den ryska upprustningens och industrialiseringens tjänst.

Om man jämför denna ekonomi med de avancerade kapitalistiska staternas under och efter världskrisen skall man göra en intressant upptäckt: där finns lärorika paralleller. Depressionen bestod i att priserna föll, handeln krympte samman och ett överflöd av varor, som inte kunde säljas med profit, uppstod. Men vad vidtog man då för åtgärder? Ser man tillvägagångssättet i starkt generaliserad världsmåttstock får man en cykel av ur varandra följande ingripanden: först sökte man minska utbudet. Fabrikerne inskränkte produktionen och tillåter sina

arbetare, hjulen stannade, kaffebalarna kastades i havet, farmarna erhöll premier för att minska den besådda arealen och spannmål färgades om till kreatursfoder.

När detta inte hjälpte angrep man problemet från den andra sidan: man sökte öka efterfrågan. Våldiga allmänna arbeten igångsattes för att stegra köpkraften. Broar reparerades och vägar byggdes. Denna politik, som år 1933 slog igenom i hela världen, ledde till en långsam konjunkturförbättring, men förmådde inte i sådana länder som exempelvis Frankrike och England helt stabilisera konjunkturen. Det gjorde först rustningarna under kriget. Krigshushållningen sopade undan all arbetslöshet, gav full sysselsättning och detta i anslutning till en statlig tvångsdirigering av ekonomin.

Härmed inträdde i dessa länder ett tillstånd, som ur ekonomisk synpunkt erbjuder en rätt nära parallell till det sovjetryska, men skillnaden är, att man här icke betraktade det som ett ideal, något, värt att bibehållas i fredstid.

Endast ett land slog redan under fred, för att komma ut ur krisen, in på samma väg som ryssarna och det var Nazi-Tyskland. Den köpkraftsökning, som följer med att broläggare och vägarbetare får lite mera pengar i fickan, leder till ökad efterfrågan på varor, som representerar livets nödtröft, livsmedel, skor, kläder, husgeråd. Men däremot skapas inte stegrad avsättning för radioapparater, bilar, flygmaskiner, mätinstrument, maskiner. Det gör återigen statliga beställningar till armén, flottan och flyget. Hitler löste den tyska krisens problem genom att mitt under freden införa krigshushållning och en dirigerad ekonomi. År 1936 fixerades både löner och priser – samma politik med pris- och lönestopp, som vi här i Sverige band oss vid under kriget – och den göringska fyraårsplanen blev en integrerande del i folkhushållet.

Det tyska tvångssamhället var före och under kriget ekonomiskt sett en parallell till det ryska, låt vara att det avtecknade sig på grundval av en genomsnittligt högre industriell teknik.

Så länge den ryska planhushållningen icke kombineras med individuell frihet och verkligt fri Kooperation mellan samhällets olika medlemmar och så länge den ryska ledningen offerar generationers välfärd för att förse armé, flotta och flyg med vapen och en tung industri kan inte en socialistisk ekonomi sägas föreligga i landet. Vad som förefinns är blott en variant på ett slags tvångsekonomi, som visserligen en kris eller ett krig kan tvinga de genomsnittligt ekonomiskt-tekniskt längre hunna västeuropeiska eller amerikanska samhällena ut i, men som de varken betraktar som ett normaltillstånd eller ett ideal.

Härmed förnekas naturligtvis inte, att kriserna i de kapitalistiska samhällena är ett problem, som pockar på sin lösning. Men däremot hävdas det, att det sovjetryska samhället härvidlag ingalunda i sin nuvarande utvecklingsfas kan tjäna som förebild.

Det kommunistiska idealiserandet av det sovjetryska folkhushållningssystemet på bekostnad av förhållandena i det egna landet är enbart löjeväckande. Men det ligger helt i linje med den likgiltighet för fosterlandet, som kännetecknar kommunisterna. Narraktigheten parar sig här i ett dråpligt äktenskap med förräderiet. Man vet inte, om man skall skratta eller gråta, när man ser en kommunist råka i extas över sovjetryska industrivyer, när han kan finna lika vackra här hemma i Sverige. I Ny Dag publiceras ofta bilder av rysliga bostäder här hemma. Men det skulle aldrig falla tidningen in att återge de långt vanligare och vida ruskigare kåkar, i vilka alltjämt stora delar av det ryska småfolket bor.

Sovjetstaten är ingen socialistisk stat. Sverige har i socialt hänseende hunnit vida längre än sovjet. Det kommer inte i längden att lyckas kommunistdemagogerna att dölja detta faktum.

V. Politisk helomvändning

Författaren Birger Vikström har berättat mig en liten lustig historia från sin vistelse i Bulgarien, dit han på sommaren år 1948 for ner som medlem i en arbetsbrigad. En dag råkade han lyssna på norsk radio och hörde där, att marskalk Tito brutit med kominform. Han var oförsiktig nog att omtala, vad han hört. Följden blev, att han under några dagar betraktades som en högst misstänkt person. Marskalk Titos bild hängde vid sidan av Stalins och Dimitrovs i lägret. Bulgarerna hade ingenting erfarit i sin radio och de försäkrade den stackars Birger Vikström, att han måste ha misstagit sig. Marskalk Tito var höjd över alla misstankar. Man var beredd att följa honom i döden. Så en kväll meddelade den bulgariska telegrambyrån, vad som hänt. Innan Birger Vikström visste ordet av var marskalk Titos bild försvunnen från lägret, ingen hade längre något vänligt att säga om honom. Han var en bandit och skurk och det hade man länge anat. Men hur kan ni ändra er så totalt över en dag och en natt? frågade Birger Vikström förbluffad. Han fick inget svar. Ungdomarna ställde upp sig i kolonn och marscherade genom lägret sjungande:

Vi är ditt unga garde,
du Georg Dimitrov – – – ¹

Så perfekt utvecklar sig personlighetskulturen och den individuella självständigheten, där kommunisterna får råda.

Något liknande hände härhemma med det svenska kommunistpartiet år 1935.

Läser man Ny Dag för maj–juni–juli detta år, möter man hela den gamla världsrevolutionära propagandan.

Fascismen och den borgerliga demokratin är tvillingar. Socialdemokraterna är socialfascister – ett av kominternledaren Manuilskis älsklingsuttryck – och det är deras skull, att nazisterna kommit till makten i tyska riket, i det att de saboterade arbetarnas enhetsfront. Samarbete med de socialdemokratiska ledarna, dessa förrädare mot arbetarklassen och borgarklassens köpta drängar, kan under inga omständigheter komma ifråga. Däremot skall enhetsfronten i all sin revolutionära kraft förverkligas underifrån, genom direkt samverkan mellan de kommunistiska och socialdemokratiska arbetarna. De revolutionära krafterna i världen befinner sig i oavbruten stegring. Nazismen kommer inom kort att störtas.

Så löd den politiska rotvältska, som kominterns svenska betjänter, likt sina bröder i andra länder, ännu två år efter Hitlers seger i Tyskland fortsatte att predika. Man vet inte, vilket man mest skall förundra sig över: det dråpliga talet om världsrevolutionen, när fienden redan besatt höjderna och den kommunistiska rörelsen på kontinenten befann sig snart sagt i dödsskuggans dal, under det att den här hemma var fullständigt betydelslös, eller felsynen beträffande hur nazismen och krigsfaran skulle kunna förhindras eller det groteska likställandet av nazism, fascism, borgerlig demokrati och socialdemokratiskt ledarskap.

Men så brast med ens bubblan. Vad hade hänt? Moskva hade givit nya order på kominterns sjunde världskongress, som sammanträdde i slutet på juli och i början på augusti 1935. De svenska kommunisterna gjorde, liksom sina bröder i utlandet, helomvändning på klacken och vad som var sant i går var lögn och förbannad dikt i dag.

Nu skulle man samarbeta, trots att detta var förbjudet i kominterns 21 punkter av år 1920, med alla, oberoende av om de var socialdemokrater, liberaler eller högermän. Villkoret var blott, att de var antinazister. Man skulle bilda en massrörelse mot nazism och krig. Även de nyss så föraktade socialdemokratiska ledarna skulle dras med. Vidare skulle det starkt

---

¹ Så har man i anslutning till den nya, kommunistiska diktatorskulten förändrat den gamla kampsången: Vi är ditt unga garde, du proletariat.

inskräpas, att det även låg i den revolutionära arbetarklassens intresse att försvara den borgerliga demokratin eller dess kvarlevor mot nazistiska likvideringssträvanden.

Kominterns sektioner förpliktades att

”inom kortaste frist övervinna kvarlevorna av de sekteristiska traditioner, som utgjorde ett hinder, då det gällde att komma i kontakt med de socialdemokratiska arbetarna – – –”

Till de oförlåtliga felen hörde med ens

– – – ”bristande förståelse för nödvändigheten att försvara den borgerliga demokratis rester – – –”

”Det är oss icke likgiltigt om bourgeoisins diktatur utövas under demokratiska eller fascistiska former –”

För några dagar sedan var sådana åsikter uttryck för det värsta brott en kommunist kunde göra sig skyldig till, nämligen markerad högeravvikelse. Nu var det lika klandervärdigt att vara alltför långsam i tvärvändningen och hålla fast vid de gamla synpunkterna. Det benämndes vänsteravvikelse och straffades, där så behövdes, obarmhärtigt med uteslutning.

Stalin hade redan år 1925, då han slog in på den nationellt ryska linjen, sina dubier om världsrevolutionens framtidsutsikter, men eftersom den ryska politiken behövde kommunistpartiernas stöd, dolde han dem. Först år 1947 i hans samlade verk publicerades ett tal, som han i januari 1925 höll vid den ryska centralkommitténs plenum:

”Krig kan bli oundvikligt, naturligtvis inte i morgon eller dagen därpå, men om några få år. – – – Jag förmodar, att den revolutionära rörelsens krafter i väster är stora, att de växer, att de kommer att fortsätta att växa och att bourgeoisien här och där kan välvas över ända. Det är sant. Men det kommer att bli svårt för dem att hålla sin position – – –”

I sista hand måste sålunda ryssarna lita till sig själva.

Trots allt hade emellertid den gamla drömmen om en tysk revolution, som skulle ila till sovjetsamhällets hjälp och påskynda dess industrialisering, en viss makt över den ryske ledaren. Det var anledningen till, att han så länge lät den världsrevolutionära taktiken, som anknöt till de stora förhoppningarna efter det första världskriget, bestå. Man kan dock på denna punkt otvivelaktigt förebrå Stalin en viss fantasilöshet. Det förefaller som om han inte riktigt skulle förstått varken nazismens väsen eller de faror som en likvidation av den tyska arbetarrörelsen skulle komma att medföra för ryssarna själva. I varje fall satt han med armarna i kors och gjorde, trots att han de facto var kominterns ledare, ingenting för att ändra den sekteristiska kommunistiska inställning, som omöjliggjorde uppbyggandet av en allmän antinazistisk kampfront. Trotsky såg härvidlag mycket klarare. Han skrev från sin enslighet på Prinkipoön utanför den turkiska kusten i sin broschyr Tyskland, nyckeln till den internationella situationen:

”När man tar den långt större skärpan i Tysklands sociala motsättningar i betraktande, förefaller det sannolikt, att den italienska fascismens helvetiska verk skulle te sig som ett blekt och nästan mänskligt experiment i jämförelse med nationalsocialisternas (om de skulle segra). – – – Arbetare, kommunister, släppes fascismen fram till makten kommer den att gå fram över era skallar och ben som en fruktansvärd tank. Er räddning ligger i skoningslös kamp och endast en kampenhet med de socialdemokratiska arbetarna kan leda till seger. Skynda er, ni har inte lång tid på er – – –”

I Kreml smålog man sarkastiskt åt detta upprop och lät de europeiska kommunisterna fortsätta med sina revolutionära teateråskor och sina meningslösa deklamationer. Så krossades det tyska kommunistpartiet, som – i motsats till en ensam intellektuell som Ossietzky – aldrig förstått sitt eget läge, utan nämnvärd svårighet av nazisterna och utan att ett skott lossades eller något som helst motstånd förekom. Det drog socialdemokraterna och liberalerna med sig i fallet.

Stalin höll sig efter Hitlers övertagande av makten i Tyskland till en början passiv och iakttagande. Det avgörande för honom var endast, hur de nya makthavarna skulle inställa sig till sovjetstaten. Terrorn mot sina kommunistiska beundrare fäste han intet avseende vid. Skulle Hitler i regeringsställning hålla sig till den tysk-ryska vänskapspolitik, som inleddes med Rapallofördraget efter kriget och sedan ytterligare utbyggdes genom vänskaps- och neutralitetspakten av år 1926? Det verkade i begynnelsen nästan så. Pakten ifråga hade prolongerats 1931 och den förlängdes nu ytterligare i maj 1933, några månader efter Hitlers makttillträde. Den ryska politbyrå hade auktoriserat Trotsky och generalstabschefen Tuchashevsky att inleda ett hemligt militärt samarbete med tysk militärexpertis i och för utbildningen av Röda armén. I gengäld för de tjänster tyska höga officerare i samband härmed gjorde, tilläts de att på sovjetryskt territorium utföra vissa militära experiment, vilka enligt Versaillesfördraget var förbjudna i Tyskland. Dessa relationer, som inleddes 1922, upphörde inte vid Hitlers seger. De fortsatte som om ingenting hänt fram till år 1935. Under hela det första året av Hitlerterror gjorde inte Stalin ett enda uttalande om den tyska nazismen. Först i januari 1934 tog han till orda och fostrade vid detta tillfälle den illusionen, att nazismen, "ett symptom på kapitalismens svaghet", måhända skulle visa sig kortvarig. Men han beskrev även nazismen som "en triumf för revancheidén i Europa" och antydde i sammanhang härmed, att krigsfaran ökat.

Kominternpartierna återigen, där sådana alltjämt fanns kvar, fortsatte med sin världsrevolutionära fraspolitik som om ingenting hänt. Jag erinrar mig två karakteristiska exempel.

Under pingsthelgen 1934 deltog jag i en kommunistisk ungdomskongress uppe i Stockholm. Den hölls på en biograf vid Sankt Eriksplan. Vilda paroller skrek från pappkartonger på väggarna och salen var dekorerad med röda banderoller och fanor. En amerikansk kryssare låg på Strömmen och plötsligt intågade i strikt militär formation, med patetiskt lyfta, knutna händer ett tiotal uniformerade matrosar från den och hälsade kongressen. Denna lilla scen symboliserade det i den stundande världsrevolutionen engagerade proletariats internationella samhörighet. Men dråpligast var talen som hölls. Läget mellan Sovjetunionen och Japan var spänt. Huvudreferenten, Karl Jansson från Norrköping, underhöll följaktligen de närvarande med ett två timmar långt brandtal riktat mot japanerna. Det var som om deras krigsflotta just höll på att bombardera Waxholm. Sedan besteg Knut Olsson, hälsad av stormande applåder, talarstolen. Med utgångspunkt från några nyss avhållna driftrådval i Tyskland sökte han bevisa, att en mäktig folkstorm höll på att växa fram där och att det blott var fråga om veckor och månader, innan Hitlerregimen skulle störtas. Proletariats krafter i hela världen stegrades oavbrutet. Men handling var av nöden. Under kongressdeltagarnas entusiastiska bifall upplästes en till tyska legationen ställd protestskrivelse, där Hitler utskälldes och kamrat Thälman, som just satt i tukthus, hyllades. En delegation utsågs för att avlämna den märkliga skrivelsen. Jag hörde själv till de delegerade och erhöll kongressens stränga order att springa hem och hämta studentmössan, som man antog skulle imponera och göra ett förkrossande intryck på den tyske ministern. Naturligtvis kom delegationen inte längre än till portvakten. Det var litet snopet efter alla högtidliga förberedelser. Men Knut Olsson tröstade oss med, att stora dagar nalkades. Det gällde endast att skriva nya resolutioner och oförtrutet kämpa vidare.

Jag deltog också i den första internationella kongressen mot krig och fascism i Paris. Den hölls i Salle Pleyel under ordförandeskap av Henri Barbusse. Jag minns än i dag tydligt diktarens lidelsefulla och förbrända, redan av sjukdom dödsmärkta, långa och framåtlutande gestalt och den underbara franska retorik han presterade:

"De härskande är sig lika i alla tider. De korsfäste Jesus och gjorde honom sedan till gud. De brände Jeanne d'Arc och gjorde henne till helgon. De slaktade den enkle mannen i världskrigets

blodbad, gjorde honom sedan till den okände soldaten, tände en evig låga och reste en triumfbåge över honom – – –”

”Hitler har bränt riksdagshuset, bränt de bästa tyska böckerna på bål. Han vill sätta hela Europa i brand. Men våra hjärtan brinner för freden – – –”

Här träffade jag Egon Erwin Kisch, den rasande reportern, som för kongressen omtalade, att nazisterna roat sig med att ge honom ricinolja, så att han gjorde i byxorna, och den franske diktaren Aragon, med vilken jag i en korridor hade ett långt samtal om surrealismen.

Rätt som det var uppstod emellertid ett vilt tumult i Salle Pleyel. Fem personer hade rest sig upp och skrek:

– Ner med Stalin – – –!!!

Men det dröjde blott några sekunder, innan handfasta rättrogna kommunister som tigrar kastat sig över dem. Mörbultade och med brutalt omvridna armar släpades protestmakarna ur salen och kastades handlöst ut på gatan. Diskret förhörde jag – som vid den tiden ännu var rätt politiskt naiv – mig om, vad detta var för slags demonstranter. Man sade mig, att det var trotskister och att de anklagat Stalin för att ha offrat det tyska proletariatet åt Hitler.

Så utspann sig en intressant duell mellan socialdemokraten Bergery och kommunisten Doriot, båda några år senare nazister. Den förre fordrade, att kommunisterna skulle bilda enhetsfront med socialdemokraterna för att möta fascistfaran. Men den senare tog av sig rocken och i bara skjortärmarna vederlade han mitt i sommarvärmen under två timmar den stackars Bergery, som fick veta, att ingenting kunde hejda världsrevolutionen på dess ständiga frammarsch och att ingenting var vunnet med ett samgående mellan kommunisterna och socialfascisterna, som var av samma kött och blod som nazisterna.

Under pauserna mellan förhandlingarna visade mig en fransk ungtkommunist, Alphonse Fondeur, omkring i Paris och när vi besökte Jardin des Plantes beklagade han ivrigt, att det var vilda djur och inte borgare, som satt i burarna och bakom gallren. På ett litet café, som samtidigt var bordell och låg någonstans i närheten av Place d'Antoinette, bjöd han på en diavolo, en liten, ljusröd likör och skroderade, medan en halv naken flicka profithungrigt grävde i hans byxor, om Pariskommunen. Vänta bara, den kommer igen – –

Revolutionen – – – oförsonlig kamp mot fascisterna och socialfascisterna – – – socialdemokraternas gemena förräderi mot arbetarklassen – – – enhetsfronten underifrån – – –

Det var en frasrevolutionär teater utan like.

Jag reste hem genom Tyskland och väntade att finna ett folk sjudande av hat mot förryckarna. Men i stället fann jag bara ett land, som andades ut i leende sommarfrid och ett folk, som med lättnad konstaterade, att det åter fanns arbete. Vad folket ofta är kortsynt!

Tyskland hade i hemlighet börjat upprusta och dånet från vapensmedjorna nådde så småningom även Kreml och ekade inom dess murar. Var Hitler i färd med att överge den ryssvänliga politik, som Tyskland inlett med Rapallo 1922? Stalin började oroas. Kanske när allt kom omkring Trotsky hade haft rätt, när han hävdade, att Hitlers fälttåg mot de tyska kommunisterna endast var början på ett fälttåg mot sovjetsamhället?

Under år 1934 begynte Stalin, under inflytande av den franske utrikesministern Barthous strävanden att skapa en koalition mot Hitler, vilken även innefattade ryssarna, att orientera sig åt västmakterna till. I september samma år inträdde Sovjetunionen i Nationernas förbund. Denna institution hade ryssarna och kommunisterna världen runt tidigare liknat vid en rövarkula och ett imperialistiskt getingbo. Denna propaganda försvann nu med ens. På en vink av Stalins hand blev det hastigt annat ljud i skällan. Ny Dag slutade totalt upp med att smäda

Nationernas förbund och följde med rörande intresse dess förhandlingar. Det var ett första litet tecken på den frontförändring, som förestod. Kommunisternas påstådda självständighet mot ryssarna uppenbarade sig i sin prydno.

I mars 1935 mottog Stalin den engelske ministern Anthony Eden i Kreml. England, som några år tidigare i samband med de revolutionära händelserna i Kina varit ryssarnas fiende nr 1 och som så kraftigt brännmärkts i kominterns program av år 1928, som alltjämt var alla utländska kommunisters heliga rättesnöre, tedde sig nu, under intrycket av det växande tyska hotet, på ett nytt sätt. Stalin myste av vänlighet mot Anthony Eden, presiderade själv vid banketten till hans ära och lät musiken spela God save the king, ett musikstycke, som stående åhördes icke blott av den engelske gästen utan även av världsrevolutionens ledare.

En tid efteråt anlände den franske utrikesministern Laval – den geniale Barthou hade mördats i Marseille året innan – till Moskva. Hitler hade då nyss desavouerat Versaillesfördraget och infört allmän värnplikt. Den av Barthou planerade fransk-ryska vänskapspakten var aktuell. Återkommen till Paris berättade Laval, att Stalin auktoriserat honom att säga, att han sympatiserade med Frankrikes strävanden att stärka sitt försvar. Det var en nyhet, som slog ner som en bomb i de franska kommunisternas läger. De hade tidigare – liksom sina svenska och alla andra meningsfränder – demonstrativt vägrat att rösta för försvarsbudgeten i deputeradekammaren. Nu föreföll det som om Stalin inte sympatiserade med denna hållning och det allra värsta var, att detta kom till uttryck genom Laval, som kommunisterna betraktade som en av de värsta socialistiska renegaterna. Det lilla intermezzot visar i blixtljus, hur ringa hänsyn Stalin redan nu ansåg sig behöva ta till de utländska kommunisterna.

Det var emellertid i samband med den nya ryska utrikespolitikens inriktning på att vinna och samarbeta med västmakterna och i syfte att motverka Hitlerfaran nödvändigt att göra slut på det världsrevolutionära bråket. Det hade spelat ut sin roll och förhindrade nu bara utbyggandet av de nya vänskapliga förbindelser ryssarna sökte. Stalin tvekade inte. Komintern var bara hans lydiga verktyg. De utländska kommunistledarna dansade som marionetter i hans trådar och efter hans pipa. Så sammankallades till Moskva den 25 juni 1935 den sjunde världskongressen.

Man förundrar sig över den servilitet revolutionärerna där visade. Den tyske kommunistledaren Wilhelm Pieck öppnade – betecknande för den betydelse den tyska frågan tillmättes – kongressen. Hans inledningsord dröp av inställsam salvelse:

”Vårt första ord gäller Sovjetunionen och ledaren för de arbetande i hela världen, Stalin – – –”

Stalins tes, att socialismen kunde genomföras i ett enda land var, som här redan påvisats, ett ödesdigert misstag. Men icke förty smickrade Pieck och försäkrade, ehuru just ingenting tydde på det, att

”socialismens seger i ett land leder till seger i hela världen”.

Men nu var det inte längre fråga om det. Den gamle Wilhelm Pieck märkte inte, att det redan växte mossa på hans retorik. Nu gällde det att göra kommunisterna salongsfärdiga i västmakternas ögon och förvandla dem till verktyg för den ryska försvarspolitiken mot Tyskland. Det var inte så lätt, ty den revolutionära traditionen tryckte på de närvarande som en alp. Stalin vågade inte göra brottet i utvecklingen alltför starkt. Han var själv i viss mån bunden av de krafter han framlockat, men han gjorde, vad han kunde för att kursförändringen skulle bli så markant som möjligt. Manuilski fick lämna posten som ordförande i kominterns exekutiv. I hans ställe framträdde Georg Dimitrov, hjälten från riksdagshusbrandprocessen i Leipzig. Han var den symbol, som behövdes för den nya ryska politiken, en dramatisk antinazistisk symbol.

Det svenska kommunistpartiet var representerat med en tiomannadelegation på sjunde världskongressen. Hugo Sillén var med, men hans stjärna var i starkt dalande. Ett annat ljus var i stigande.

Under en storm av applåder valdes Sven Linderot tillsammans med Gottwald, Ercoli, Thorez och de andra stora namnen till medlem av kongressens presidium och – vid slutet av förhandlingarna – till kandidat till exekutivkommittén. Utifrån denna ställning var han, när han kom hem, oangriplig, och Linderotkulten kunde – med Stalinkulten som hög, normgivande förebild – begynna.

Sven Linderots tal inför den världskommunistiska församlingen präglades av hans vanliga habila diplomati. I servila vändningar anslöt han sig helt och fullt till varje ord den store Dimitrov hade sagt om Sverige. Det var egentligen bara banaliteter, men Sven Linderot bockade sig tacksamt i talarstolen. Man kan inte låta bli att dra på munnen, när han säger, att Dimitrov alldeles riktigt påvisat, att socialdemokraterna var regeringsparti i Sverige. Men av ungefär samma skarpsinnighetsgrad var hans egna påvisanden. Sven Linderot var överens med Dimitrov i stort och smått. Den enda han inte var överens med var en mindre betydande kamrat, som vågat kritisera kominterns ledning av det internationella fackliga arbetet.

Sven Linderot ställde sig in:

”Vi understryker den kritik kamrat Dimitrov riktat mot partierna i fråga om deras bristande förståelse för enhetsfronttaktiken, ifråga om den sekterism, som ännu präglar verksamheten även i vårt parti – – –”

Därpå kom en karaktäristisk, ursäktande vändning:

”Men vi har dock ställt socialdemokraternas egna krav från tiden före regeringsbildandet inför massorna – – –”

Här skymtar redan den snillrika taktik, som skulle avsätta sitt skönaste blomster efter det andra världskriget, då kommunisterna accepterade det socialdemokratiska efterkrigsprogrammet och sedan monomant förebrådde socialdemokraterna att inte tillämpa sitt eget program. Samma taktiska, typiskt linderotska klipskhet låg bakom det anförda uttalandet på sjunde världskongressen.

Linderot lovade vidare att samarbeta med den socialdemokratiska vänstern och dess ledare och nämnde i det sammanhanget speciellt Georg Branting. Men han gick längre än så. Ehuru han naturligtvis hade sina tvivel om, huruvida Bus-Kalle (= Kilbom) och Långfinger-Nisse (= Flyg) var något att göra åt, så vände han sig dock i nyfrälst opportunistisk med en stor gest till kilbomarna:

”Vi hälsar dessa arbetare och de av deras ledare, som ärligt kämpar för arbetarklassens sak som våra bröder i kampen och vi räcker dem vår hand för att i kamratlig samverkan övervinna alla motsättningar, som har sin grund i den olycksaliga splittringen 1929 – – –”

Man måste förundra sig över, att de kommunistiska historieskrivarna i all sin glans, herr Arvid Wretling et consortes, inte i sina skrifter över den ärorika partihistorien med tankfull uppsyn dröjt vid detta auktoritativa omdöme. Den olycksaliga splittringen 1929 – –? Vad tiden rider fort. Det hade låtit på ett helt annat sätt fem år tidigare.

Så inleddes en ny fas i det svenska kommunistpartiets dråpliga förehavanden.

VI. De kommunistiska samhällsbevararna

För Stalin var med kominterns sjunde kongress den gamla världsrevolutionen ett avslutat kapitel. Han gjorde allt för att upplysa västmakterna om detta faktum. Det förflutnas spöken måste besvärjas. Men, som man skall se, gick det för Stalin som för trollkarlens lärling hos

Goethe: han kunde inte behärska de andar han själv frambesvurit. Det visade sig vara svårare än han trodde att få de borgerliga av olika schatteringar att fatta den genomgripande förändring de kommunistiska partierna undergått, och' härtill bidrog i viss mån kommunisterna själva, som inte alltid riktigt begrep, hur olämpliga alla revolutionära manifestationer nu, enligt världsproletariatets store ledare, i själva verket var och som, när de gjorde det, ändå ofta blev offer för och drogs in i revolutionsprocesser, som de inte kunde behärska. Den djupa misstro mot kommunismen, som uppkommit under de tidigare åren, satt kvar hos den borgerliga allmänheten och än i dag bygger många sina föreställningar om kommunisterna på åskådningselement, som uppkom under den världsrevolutionära epoken. Som man skall se är detta totalt oriktigt. Stalin har efter år 1935 inte tillåtit en enda revolution, som inte direkt stått i samband med den ryska utrikespolitiken och de ryska intressena och kommunisterna har gång på gång – för att följa den ryska linjalen – nödgats bekämpa revolutionära strömningar och tendenser. Från och med år 1935 är det endast sovjetstaten, som är av betydelse, och kommunismen har ingen annan uppgift än att vara den till nytta. Sedan dess har den steg för steg sjunkit ner till en alltmera hunsad vakt- och jakthund i Stalins koppel.

I Pravda för den 5 mars 1936 läses en Stalinintervju. Intervjuaren frågar Stalin om världsrevolutionen. Denne svarar:

- Vi har aldrig haft sådana planer och avsikter. Detta är resultatet av ett missförstånd – –
- Ett tragiskt missförstånd – avbröt honom intervjuaren.

Stalin replikerade:

- Nej, ett komiskt eller snarare ett tragikomiskt – – –

Så försökte världsproletariatets lärare dra ett streck över det förflutna. Naturligtvis begrep bara de mera intelligenta kommunisterna den exakta innebörden av Stalins position.

Stalin var vid denna tid ivrigt sysselsatt med att söka skydda sitt land för den nazistiska faran och få ett försvarsblock med västmakterna till stånd. Samtidigt lät han de sista återstoderna av det gamla världsrevolutionära ryska gardet och sina egna konkurrenter om makten gå under bilan och likviderade dem i blodiga processer.

Det var fyra på varandra följande rättegångar, som kom världens ögon att med undran stirra mot Moskva.

I Moskva 1936 rannsakades Sinovjev, Kamenev och den så kallade Leningradcentern.

I januari 1937 gällde det Radek, Pjatakov, Muralov och fjorton andra.

I juni 1937 stod marskalk Tuchashevsky och sju generaler i Röda armén inför rätta.

I mars 1938, slutligen, var det Bucharins, Rykovs, Jagodas och andras tur.

Nästan alla ställdes de mot muren och sköts och krutlukten från dessa barbariska massakrer förnams i hela den civiliserade världen. Det är betecknande, att alla målen kom före inför högsta militärdomstolen i Sovjetunionen, sålunda inför krigsrätt. Redan i denna omständighet förnimmer man den 'atmosfär av krigsrädsla, i vilken Stalin och den ledande kretsen av parti-bossar kring honom vid den tiden levde.

Härtill kom, att alla bekände och på det egendomligaste sätt gjorde avbön. Nästan ingen utom den store, geniale Bucharin vågade försvara sig. Jag räknar den scen, där Vyschinsky – den nuvarande ryske utrikesministern, som vann sina sporrar som statsåklagare i dessa processer – brutalt avbröt Bucharin, när denne kallat sig filosof, såsom en av vårt tidevarvs mest gripande scener.

- Ni är ingen filosof utan bara en bandit, en skurk, en förbrytare – – –

Bucharin smålog och svarade:

– Lite filosof också, kanhända – – –

Han var i själva verket en av vår tidsålders mest lysande intelligenser, en man, vars vetande sträckte sig från nationalekonomins och filosofiens subtilaste frågeställningar till världspolitikens intrikataste problem. Zeth Höglund har berättat för mig, att han dessutom var en ovanligt levande människa, enkel och full av humor. Han satt en tid fängslad på Kronohäktet här i Stockholm samtidigt med Zeth Höglund och brukade skyldrande med nattkärlet hälsa denne på avstånd.

Men även Bucharin bekände:

”Jag böjer mitt knä för partiet – – –”

Nästan lika strålande som skriftställare och publicist var Karl Radek, en av de få, som lyckades rädda nacken och kom undan med några få års straffarbete.

Kännarna har med rätta konstaterat, att mycket i dessa rättegångar verkar föga förtroendeingivande. Jag gjorde mig på den tiden mödan att plöja igenom de digra stenografiska rannsaktionsprotokollen och jag vet inte, vad jag skall tro. Där finns dunkla punkter, men det är nog också uppenbart, att konspirationer förekommit. Det är heller inte, när man granskar arten av Stalins fögderi och den oändliga skada han – hur man nu än skall värdesätta hans insatser ur rent rysk synpunkt – vållat den internationella arbetarrörelsen, som han fyllt med sin egen teologiskt-sekteristiska anda, korrumperat och förvandlat till ett ointelligent och själlöst verktyg för ryska intressen, på minsta sätt märkligt. Vem skulle inte – om man upplevt kommunismens ursprungliga storslagna inställning – konspirera mot Stalin? En av dennes senaste biografier berättar en liten gripande episod från år 1930, då det ryska jordbruket tvångskollektiviserades och det rådde halvt inbördeskrig i Ukraina. Han träffade på tåget en gammal GPU-överste, som var alldeles förtvivlad och sönderbruten. ”Jag är en gammal bolsjevik”, sade han nästan snyftande. ”Jag arbetade under jorden mot tsaren och stred i inbördeskriget. Var det för att jag nu skulle omge byar med maskingevär och beordra mina män att urskillningslöst skjuta på bondehopar? Å, nej, nej – – –” Så var det heller inte för att skapa ett ryskt tvångssamhälle och missbruka den internationella arbetarklassens idealitet som de gamla stora bolsjevikerna från Lenins dagar underkastade sig landsflykt och fängelse och kämpade i den stora revolutionen. Man kan förstå, om sådana män som Bucharin och Radek, Sinovjev och Kamenev – för att inte tala om Tuchashevsky, som år 1935 reorganiserade och moderniserade hela Röda armén och mycket skarpsinnigt föregrep metoderna för Hitlers krigföring mot ryssarna – konspirerade mot den primitive, men kraftfulle och listige självhärskaren bakom lärtgardinerna i den lilla Kreml-våningen.

Men vad skall man säga om de svenska kommunisternas hållning till dessa processer? Sven Linderot och Gustav Johansson, Fritjof Lager och Gunnar Öhman, alla hade de en gång lärt av Bucharin och Radek och dyrkat dem som gudar. Nu – när Stalin hållit upp sin hand – var allt detta ögonblickligen glömt och där satt dessa små svenska kommunister med grym uppsyn på circus maximus och riktade, på order från Moskva, lydigt tummen neråt. Det fanns inte ett generöst tonfall i de artiklar, som ägnades dessa underliga rättegångar. Utan att vara på något sätt initierade dömde de med en förbluffande tvärsäkerhet. Inga problem fick existera. Några tvivel tilläts inte. Dessa nya augurer smålog inte ens åt varandra. I sin blinda auktoritetsdyrkan hyste de inga tvivel om att vad som skedde måste ske. Att diskutera, hur det kunde förhålla sig med de anklagades skuld och vad det hela hade för politisk mening, betraktades icke blott som onödigt utan även rentav som opassande. Kan man tänka sig en mera kritisklös, samhällsbevarande attityd? Men det samhälle, för vars förhållanden dessa konservativa kommunister blint böjde sig, var icke vårt lands utan det sovjetryska samhällets.

Det fanns inte en fläkt av fritt tänkande eller mänskligt kännande i de svenska kommunistkoryféernas reaktioner inför Moskvaprocesserna, och detta anser jag – utan att i detalj ta ställning till den svåra frågan om de dömdas olika brott – vara ett tecken så gott som något på att den bolsjevikiska uppfostran förvandlat dem till själlösa robotar. Men det är inte allt. Det fanns ett omiskännligt stänk av barbari i Ny Dags skrivelser om dessa dödsdomar.

Jag skall illustrera det med en anekdot. En grupp kinesiska kommunister var för en tid sedan i Prag och en tjeckisk partikamrat visade dem omkring bland stadens sevärdheter. När man kom till bron med statyn av den legendarisk biskop Nepomuk, på vilken man skar av tungan och vilken man sedan kastade i floden och dränkte, berättade guiden, vad som hänt. Till hans stora förvåning tog de små röda kineserna artigt upp en applåd. Så småningom visade det sig att de satt historien i samband med den aktuella tjeckoslovakiska kyrkostriden och trodde, att det hela skett helt nyligen.

På samma sätt applåderade Ny Dag ivrigt de ryska dödsdomarna över de sista kommunistiska internationalisterna. Ingen av tidningens medarbetare tycktes besinna, att dödsstraffet sedan långt tillbaka varit föremål för upplysta tänkares och humanisters kritik. Detta erinrade de sig först långt senare, när Sovjetunionen efter kriget för icke politiska brott avskaffade det. Då fylldes Ny Dags spalter med ens av humanistisk rökelse. Men tillfredsställelsen bland dessa fanatiker hade med säkerhet varit densamma, om ryssarna i stället skärpt dödsstraffet. Det viktiga för dem är aldrig saken utan att hålla med de ryska uppdragsgivarna.

Jag har dröjt vid detta, därför att det ger en liten föraning om, vad de svenska kommunisterna vore i stånd till vid en rysk ockupation. De skulle inte rygga tillbaka för grymheter. Det skulle stå en spöklik doft av blod och terror kring deras herravälde i rysk tjänst.

Den kommunistiska moralen är absolut enögd. I alla primitiva samhällen ömmar man bara för medlemmarna av den egna byn, det egna landet, den egna rasen. På samma sätt är det med de stalinska kommunisterna. De har inget sinne för den universella humanitet, som de största filosoferna och religionslärarna trängt fram till och inte ens för den vidsynta, världsliga tolerans, som de stora borgerliga skeptikerna givit oss i arv. För kommunisterna är skillnaden mellan gott och ont partigränsen. Partiet är den högsta instansen i alla moraliska frågor.

Resultatet härav blir rätt egendomligt. Med glödande' entusiasm försvarar kommunisterna politiska skräckdomar och tukthusstraff i Sovjetunionen. De anser det, i den mån de inte förnekar faktum, vara helt naturligt, att det finns koncentrationsläger och slavarbetarkolonner där. De ekande stegen av patruller, som nattetid vandrar genom gatorna för att hämta och häkta misstänkta medborgare, bultandet på dörrarna med gevärskolvorna, det brutala bortsläpandet av offren skrämmer dem icke, när det är fråga om ryska förhållanden. Deportationen av långa tågsätt med människor till Sibirien godkännes. Allt vad ryssarna företar sig ter sig för en äkta kommunist i ett förklarad skimmer.

Men hur var det, när liknande ting ägde rum i Nazi-Tyskland? Den kommunistiska indignationen kände inga gränser. I de grellaste färger utmålades – ofta alldeles riktigt – det nazistiska barbariet, de svarta galgarna, avrättningarna med bila, tortyren i fängelsekällarna, moorsoldaternas elände i de taggtrådsomgärdade koncentrationslägrens baracker.

Men det finns alltid en fond av beräknande partiegoism bakom kommunisternas humanitära kampanjer. Hur kämpade de inte strax efter Hitlers maktillträde för frihet åt de av tyskarna fängslade svenska sjömännen Jansson och Mineur? Hela tiden hade man dock en bestämd känsla av, att det mindre var de båda olyckligas öde, som bekymrade kommunisterna än önskan att utnyttja detsamma för att samla folk kring partiet, utsprida dess paroller och värva anhängare. Denna politisering även av rent humanitära aktioner är i själva verket ett lika typiskt som avslöjande drag hos kommunisterna. I grund och botten bryr de sig inte så mycket

om enskilda människor. De intresserar sig för partiet och partilinjen. När det gäller dessa abstrakta värden är de aldrig blödiga. Men det finns ingen riktig humanitär värme, som hos dem strålar bakom och värmer deras kamp för de vanlottade och fattiga, de små i samhället. Den kommunistiske funktionären är ofta mera maktlysten än människovänlig. Det är ett intressant psykologiskt faktum, som, ehuru det naturligtvis inte bör generaliseras alltför häftigt, i viss mån tyder på, att den stalinska partidisciplinen och rutinen dödat hjärtat i rörelsen och mekaniserat den. Partiet är en robot.

Det mest kuriösa med Moskvaprocesserna ur allmän politisk synpunkt var, att de på något sätt tycktes ha sammanhang med den stalinska likvidationen av världsrevolutionen. De mest internationellt kända, gamla och legendomspunna bolsjevikerna försvann en efter en och deras blodiga skuggor utrotades samtidigt målmedvetet ur det ryska folkets minne. I deras ställe riktades partipropagandans ljuskäglor mot nya män, som inte hade samma internationella revolutionära renommé och inte representerade samma leninistiska tradition. Man har svårt att betrakta allt detta som en tillfällighet. Det ligger alltför nära till hands att sammanställa det med den internationella kommunismens sammanbrott och ömkliga förvandling till ett annex åt en konsekvent rysk nationalism. Man erinrar sig också osökt, hur Lenin och Trotsky oroade sig för, att sovjetstaten, om den avskar sig från impulserna västerifrån och inte fick stöd av en revolutionär seger i ett avancerat land, mer och mer – låt vara att industrialiseringen naturligtvis i det långa loppet verkar i motsatt riktning – skulle bringa sin egen inneboende primitivitet i dagen och bli alltmera nationell och bornerad. Det kan väl näppeligen råda något tvivel om, att just en sådan utveckling skymtar bakom den generationsväxling i tecknet av skarprättarens svärd, som Stalin just under de år, då han samtidigt, paradoxalt nog, inför det tyska hotet sökte vinna västmakterna som bundsförvanter, inscenerade. Men han räknade inte med, att hans många dödsdomar i västerlandet snarare skulle tolkas som ett symptom på svaghet än på styrka och att de genom sitt barbari skulle förskräcka och stöta bort den västerländska opinionen, något som i sin tur måste återverka på de demokratiska regeringarna.

Stalin gjorde emellertid allt, som stod i hans makt, för att få den egna regimen att te sig i ett sympatiskt ljus för de västerländska demokratierna. Till de åtgärder han vidtog hör antagandet av en ny författning. De olika utländska kommunistpartierna hade ju vid kominterns sjunde världskongress ålagts att plötsligt börja ömma för den borgerliga demokratin och visa sig ivriga att försvara denna. Nu gällde det att finna ett bindemedel mellan denna politiska hållning och förhållandena i sovjetsamhället. Det gick inte an längre att låta världen betrakta detta som en kommunistisk diktatur, ett av en minoritets skräckvälde behärskat samfund.

Ack, denna Stalinförfattning av år 1936, den är något av det mest inspirerande en älskare av människosläktets sociala drömmar kan läsa, och jag måste bekänna, att jag skrivit många välmenande dumheter om den. Men låt oss hålla oss på jorden – – – Den är författad av Bucharin, Sokolnikov och Radek under assistens av Vyschinsky, den framstående juridiska blodhund, som snart skulle uppträda som åklagare mot sina glänsande medarbetare. De tillhörde alla tre redaktionskommittén, som under översyn av Stalin själv fullbordade sitt arbete mot slutet av år 1936, så att den nya konstitutionen kunde antas av den åttonde sovjetkongressen i november detta år.

Läser man den blåögt och omisstänksamt, stannar man här förtrollad inför ett samhälle, där alla antagonistiska klasser avskaffats och en värld av frihet öppnar sig, där folket härskar och dess rättigheter med den största omtanke tillvaratas, ett samhälle, där socialismen redan är förverkligad.

Men skärper man uppmärksamheten en smula, upptäcker man snart, att det här uteslutande är fråga om retorik och propaganda. Imitationen av deklARATIONEN om de mänskliga rättigheterna under franska revolutionen är uppenbar och man märker nog, att författarna med

proklamationen av nya mänskliga rättigheter – rätten till arbete, vila, rekreation, bildning – velat förkunna en ny social livsåskådning. Härom är i och för sig intet att säga. Det ideal, som föresvävar upphovsmännen, är den allsidigt och harmoniskt utvecklade människan och anknyter till den stora humanistiska västerländska traditionen. Men hur var det samtidigt i Sovjetunionen? Där härskade tvångsarbete, elände, en blodig asiatisk despoti.

Strävan att åtminstone fraseologiskt ställa sovjetsamhället på samma demokratiska basis som de västeuropeiska och amerikanska samhällena är dock markant, likaså ambitionen att överträffa dessa länder. Tidigare hade man vid valen till bysovjeterna röstat öppet och med uppsträckta händer. Nu blev alla val hemliga, rösträttsåldern sattes så lågt som till aderton år och alla indirekta val ersattes med direkta. Inga inskränkningar i rösträtten på grund av kön, ras, Ortsband, obetalda skatter etc. tilläts. Med skärpa underströks i författningen mans och kvinnas likställdhet och all rasdiskrimination brännmärktes.

Vid debatten på sovjetkongressen om denna konstitutions antagande gjorde Stalin allt för att framträda i så liberal dager som möjligt. Men alla ansträngningar strandade på det faktum, att endast ett parti tilläts, det kommunistiska. Den omständigheten avslöjade med tillräcklig tydlighet, att de generösa rösträttsbestämmelserna var värdelösa och att den liberala attityden inte var äkta. ”Frihet för flera partier”, sade Stalin, ”kan endast existera i ett samhälle, där det finns antagonistiska klasser, vilkas intressen är ömsesidigt fientliga och omöjliga att förena – – I Sovjetunionen finns det grund blott för ett enda parti.”

På det sättet uteslöts rent konstitutionellt all opposition mot regimen. Realinnehållet i den nya författningen var sålunda blott att bekräfta det stalinska våldsherraväldet.

Världen lät heller inte bedra sig av den sköna konstitutionen. Den kunde inte betrakta val, i vilka endast ett parti utan alla konkurrenter fick uppträda, som fria, demokratiska val i vanlig ordning. Den ryska repliken på det fria västerländska statsskicket tedde sig sålunda som en grotesk karikatyr. Författningens patetiska deklamationer kunde inte dölja, att sovjetsamhället var en halvasiatisk autokrati.

Dessutom hade autokraten, Stalin, för mycket blod på händerna. Konstitutionen røjde inte väg för någon ökad förståelse hos västmakterna redan av den anledningen, att den avtecknade sig mot bakgrunden av de massavrättningar, som beledsagade Moskvaprocesserna. Kring varje huvudfigur, som där dödades, stod nämligen tusentals mindre bemärkta personer, vilka godtyckligt och utan rättegång arkebuserades i klump. De änglalika harptonerna i författningen motsvarades av demonisk terror i realiteten. Det kunde ingen initierad undgå att märka.

De rusiga dervischerna i Ny Dag hälsade emellertid Stalin författningen med höga bifallsrop och underdåniga knäfall. Här hade, enligt den sublimes avisan, demokratin nått sin hittills högsta och mest konsekventa form. Den store Stalin hade skapat ett mönster för hela världen.

Partiet var samtidigt fullt sysselsatt med att stuva undan revolutionens svarta slokhattar och röda halsdukar i garderoben och maskera om sig till ett vanligt demokratiskt parti. Den vilda och pöbelaktiga journalistiken i partiets tidningar tonades ner och väl avvägda, moderata tongångar började känneteckna skrivsättet. Polisbråken och kravallerna upphörde som genom ett trollslag. Provocerade inte polisen längre? Ett ständigt ökat intresse ägnades riksdagsdebatterna, i vilka partiets talare med Hilding Hagberg i spetsen nu spelade en mera städad roll än tidigare. Även i rent yttre hänseende inordnade sig nu Sveriges kommunistiska parti på ett alldeles nytt sätt i det borgerliga samhället.

År 1936 förvärvade partiet sålunda en ny, stor fastighet vid Kungsgatan 84 och flyttade in i densamma. Tidigare hade Ny Dags redaktion varit inhyst först i några smärre lokaler vid Norra Bantorget, sedan i några ruffiga rum vid Jakobsgränd, strax under

preventivmedelshandlaren Adamssons kontor och lager. Herr Adamsson nödgades gång på gång godmodigt rädda sina grannar och i någon mån kunder ur penibla situationer genom lån och penningförsträckningar. Nu omkring år 1936 begynte partiets ekonomi att förbättras. Det berodde näppeligen på att man fått in några medlemmar i riksdagen och partibeskattade dem och inte heller på att partiet fick en ny ekonomichef, även om det kanske indirekt hade något härmed att göra. Samtidigt som Einar Kruse övertog det ekonomiska fögderiet hos kommunisterna avvecklades nämligen det ryska naftasyndikatet i Sverige, vars chef han tidigare var, och det förefaller i hög grad sannolikt, att något av dess tillgångar strömmade över till det svenska rysspartiet. På annat sätt har man ytterst svårt att förklara inköpet och möblerandet av hela den nya miljonfastigheten.

De svårigheter att komma till tals med västmakterna, som trots alla ivriga strävanden i den vägen mötte Stalin och som till slut utmynnade i ryssarnas totala internationella isolering vid Münchenkonferensen 1938 – där Hitler, Chamberlain och Daladier gemensamt kom överens om Tjeckoslovakiets uppstyckning – återspeglades hos det lilla svenska kommunistpartiet i motsvarande svårigheter att få samarbete till stånd med socialdemokraterna och andra antinazistiska och demokratiska kretsar i landet. Kommunisterna nödgades camouflera sig och gömma sig i skenbart partimässigt obundna rörelser. En sådan var Spanienrörelsen, en annan – redan i aftonbranden av det nya kriget – Antifascistisk samling. I det förra fallet fungerade advokat Georg Branting som galjonsfigur, i det senare med. dr Nils Silverskiöld.

Det spanska inbördeskriget – – – Vem minns inte dessa heta sommardagar 1936, då de första bulletinerna om striderna på spansk jord strömmade in? Jag satt med min yngre broder i Piperska murens trädgårdsservering – den existerar inte längre – och diskuterade händelserna. Han hade just kommit tillbaka från en resa i Sovjetunionen och var förbluffad över vad han sett.

Det är ett brokigt och underligt land, som är över hundra år efter sin tid, berättade han lite konstnerad. Men nu försöker det hinna fatt Västeuropa. Kyrkorna med sina lökkupoler och bonden i blus och träskor, träsniderierna kring villorna i förstäderna och folket, som sitter och läser i spårvagnarna – – – Det är en atmosfär, som du inte kan ana. Man måste ha förnummit den i näsborrarna för att fatta, vad det är fråga om. – – – Det är en annan värld än vår. – – –

Min bror var entusiastisk över händelserna i Spanien.

– Det är det ryska experimentet, som griper det ena gamla och efterblivna landet efter det andra i Europa, utropade han. Spanjorerna visar, att folket lever och att det gömmer väldiga, hemliga krafter.

Han fnös av förakt över Franco och hans marockaner och var övertygad om republikens seger. Ingen av oss förstod riktigt, vad saken gällde och att här vapen, som skulle användas i ett nytt världskrig, prövades, och ingen av oss hade den blekaste tanke på, att han själv några månader senare skulle stupa och bäddas ner i den svagt röda spanska jorden.

Så blev det emellertid. Själv anställdes jag som chef för den skandinaviska, avdelningen av Agence Espagne – den nya republikanska nyhetsbyrå – och tillbringade många och långa kvällar grubblande över de sällsamma krigskommunikéer, vilka utsändes. Republikanska visade alltid lysande tapperhet och vek aldrig en tum i striden, enligt vad telegrammen, fulla av lyrisk patetik inskärpte, men ändå retirerade ständigt de republikanska styrkorna. Det var svårt att bli klok på detta krig.

Hitler och Mussolini intervenerade med vapen, ammunition, flygare och trupper och använde kriget för att mana fram en korstågsstämning mot de röda världen runt. Stalin återigen hade sina egna planer. Han önskade republikens seger icke blott för att ge Hitler och Mussolini en läxa utan även för att Frankrike inte skulle försvagas genom ett nazistiskt hot också nere i

söder, vid den pyreneiska gränsen. Men samtidigt fruktade han, att det spanska inbördeskriget skulle öka revolutionsskräcken i Europa och bidra till att förhindra den samverkan med London och Paris han eftertraktade. De spanska kommunisterna fick därför stränga order att begränsa sig till att försvara den lagliga republikanska ordningen mot Franco. Ingen socialisering av industrin eller expropriering av godsägarnas jord finge äga rum. Det spanska kommunistpartiet, förstärkt med ryska instruktörer och hjälp från utländska yrkesrevolutionärer, blev därför en konservativ och återhållande kraft i inbördeskriget, ja, det drog sig inte ens för att med blodigt våld bekämpa dem, som där borta ville utlösa alla en verklig revolutions möjligheter. Kommunisterna slog ner de extrema spanska anarkosyndikalisterna och de revolutionära kommunisternas parti POUM och dessa kämpar för socialismen satt till slut sida vid sida med nazister och fascister och avrättades även de i de spanska fångelserna. Under hot om att inställa ammunitionssändningarna till Spanien skaffade Stalin en av sina utsände, sovjetambassadören Antonov Ovsesjenko, fullmakter att rensa upp bland de radikala revolutionärerna i Katalonien och Madrid och så hölls, under ideliga konvulsioner, händelseförloppet tillbaka och begränsades inom den borgerliga demokratins ram. Här i Spanien blev det för första gången uppenbart, att Stalin inte längre tolererade några fria revolutionära strävanden utan att huvudsaken för komintern var att följa den ryska utrikespolitikens linjer. Vänstern inom den spanska arbetarrörelsen offrades saklöst och massakrerades för att Stalin skulle få sin så hett åstundade samverkan med västmakterna till stånd. Men ödets ironi ville, att just det skulle misslyckas. Noninterventionskommittén, där ryssarna i det längsta sökte hålla god min i elakt spel, urartade till ett meningslöst spex och till slut nödgades ryssarna utan att ha vunnit någonting som helst dra sig tillbaka.

Under det att Spaniens öde på det sättet beseglades fick den franska folkfronten genom stora spontana sitt-ner-strejker revolutionära konsekvenser, som Stalin och kommunistledarna ingalunda avsett, och även här bidrog sålunda händelsernas egen oväntade gång och vinden, som blåser vart den vill, till att krossa det diplomatiska korthus, med vilket man räknat. Den spanska republikanska regeringen vann ingenting i respekt genom att imitera de ryska Moskvaprocesserna och arkebuseringarna, och den franska folkfronten – som var den största och starkaste – skrämde genom sina icke avsedda revolutionära masseffekter upp regeringarna i London och Paris och bidrog till att isolera Moskva. Så stod Stalin i all sin märkliga vishet där ensam och övergiven, då utvecklingens crescendo ökades, Hitler sände sina pansarvagnar in i österrike och Tjeckoslovakiet styckades, händelser, vilka tycktes förbereda ett krig mot sovjetsamhället. Det är i och för sig inte märkvärdigt, om man i Kreml fick det intrycket, att västmakterna målmedvetet sökte avleda den tyska aggressionen åt öster.

Stalins försök att göra kommunismen förtroendeingivande misslyckades i stort och smått. Här hemma märktes kanske mer än annorstädes det hopplösa i den illusionspolitik, som kommunistpartierna världen runt nödgades föra.

Överallt i landet satte sig kommunisterna i spetsen för bildandet av Spanienkommittéer och över 400 sådana var under år 1938 i verksamhet. De kommunistiska talarna, som nu inte längre var så rufsiga och såg så vilda ut som tidigare, talade sig varma för lag och ordning:

”Franco har sökt störta den lagliga spanska regeringen – – –”

Det var det ständigt återkommande temat i deras cirkulärbetonade föredrag. Men de nyss så ivriga revolutionärernas plötsligt påkomna aktning för lagar och förordningar imponerade inte särskilt på den trygga svenska allmänheten. Den iver kommunisterna utvecklade till förmån för den spanska republiken kom tvärtom många att se med ett visst misstroende på densamma. Däremot ökade Spanienkampanjen otvivelaktigt de breda svenska massornas avsky för nazismen och särskilt var det fallet, när Hitler lät sitt flyg bombardera spanska flyktings-

kolonner från Almeria och värnlösa småstäder som Guernica. De ständiga insamlingarna till republikanerna gav ett för förhållandena betydande resultat.

Ny Dags stora propagandanummer under denna tid var dock den internationella brigaden. I den ville Stalin förebilda den allmänna världssamling mot nazismen och fascismen, som han, för att skydda sitt eget land mot en invasion, sökte åstadkomma. Den for iväg under flygande röda fanor och till klingande spel, men slutet blev ett fiasko. Stalin upptäckte, att denna revolutionära kår av röda kämpar från alla länder var i hög grad impopulär i alla samhällsbevarande franska och engelska kretsar och sände då – med ett sista inställsamt försök att beveka västmakterna och förändra deras hållning till den spanska frågan – helt resolut hem de olika trupperna. Det var en gest, som ingen tackade honom för. Men den avsåg att visa, att Spanien icke var någon rysskommunistisk inflytelsezon. Den internationella kommunismen fick sålunda draga sina färde. En skugghand skrev redan på väggen: Mene tekel ufarsin – – – Du är vägd på en våg och befunnen för lätt.

Med vemod tänker man dock nu efteråt på de unga svenska män, som gav liv och blod i Spanien. Några av dem var äventyrare och rotlösa existenser, men de allra flesta var stora idealister. Nästan alla var kommunister – ett lysande undantag var socialdemokraten Conny Andersson – och de värvades målmedvetet av de kommunistiska partifunktionärerna, som gjorde många och långa resor land och rike kring i detta syfte. Partiet betalade värvningspengar och resan till Paris, där kontingenterna ordnades och varifrån de överfördes till Spanien. De ekonomiska resurserna erhöill partiet av ryssarna och spanjorerna. De främsta kommunistiska organisatörerna av denna illegala rekryteringsverksamhet var Knut Olsson och Paul Söderman, men bakom dem stod hela partiets centralkommitté.

Den första svensken, som reste åstad var min bror Olle Meurling, en ung teologie studerande. Det dröjde endast några månader, innan jag från Spanien erhöill en torftig kappsäck, som innehöll allt han lämnat efter sig här på jorden, en liten dagbok och en blodig skjorta.

Dagboksanteckningarna visar, att han befann sig i ett tillstånd av religiös kommunistisk extas. Man får följa honom över gränsen in i Spanien, där orkestrar i de större städerna spelar Internationalen vid järnvägsstationerna och mottagningskommittéer excellerar i revolutionär vältalighet. Bakom denna dekorativa ram skymtar emellertid samtidigt i glimtar det fattiga spanska folket. Vid ett tillfälle iakttog Olle Meurling i timmar, hur trasigt klädda arbetarhustrur grävde i avskrädeshögarna kring kasernen i Albacete, där hans trupp var inhyst, för att hitta något matnyttigt, och han gav en liten, huttrande flicka i sliten svart schal sina sista centavos. Så bar det – efter en kort utbildning – iväg till fronten. Manskapet stod packat på stora lastbilar och hälsade de mötande med kommunisthälsningen, den knutna näven. I närheten av Madrid växte kanondundret emot dem. Men vilka revolutionära romantiker! De for in i den belägrade staden under sång. Redan några veckor senare stupade Olle Meurling och begrovs på en liten krigskyrkogård vid Fuencaral. Innan Francos seger stod en liten stenplatta utan namn men med inskriptionen: En svensk, på graven. Om den finns kvar nu, vet jag inte. Inte ens de döda har ro i en tidsålder av krig och revolutioner.

Sammanlagt reste ungefär 500 svenskar till Spanien.

Det är betecknande för kommunisternas förmåga att ohejdat hänge sig åt sitt eget önsketänkande, att de aldrig kunde förmå sig att erkänna, att kriget i Spanien var hopplöst och att tiden arbetade för Franco, som erhöill massor av krigsmaterial och annan hjälp från Hitler och Mussolini. In i det sista frossade Ny Dag i optimistiska rubriker och hjältemodiga kommunkéer. Massakrerna på den spanska vänstern godkändes utan vidare. Gustav Johansson torkade fettet efter middagsmaten från munnen och brännmärkte i skarpa ledare POUM:s förräderi – som han kallade det – mot den spanska arbetarrörelsen och hade idel hårda ord för anarkosyndikalisternas ansvarslösa uppträdande, deras jordfördelnings- och socialiseringsförsök. När

kommunisterna sålunda uppträdde som den legala ordningens och den borgerliga demokratins väktare i Spanien och med våld slog ner dessa ytterlighetsriktningar, så skedde det vidare till yttermera visso under allehanda falska förevändningar. Det var påstådda spioncentra, som avslöjades, och förmenta upprorsförsök, som i tid omintetgjordes. De svenska kommunisterna lånade sig utan att blinka till alla dessa förfalskningar av verkligheten. Om Gustav Johansson, som vid den tiden gjorde skäl för namnet den svenske Vyschinsky, var i god tro eller ej kan jag inte bedöma. Men själv var jag det. Först långt efteråt har jag begripit, i vilka bedrägerier jag medverkade.

Efter den spanska republikens nederlag sökte kommunisterna energiskt ombilda Spanien-kommittéerna till antifascistiska enhetskommittéer. Det var nu med. dr Nils Silverskiöld upplevde sin korta herostratiska politiska storhetstid. Antifascistisk samling tog emellertid en ända med förskräckelse, ty plötsligt ingick ryssarna en nonaggressions- och vänskapspakt med – nazisterna.

Stalin visade med en brutal gest, att han inte hade minsta aktning för sina utländska anhängares antinazistiska hatorgier. När hans kollektiva säkerhetspolitik i samverkan med västmakterna rann ut i sanden slopade han hastigt den demokratiska hycklande masken och visade sitt rätta ansikte, ett listigt georgiskt gubbansikte, som inte hämmades av onödiga skrupler. Hade inte England och Frankrike en gång tidigare – i Genua 1922 – drivit tyskar och ryssar till ett överraskande förbund? Varför vore inte ett nytt Rapallo, ett samförstånd med Hitler möjligt? Stalin beslöt – medan hans redskap världen runt tjöt av vrede över nazist-barbariet – att helt lugnt ingå en allians med tredje rikets bödlar. Hans egen regims säkerhet betydde mera för honom än hans utländska anhängares naiva deklamationer.

År 1939 var Hitlers neutralitet långt viktigare för Stalin än några stackars europeiska kommunisters och ideologers känslor. De enda, som inte förstod så mycket av den stalinska realpolitiken i all dess krassa cynism, var kommunisterna själva. Med rörande enfald följde de sin falske herre, som redan var trött på dem och funderade på att ge dem silkesnöret. Visst var de lakejer, men de var inte längre så matnyttiga som tidigare. Stalin räknade inte så mycket med dem. Det skulle bli uppenbart.

VII. Kommunisterna blir imperialister

Zeth Höglund har en gång karakteriserat Ny Dags chefredaktör Gustav Johansson genom att jämföra honom med den egyptiska brockfågeln, som är dömd att hastigt uppsnappa sin stackars föda ur den då och då gapande krokodilens käft. Det är en träffande jämförelse.

Man kan knappast hålla sig för skratt, när man tar del av den lilla beskäftiga fågelns dråpliga uppvaktning av sin herre och livskälla under de laddade augustidagarna 1939 strax före det andra världskriget. Jag hade nyss flyttat in i en liten villa ute i Tumba och satt där, medan de första bladen gulnade detta ödesår, fördjupad i läsningen av James Joyce's Ulysses. Själv var jag vid denna tid ännu tjusad av den ryska sirénrösten, men fullt lika dårad som Ny Dags chefredaktör lyckades jag dock aldrig bli. När jag rådde honom att inte vara så tvärsäker smålog han bara segervisst. Han var i färd med att sätta europeiskt rekord i politisk naivitet. Ingenting kunde hindra hans och de andra svenska kommunistledarnas vimsiga tankeflykt. Det lönar sig ur tragikomisk synpunkt att följa Ny Dags utrikespolitiska hållning vid denna vändpunkt i världsdramat.

Den 16 augusti 1939 skriver Ny Dag:

”Chamberlain gör upp med Hitler om Danzig – –”

Verkligen? Motsatsen var, som bekant, vad som i själva verket höll på att hända.

Den 21 augusti slår Ny Dag ett slag för ett samförstånd mellan västmakterna och ryssarna:

”Pakten med Sovjetunionen måste fullbordas – –”

Tidningen var, utan att ana det, för sent ute. Redan den 19 augusti hade – som vi nu vet – Stalin överlämnat ett paktförslag till den tyske ambassadören von Schulenburg. Von Ribbentrop var på väg till Moskva.

Den 22 augusti har Ny Dag en konstig rubrik:

”Sovjetunionen tröttnar på Chamberlains sabotage.”

Saken var den, att en officiell tysk telegrambyrå givit ett förhandsmeddelande om pakten. Ny Dag svävar på målet:

”Vi brukar inte återge nazisttelegram om sådana ting – – – Det kan vara en vanlig nazistisk försöksballong – – –”

Skulle nyheten vara riktig tyder den, tillägger Ny Dag förnumstigt, på stor svaghet hos Tyskland. Det var betecknande nog ungefär den dummaste reflexion, som kunde göras i sammanhanget.

Den 23 augusti kunde sanningen inte längre döljas. Sovjetunionen hade undertecknat ett fördrag med Nazi-Tyskland. Ny Dag är helt förvirrad. I sin kommentar till den stora händelsen slingrar sig avisan som en av en rovfågel överfallen snok. Den söker slå blå dunster i läsekretsens ögon genom en kostbar definition av vad som menas med en icke-angreppspakt:

”En icke-angreppspakt och en allians är skilda ting, En icke-angreppspakt upphör automatiskt om ena parten överfaller en tredje stat.”

Varifrån erhöll Ny Dag denna festliga uppfattning? Bakom den ligger ett troskyldigt själsdrama, som det inte är svårt att rekonstruera. Gustav Johansson, detta barnliga högfeltstroll, hade utkämpat en inre strid för att värja sig mot den gryende misstanken, att Stalin genom sin pakt lämnade Hitler ryggen fri och nu gav honom möjlighet att – utan risk för ett tvåfrontskrig – gå till anfall mot Polen. Så kunde det inte vara, grubblade denna goda själ, och ur stånd att i djupet av sin upprördhet närmare kontrollera sin tankeapparat och i syfte att lugna sina läsare hittade han då på sin högst kuriösa definition av en icke-angreppspakt. Härvid understöddes han i någon mån av ännu icke helt övervunnen analfabetism. Var ej en icke-angreppspakt en pakt, som över huvud icke tillät några angrepp? Sovjetunionen var ju fredens bålverk. Det måste nog vara så.

Den 24 augusti fortsätter Gustav Johansson att vädra de fixa idéer han behövde för att rädda sin tro:

”Sovjets fasta fredspolitik dominerar Europa – –”

Man kan svårligen tänka sig en mera tokstollig bedömning av läget. Men den stackars chefredaktören fortsatte obehärskat med att söka få världspolitiken att stämma med sina egna förhoppningar:

Den 25 augusti:

”Entusiasm för partilinjén – – – begeistrad anslutning till Sovjetunionens fredspolitik – – –” Den 26 augusti:

”Fred i sikte trots krigslarmet?”

Den 30 augusti:

”Hitler på reträtt, vill samförstånd – – –”

Samma dag skryter ledarskribenten:

”Naturligtvis har det uppmärksammats att Ny Dag hela tiden lugnt talat om de stora fredsutsikterna, medan hela pressen i övrigt odlat krigspanik – – – Många politiker och redaktörer i Sverige torde komma att känna sig ganska snopna, när läget framstår klarare genom propagandadimmorna.”

Den 31 augusti faller Ny Dag tillbaka i gamla, ljuva drömmar:

”Revolthot i Tyskland – – –”

”Arméns vägran och folkets massrörelse hejdade Hitler – – –”

”Två tusenstämmigt leverop för Sovjets fredspolitik. Mäktigt möte i Hammarbylunden – – –”

Den ledande artikeln samma dag är betitlad Ny Dags triumf. Det hette där i oefterhärmliga tonfall:

”Ny Dag avstod från glåporden och skällsorden. För vår del valde vi den lugna marxistiska värderingen och de sakliga argumenten – – – Kriget har inte kommit – – – Ny Dag har fått rätt. Nu som alltid – – –”

Den 1 september triumferade det märkliga marxistiska skarpsinnet ytterligare. Huvudrubriken var:

”Klar Hitlerreträtt – – –”

Den lästes samtidigt som telegrambyråerna världen runt meddelade, att krig samma dag utbrutit.

Man torde i hela publistikens historia få leta efter en dåraktigare journalistik än denna. Stalin skulle, om han läst den, ha lett i mjugg.

Men detta var endast den magnifika inledningen till en lång rad av tragikomiska tillrättlägganden och påståenden. Den 2 september undervisade återigen Ny Dag sina trogna:

”De, som vantolka Sovjetunionens icke-angreppspakt med Tyskland gav därmed upphov till vissa panikrykten i går. Det fanns folk, som djärvdes sprida lögnen, att Sovjet skulle stödja angriparen. Sovjetunionen, som har icke-angreppspakt med Polen och Tyskland, fortsätter sin politik att söka bevara fred med alla länder och folk – –”

Den trovärdige sanningssägaren visste inte, när han skrev detta, vad som nu är dokumentariskt belagt, nämligen att Stalin i en hemlig del av pakten förbehållit sig att få dela Polen med angriparen, varvid gränslinjen skulle dras vid Weichsel. Att den sedan kom att gå längre österut berodde på, att Sovjetunionen inför världsoptionens reaktioner ryggade tillbaka. Den såg sig tvungen att camouflera sin imperialistiska erövringslusta genom ett vagt tal om sin skyldighet att befria och skydda sina ukrainska blodsfränder i östra Polen, ett tal, som inte saknar en viss, av den nye bundsförvanten påverkad, rasbiologisk touche. Juden Litvinov hade ju också – när tanken på en pakt med nazisterna började skynta hos Stalin – fått lämna plats som rysk utrikesminister för den rasmässigt oförvitlige Molotov.

Den 18 september – i samband med Polens snabba sammanbrott – nödgades Ny Dag helt glömma sitt utfall mot dem, ”som djärvdes sprida lögnen, att Sovjet skulle stödja angriparen”. Röda armén ryckte in i Polen och det på förhand uppgjorda samarbetet med nazisterna var alldeles tydligt. Men Ny Dag lade ut en rökridå för sina läsare med en entusiastisk rubrik:

”Röda armén skyddar Västukraina – – –”

Samverkan med tyskarna transformerades i tidningens spalter sålunda till en aktion, som riktade sig mot dem.

Samma nätta lilla trollkonst skulle Ny Dag snart få användning för i flera andra sammanhang. Det må vara, att Stalin, när han på detta sätt utnyttjade situationen, säkert i hög grad leddes av

behovet att skapa nya och förmånligare strategiska gränser mot Nazi-Tyskland. Men det hindrar inte, att gärningarna som sådana var imperialistiska rövargärningar. Ny Dag gjorde sig dock konsekvent meddelaktig i dem genom att skildra dem som befrielsehandlingar, hälsade av befolkningens jubel. De ryska kanonernas kalla mynningar och bajonetternas blodiga spetsar doldes där på ett ytterst förljuget sätt under revolutionära lagerkransar och en socialistisk fraseologi, som, i all sin blomsterprydda prakt, för länge sedan förlorat varje reellt innehåll.

De svenska kommunisterna, som tidigare på rysk order förvandlats från världsrevolutionärer till försvarare av den borgerliga demokratin, förvandlades nu på nytt och denna gången till förkämpar för imperialistiska våldsdåd och förslavandet av de små nationer, vilkas territorium Sovjetunionen ansåg sig behöva. När det finsk-ryska vinterkriget kom publicerade tidningen den 12 december 1939 ett foto av hur Molotov undertecknar biståndspakten mellan sovjetregeringen och Kuusinenregeringen i Terijoki, en grotesk statsakt, vars pompa de övriga delarna av svenska folket hade svårt att förstå. Den 20 juni 1940 fanns det anledning till nya bifallsyttringar i Ny Dag. Sovjetunionen lät besätta de baltiska länderna. De svenska kommunisternas glädjeyttringar med anledning av detta triumferande våld, vilket även i sig innefattade en flagrant kränkning av de icke-angreppspakter ryssarna undertecknat med dessa länder, var oförställda:

”Genomgripande demokratisering i Balticum – –”

”Jublande massor hälsar socialismens soldater – –”

Man förbisåg avsiktligt, att här några småstaters nationella suveränitet krossades. I stället sökte man avlänka uppmärksamheten härifrån dels genom att brännmärka det tidigare ofria tillståndet i de baltiska länderna och dels genom tom socialistisk vältalighet. På så sätt förbyttes socialismen från en ideologi, som stått i fredens och det nationella oberoendets tjänst, till en ideologi för rysk imperialism och erövringslusta. Femtekolonndraget i kommunismen begynte ohöljt framträda.

Det maskerades illa bakom den neutralitetsattityd, i vilken det svenska kommunistpartiet under denna tid poserade. Den nazistvänliga hållningen, som man i grund och botten intog, sken igenom på många sätt. Före avslutandet av den tysk-ryska pakten hade nazisterna ensamma skildrats som krigsprovokatörer och ett hot mot världens fred och västmakternas enda fel hade varit, att de genom sin eftergiftspolitik låtit aggressorerna hållas. Nu var med ens engelsmännen och fransmännen lika stora krigsanstiftare som nazisterna. Varför denna förändring? På centralkommitténs plenum den 1 november 1940 stadfästes den nya uppfattningen högtidligt i en resolution:

”Kriget mellan England–Frankrike och Tyskland är ett orättfärdigt krig, ett imperialistiskt rövarkrig – – – Talet om England–Frankrikes krig för demokratin mot fascismen och för nationernas frihet är ingenting annat än bedrägeri mot folken – – –”

Polemiken riktar sig här, som man torde beakta, särskilt mot England–Frankrike. Detta uttalande skulle för övrigt längre fram vålla de goda kommunisterna vissa bekymmer. År 1945 tog nämligen proletariatets store lärare, den vise Stalin, till orda i frågan om krigets karaktär, och det visade sig då, att han ändrat synpunkt sedan de sköna dagarna i Aranjuez, då han satt som oberörd åskådare till de andra stormakternas krig och ensam företrädde freden och rättfärdigheten. Kriget var redan från början ett antinazistiskt frihetskrig, förklarade han nu, och djupingarna på Ny Dag rynkade betänksamt pannan för att begripa, hur detta – mot bakgrunden av uttalandena om kriget under åren 1939-40 – skulle förstås. Jag erinrar mig särskilt Fritjof Lagers bekymrade uppsyn, där han satt och sög på sin snugga – även den imiterad efter mästarens – och grubblade över dialektikens mysterier.

För övrigt minns jag mycket väl, hur tydligt de nazistiska sympatierna framträdde hos våra kommunister. Det var icke bara detta, att de hänfört hälsade Hitler–Stalins gemensamma fredsvädjan efter Polenkrigets slut välkommen och i anslutning till den patetiskt sköt skulden för krigets fortsättning på engelsmännen och fransmännen – ett brutalt försök att få till stånd en ny Münchenöverenskommelse, där Polen i stället för Tjeckoslovakiet skulle vara offret – utan även deras privata hållning, som vittnade om en underlig mottaglighet för den nazistiska atmosfären. Sven Landin kom tillbaka från Norge och var uppenbart tyskvänlig. Ny Dags tidigare redaktionssekreterare och nuvarande Berlinkorrespondent Lennart Brick var så aggressivt nazistisk, att jag offentligen nödgades huta åt honom på ett möte i Viktoriasalen.

Men huvudsaken för de svenska kommunisterna var dock varken de tyska nazisterna eller engelsmännen och fransmännen utan nu som alltid sovjet, och den freds- och neutralitetspolitik de rekommenderade var naturligtvis blott ett närmare samgående med ryssarna. Inte ens det finsk-ryska vinterkriget, detta förfärliga krig, med den hemska kylan, snön som föll och det underligt sega finska motståndet mot övermakten, kunde på den punkten ett ögonblick få våra rysskommunister att vackla. De utsattes under denna tid för svåra förföljelser och för en terror från allmänhetens sida, som kulminerade i den tragiska mordbranden på Norrskensflamman den 4 mars 1940, bara några dagar före freden. Polisen gjorde en stor razzia i partilokalerna och hos tusentals kommunister ute i landet. Men de höll ut med en religiös fanatism, som skulle varit värd en bättre sak.

Knappt två månader innan krigsutbrottet hade partiets speciella ledarkult – Lasse Linderotkulten – kulminerat med offentlig hyllning i Borgarskolans aula, massor av tal och blommor och med en grandios bankett i Gillets festvåning. Sven Linderot fyllde nämligen femtio år. Mitt i festligheterna infann sig av en händelse en kurir från Finland och hade en liten konfidentiell överläggning med Sven Linderot och mig i ett förrum. Det lilla samtalet, som interfolierades av festdeltagarnas hurrarop i den stora matsalen alldeles intill, gav vid handen, att det sannolikt skulle bli krig i Norden.

Var det inte som om blodiga andar plötsligt samlats i bankethallen? Luften blev med en gång tung att andas och jag fann med ens stämningen spöklik.

Så kom vinterkriget. Jag hade visserligen reda på de hemliga fredsförhandlingar fru Hella Wuolijoki förde med den ryska ambassaden i Stockholm, men – det är bäst att oförblommerat erkänna det – jag var ännu så politiskt oerfaren, att jag – liksom naturligtvis hela partiets ledande kader – lät blända mig av Terijokiregeringens propaganda. Jag hade ännu ingen aning om den ryska imperialismens skrupelfria metoder och förstod bara dunkelt, hur brickorna flyttades på den brutala stormaktspolitikens gröna bord.

Jag trodde, att kriget skulle föra till socialismens seger i Finland och hade ännu rosenfärgade föreställningar om sovjetregimens karaktär. Utan att begripa det var jag liksom de andra ett verktyg för kallblodiga ryska maktpolitiska machinationer.

Nu efteråt erinrar jag mig ett samtal, som jag strax före fredsslutet hade med en utländsk tidningsman, mr Gordon Young, med vilken jag sammanfördes av min gamle vän Griggs.

– Tror ni, att ryssarna är beredda att sluta fred snart? frågade han.

Jag skakade envist på huvudet.

– Sovjetunionen har förklarat, att den endast erkänner Kuusinenregeringen i Terijoki som finsk regering, sade jag.

Mr Gordon Young smålog älskvärt.

– Jag anser, att ryssarna nu är rädda för att bli indragna i stormaktskriget, sade han lugnt. Vad bryr de sig under sådana omständigheter om skuggregeringen i Terijoki och det biståndsfördrag de tecknat med den?

Han ryckte på axlarna.

När jag gick hem i den kalla skymningen frös jag en smula invärtes. Det slog mig nämligen att mr Gordon Young hade rätt. Men vad var under sådana omständigheter de utländska kommunisterna för ryssarna annat än likgiltiga schackpjäser i deras eget spel? En gång väckt skulle den frågan inte släppa mig. Brottningen med den förberedde min brytning med kommunismen.

Det fanns dock en man, som skulle uppleva större besvikelser än jag. En av mina gamla vänner i Finland var kommunisten Mauri Ryömä. När vinterkriget bröt ut trotsade han öppet med fara för livet Väinö Tanner och krigsregeringen och kastades i tukthus. Men dessförinnan hade han författat ett öppet brev till Tanner, där kriget skildrades som ett resultat av dennes förstockade politik:

”Där står du nu med huvudet mot väggen – –”

En ung finska lärde sig det långa brevet utantill, ord för ord, rad för rad och lyckades sedan ta sig över till Sverige, där hon överlämnade det till mig. Jag publicerade det i Ny Dag och det blev ett huvudnummer i Terijokipropropagandan.

Men vad upplevde inte den stackars Mauri Ryömä, när han enligt bestämmelserna i fredsuppgörelsen erhöll amnesti och sattes på fri fot? Övertygad om att ryssarna inte önskade högre än att de finska arbetarna och småbönderna själva skulle ställa till med en revolution – för vilket han betraktade den nyss ingångna freden såsom ett tomt provisorium – utnyttjade han nederlagsstämningen till att söka arrangera ett väpnat uppror. Finland skakades av myterier och kravaller. Världopinionen trodde, att ryssarna låg bakom detta och särskilt här i Sverige gick indignationens vågor höga. I själva verket var ryssarna rasande. De hade haft nog med irritationer i den finska frågan. Det utrikespolitiska läget krävde försiktighet. Mauri Ryömä, som på nytt kastades i tukthus, fick först, när han för andra gången befriades av en finsk-rysk fred och då – omutlig som han är – genast försökte upprepa den gamla revolutionstaktiken, klart för sig, att han inte hade ryssarna med sig. Hans halsstarriga hållning gjorde, att han inte upptogs i det finska kommunistpartiets centralkommitté, förrän jag – under ett besök i Helsinki – talat reson med honom:

– Förstår du inte, att ryssarna nu sätter samarbetet med västmakterna framför allt annat och inte önskar riskera något för att ni skall komma till makten i Finland just nu? Har de inte sagt det till dig?

Mauri Ryömä nickade trumpet.

– Jodå, men jag trodde inte, att de menade det.

Han insåg inte, vad jag vid den tiden redan klart begrep, nämligen att ryssarna sedan långt tillbaka inte längre var intresserade av andra revolutionära rörelser än dem, som de själva helt kunde kontrollera och som stod i samband med deras egen utrikespolitik och dess rent ryska mål.

Efter det tragiska vinterkrigets slut, då ryssarna återvände till sin neutralitet i stormaktskriget, gjorde naturligtvis de svenska kommunisterna – vilka under hela kriget skummat och rasat mot den reaktionära Helsinkiregeringen och i hela konflikten velat se ett resultat av fransk-engelska konspirationer med syfte att dra in sovjet i den pågående världskampen – detsamma. Med märkvärdigt jämnmod bevittnade de från sin upphöjda neutrala position, hur de nazistiska landsknektarna satte sig fast i Danmark och Norge, erövrade det sköna och ljuva

Frankrike och trängde ner på Balkan. Vad gjorde det dem? Det var ju bara ett imperialistiskt krig, som pågick, ett orättfärdigt krig och ur kommunistisk synpunkt var det likgiltigt, vem som vann.

I ett brev uppmanade Sven Linderot och Hilding Hagberg rentav – om jag får tro ett uttalande av Peder Furubotn, det norska partiets numera uteslutne generalsekreterare, på hösten 1948 – den norska ledningen att inte offra liv och blod i partisanstrider.

Furubotn var alltjämt ursinnig, när han tänkte på det.

– De feiga hundarna, skrek han. De ville, att jag skulle bege mig till Sverige och bosätta mig på ett pensionat. Men jag föredrog att slåss med inkräktarna från mitt fjäll – – –¹

Sven Landins artiklar i Ny Dag om den norska situationen var ett slag i ansiktet på allt vad nordisk frihetskänsla vill säga.

De svenska kommunisterna har gjort och gör alltjämt allt för att dölja den rätta innebörden av sin hållning under denna tid. Sakmaterialet kan dock icke bestridas.

VIII. Frontförändringen den 22 juni 1941

Det hör till axiomen hos kommunisterna, att den vise Stalin aldrig har fel. Men när man granskar situationen i juni 1941 och överväger värdet av de åtgärder han vidtagit för att skapa sitt land bästa möjliga utgångsläge i händelse av krig, blir man onekligen en smula förundrad. I samband med rättegången mot de åtta generalerna med Tuchashevsky i spetsen hade tusentals officerare arkebuserats, vilket onekligen försvagat armén. Finland, på vars neutralitet ryssarna säkert med en annan politik kunnat räkna, stod berett till revanche för nederlaget i vinterkriget. Det ryska herraväldet i de baltiska länderna hade fått även tidigare övertygade kommunister att avsvära sig sin tro, och dessa länder var nu, när deras betydelse för det ryska försvaret skulle prövas, endast alltför villiga att hälsa tyskarna som befriare. Under drygt tre år av det kommande kriget skulle Stalin oroas sig för, om han skulle få hjälp genom upprättandet av en andra front i väster. Bestod inte den fronten redan år 1939 på hösten? Och var verkligen – hur egendomlig västmakternas hållning än tedde sig – den plötsliga rysk-tyska pakten, som blev signalen till krigsutbrottet, nödvändig? Så kan historikern med skäl fråga sig. Härtill kommer, enligt vad man nu genom nya källor bestämt vet, att Stalin faktiskt trots allt lät överrumpla sig av sin opålitlige bundsförvant. Dennes segertåg på kontinenten gick snabbare än Stalin beräknat och han fick därför inte den tid han räknat med för att hinna fullborda den modernisering av försvaret, som inletts av Tuchashevsky år 1935. När Hitlers pansarkolonner vällde in över den ryska gränsen var slutligen endast hälften av Röda armén mobiliserad och man vet – genom en redogörelse av chefen för den ryska planhushållningskommissionen, N. Voznesensky, år 1948 – att den ekonomiska planen för tredje kvartalet 1941 var baserad på antagandet, att fred skulle råda. Det är svårt att i allt detta se uttryck för en ofelbar statskonst.

När själva Stalin – trots alla sina blodiga upprepningar och skrupelfria ränker – lät överraska sig av nazisternas svek, är det näppeligen förunderligt, om hans lydiga tjänare i andra länder, vilka sedan länge vant sig av med att tänka själva, blev tagna på sängen och i nattmössan. Några dagar innan katastrofen löpte rykten om vad som förestod kring i vissa kretsar här

---

¹ Jag har i annat sammanhang vidrört detta pikanta lilla intermezzo. Efter vad jag på omvägar förnummit har Ny Dags chefredaktör Gustav Johansson för en tid sedan förhört en av de vid mitt möte med Furubotn närvarande norska kommunisterna. Arvid G. Hansen, om min skildring verkligen är autentisk. Det kan han lita på, att den är. Det skulle inte skada, om Gustav Johansson höll sig lite mera orienterad om stämningarna bakom kulisserna i de olika nordiska kommunistpartierna.

hemma. En god vän anförtrorde mig dem. Vad skulle jag tro? Men för säkerhets skull beslöt jag att tala med några ledande kommunister.

De slog ifrån sig med båda händerna och skrattade övermodigt:

– Tror du nazisterna törs angripa sovjet? Det är totalt uteslutet. Härstammar ryktet, enligt din sagesman, från överste K. A. Bratt, som har goda förbindelser? – – – Det är en nazistisk anka – – –

Gustav Johansson var som vanligt brednäbbad och självsäker:

– Det är fullständigt barockt. Här har du de sista telegrammen från Moskva. Sovjetfolket har semester. Det njuter nu av solen och värmen på badstränderna vid sanatorierna på öarna utanför Leningrad och nere på det palmklädda Krim – – – Hur skulle nazisterna våga angripa sovjetmakten?

Chefredaktören för Ny Dag log gott och åt lugnt på en karamell.

Mindre säker var den dåvarande ryske legationsssekreteraren Grauer, med vilken jag också diskuterade saken:

– Man vet aldrig, sade han kallt. Har ni tänkt på, att det trots allt är en gåta, varför Hess, själva Hitlers ställföreträdare, i förra månaden hoppade ner i fallskärm över England? Det kanske är något i görningen.

Han såg betänksam ut. Men mera talade vi inte om saken.

Tidigt på morgonen den 22 juni fick jag telefon att bege mig till Sven Linderots bostad ute i Fredhäll. Där fann jag hela den del av det kommunistiska partiets ledning, som befann sig i Stockholm, samlad. Alla var djupt gripna av vad de hört i radion, bleka av nervositet och spänning. Vid radion satt Erik Karlsson, partiets jordbruksexpert, som är perfekt i ryska, och tog in olika ryska radiostationer. Några meddelanden om de inledande striderna av betydelse hade ännu inte utsänts. Men Molotovs tal upprepades gång på gång. Man fäste sig vid det lugn, med vilket han talade. Han hade sin vanliga vardagston och höjde inte ens rösten, när han slutade:

”Om utgången råder intet tvivel – – framåt – –”

Vid denna försäkran lyste de svenska kommunisternas ögon av triumf. Jag vände mig till Erik Karlsson:

– Tror du det blir ett långt krig eller är Röda armén tillräckligt stark för att göra det kort?

Jag hade väntat, att Erik Karlsson skulle försäkra, att ryssarna på några dagar skulle driva tyskarna tillbaka över gränsen. Men på den punkten underskattade jag honom. Han torkade sig sävligt om munnen och svarade på sitt bondska sätt:

– Vi får väl se – – –

På det stora bordet i Sven Linderots största rum stod ett rikligt smörgåsbord framdukat och där fanns både öl, snaps och vin. Den lugnaste av alla var som vanligt Sven Linderot själv. Han satt bekvämt tillbakalutad i en länstol vid ena gaveländan av bordet och rökte:

– Ta för er av maten, pojkar, sade han. Det kanske dröjer ett tag nu, innan ni får något gott i er.

Men samtidigt rådde en viss brådska hos de närvarande. Någon sade:

– Vi måste skynda på och komma överens om allt, som är av vikt. Ingen vet ju, vad regeringen fattar för beslut nu. Det vore oförlåtligt, om vi blev anhållna av polisen här allesammans i en klump.

Denna oro blir begriplig, om man besinnar, att partiet svävade i fullständig ovisshet om, vad som skulle hända. Frågan om partiets förbudande hade varit aktuell i högerbetonade

riksdagskretsar sedan Finlandskriget och nu kunde man befara, att den konservativa opinionen – under trycket av Hitlers korstågspropaganda mot bolsjevismen – snabbt skulle utlösa en ny våg av kommunisthat, en värre terror än den, som förekom under vinterkriget. Skulle Sverige inte rentav dras med i det stora hitlerska fälttåget? Frågan dryftades fram och tillbaka utan att man kom till något bestämt resultat. Men alla trodde, att den nazistiska stämningen nu skulle stiga i landet som en väldig flod. Det gällde att se till, att partiet inte sopades bort på dess ström. Var det vidare så säkert, att Sverige denna gången skulle kunna förhålla sig neutralt? Kunde det inte hända, att nazistiska fallskärmstrupper redan var på väg in över vårt land eller, om så inte var fallet, att tyska trupper vilken minut som helst skulle rycka in över norska gränsen?

Men till allt detta kom, att partiet hade en särskild anledning till ängslan. *I de anföranden, som åtföljde den tyska krigsförklaringen, hade Sven Linderot och den konspirativa, mot nazisterna riktade verksamhet han och hans närmaste krets bedrev i Stockholm direkt nämnts som en av krigsorsakerna och det hade förklarats, att denna verksamhet på inga villkor längre kunde tolereras.*

Med hänsyn härtill var det uppenbart, att Sven Linderot redan samma dag måste gå under jorden. Av försiktighetsskäl beslöts, att alla de ledande kommunisterna – med ett undantag – skulle göra på samma sätt. Undantaget var Set Persson, som fick i uppdrag att pröva om den svenska riksdagsmannaimmuniteten även under dessa nya omständigheter skulle respekteras och som också anförtroddes att hålla partiet underrättat om stämningarna i riksdagen.

Så åtskildes de närvarande skyndsamt.

Själv hade jag ett avtal med Sven Linderot för kvällen. Vi träffades sent, sedan det mörknat, på en bigata till Västra Trädgårdsgatan.

Under de närmast följande dagarna var partiets ledning inte anträffbar. Nu, när tiden har gått förbi, kan man undra över ödets skickelser. Vad skulle skett, om polisen verkligen börjat en klappjakt efter kommunistledarna? Naturligtvis kände jag bara till en liten del av det kommunistiska partiets illegala bostäder – så dårlig är ingen organisation av det slaget, att någon enskild, vem det vara må, får överblicka det hela –, men många av dem jag visste var knappast riktigt säkra. Om polisen sökt efter det gamla säkra tapetmönstret bekantas bekanta hade de flesta underjordiska kommunistcheferna kunnat anhållas.

Men jag vet inte, hur det kommer sig, att nästan allt vad kommunisterna här i landet gör får en mer eller mindre komisk anstrykning. De dirigerande kommunisterna försvann. Men den malören inträffade, att ingen märkte det. Efter ett par dagar, då ingen brytt sig om att söka efter dem, beslöt de att övergå i ett tillstånd av halvlegalitet, det vill säga, de behöll vissa försiktighetsmått, men avstod från andra.

Dessförinnan hade festliga ting inträffat. Jag själv – som inte hade till uppgift att försvinna – gick omkring i staden och häpnade. De underjordiska kämparna syntes överallt. Det var faktiskt svårt att inte stöta på dem. Man tror kanske, att jag överdriver. Men det var faktiskt så.

På Stureplan stötte jag en förmiddag på Ny Dags chefredaktör Gustav Johansson:

– Vad tusan menar du, viskade jag. Du är illegal

Gustav Johansson, som maskerat sig med ett par mörka brillor och en ovanligt uppseendeväckande slokhatt, blev lite generad. Men han ursäktade sig snabbt:

– Du förstår, jag skulle bara gå in på Sturehof och dricka en öl.

Partihumorn utkristalliserade efteråt en liten anekdot:

När Gustav Johansson var underjordisk visade han sig vid ett tillfälle på Stureplan. Han inbillade sig vara djupt maskerad och skulle just hemlighetsfullt korsa Kungsgatan, då en trafikkonstapel röt:

– Det är förbjudet att gå mot rött ljus. Trafikbestämmelserna gäller även för Ny Dags redaktör. – –

Så var det med många andra. Det är inte lätt att vara yrkesrevolutionär i ett samhälle, som inte är större än vårt och så ingrott legalt och fridsamt. Man blir igenkänd, när man är som mest illegal och konspirativ och ingen anar till ens stora förargelse, att man i själva verket gått under jorden.

Det var bara en enda person, som polisen verkligen sökte, och det var Sven Linderot, partiets ledare. På angivelse av människojägaren Himmler, som nu befinner sig i cyankaliums gredelinblå himmel, bedrev myndigheterna klappjakt på denne. Det var ur konstitutionell synpunkt en skandal. En svensk riksdagsman, vars immunitet inte hävts, efterlystes i radio och tidningen Polisunderrättelser som en brottsling.

Man sade sig bara vilja tala med Linderot, hade han rent samvete kunde han komma fram ur sitt gömställe.

Tack så mycket, skrev Linderot hånfullt i Ny Dag. Hur gick det med Höglund, Hedén och Oljelund under förra världskriget och deras rena samveten? Dem fick de bädda med på Långholmen i årtal. Och hur gick det med mig själv förra gången jag kom till polisen med rent samvete efter att ha hållit ett möte på Norra Bantorget? Jag fick tillbringa åtta långa månader med att dräpa vägglöss och odla mitt samvete – – –

Frammot tiden för riksdagens öppnande på hösten 1941 blev det spännande. Skulle Sven Linderot dyka upp? Han kom inte till Stockholms stadsfullmäktiges första höstsammanträde, varför han fick böta två kronor. Partikamraterna ordnade på stående fot en insamling och lyckades verkligen betala böterna. Men riksdagsarvodet? Han kommer nog, trodde Svenska Dagbladet och skrev:

”Även en kommunisthövding, som håller sig undan i krokarna, kan behöva någon slant till sådana enkla nöjen, som kan utövas i skymundan.”

Sven Linderot var emellertid ståndaktig. Till sist nödgades myndigheterna kapitulera och utfärda garantier för hans säkerhet. Först sedan detta skett fick kommissarie Lönn i säkerhetstjänsten, som hade detta ärende om hand, en påringning:

- Det är Sven Linderot, som ringer. Ni ville visst ha ett litet samtal med mig.
- Varifrån ringer riksdagsmannen? frågade Lönn andrutet.
- Från mitt arbetsrum på Kungsgatan 84, svarade Linderot lugnt.

Kommissarie Lönn i andra ändan av tråden tappade hakan. Han hade nämligen hållit den kommunistiska partibygnaden under sträng bevakning. Utrustade med kamera hade hans män troget stått på utkik i ett pensionatsfönster med vita spetsgardiner mitt emot partibygnadens port. Men vad hjälpte det? Sven Linderot var dem för slug. Lätt förklädd kördes han, flankerad och skyddad av den storvuxne Knut Senander, i bil direkt in på gården och tog sig på så sätt obeaktad av polisen in i partibygnaden.

Var han höll hus tidigare är en hemlighet. Själv har han för mig och kassören på INA-press, Werner Engdahl, vid ett intimt samkväm påstått, att han under sin långa isolering från yttervärlden låg och tryckte på ett ställe, varifrån han kunde se ljusen i dennes fönster om kvällarna. Men för min del tror jag inte på det. Vid ett tillfälle upptäckte jag Set Persson med alla tecken till konspiration skrivna på sitt hyggliga järnvägsmannaansikte ängsligt smygande

kring ryska handelslegationen. Min intuition sade mig genast, att han var på väg för att träffa Sven Linderot.

Så ändades partiets heroiska illegalitet utan att kosta så mycket som en avsliten byxknapp. Det finns anledning att på nytt göra ett påpekande, som redan flera gånger i denna framställning gjorts: vad som är blodigt allvar för kommunisterna ute på kontinenten får här hemma gärna något oefterhärmligt kråkvinkelsmässigt över sig.

I samband med det tyska överfallet på sovjet förändrades naturligtvis också med ens partiets uppfattning om krigets karaktär över en dag och en natt. Den 21 juli 1941 kl. 10 på kvällen var varenda ledande kommunist bergfast säker på, att det var komplett likgiltigt för det arbetande folket – såsom klichén lyder – vilka som skulle vinna det pågående världskriget och att fransmännen och engelsmännen var minst lika brottsliga som tyskarna. Men dagen därpå – tolv timmar senare – ansågs en sådan åskådning djupt kontrarevolutionär. Kriget var nu med ens, eftersom sovjetstaten var indragen i det, ett rättfärdigt krig, fört å hela den framstegsvänliga mänsklighetens vägnar mot den enda makalösa krigsförbrytaren, det hitleristiska Tyskland, ett land, vars krigsaggression partiet plötsligt påstod sig med större energi än några andra ha bekämpat sedan år 1933. I Ny Dag dök ampelt berömmande artiklar om Churchill, det brittiska lejonet, upp och den franska motståndsrörelsen under de Gaulle hyllades intensivt. Det var en nästan mirakulös inre förvandling, som ägde rum. Kommunisterna var redan så vana att oförberett göra drastiska helomvändningar på klacken, att det i detta fall kunde ske med verklig rutin.

Vi har sett, hur kommunisterna i olika etapper förvandlade sig till internationalister och världsrevolutionärer under parollen klass mot klass, nationella och borgerliga demokrater, ivrande för kollektiv säkerhet, den odelbara freden och Hitlertysklands isolering,

imperialister, som ivrigt applåderade den sovjetryska erövringen av små folk och för övrigt inte brydde sig ett dugg om, hur tyskar å ena sidan och engelsmän fransmän å andra sidan fördelade de delar av världen de kontrollerade sinsemellan.

Nu genomgick partiet ännu en drastisk förvandling. I ett Brev till Sveriges arbetare och frihetsälskande svenska män och kvinnor, som utfärdades några dagar efter den 22 juni 1941, protesterades mot

1) eftergifterna för Hitler-Tyskland (dvs. permittenttågen till Norge, transiten av Engelbrechtdivisionen till finska nordfronten m. m.),

2) uppgivandet av den svenska neutraliteten, som hotade att dra Sverige in i kriget.

Det blev – vid sidan av det måttlösa glorifierandet av den ryska krigsinsatsen – huvudinnehållet i partiets politik under krigsåren. Om klass-mot-klass eller enhetsfront mellan alla framstegsvänliga och progressiva, demokratiska krafter var det inte längre tal. Det lilla hunsade partiet, som sedan Finlandskrigets dagar hade sin press transportförbjuden, så att den icke fick forslas på statens järnvägar eller på båt och buss och inte säljas i tidningskioskerna, nöjde sig nu inte med så lite. Det svällde upp och det ovannämnda brevet slutade med en storståtlig appell:

”Vi riktar en flammande maning till Sveriges folk att i dessa den svenska frihetens ödesdagar låta allt som i övrigt skiljer skjutas åt sidan och skapa en nationell frihetsfront, stålsatt av järnhård beslutsamhet att kosta vad det vill skall vårt folk kämpa för sin frihet – –”

Partiet trädde sålunda in för en nationell samlings- och borgfredspolitik riktad mot tyskarna. Det hade, karaktäristiskt nog, ingen känsla av, att det kanske inte var riktigt moraliskt kvalificerat för att sätta sig i spetsen för en sådan fosterländsk rörelse.

Någon reell betydelse erhöj emellertid inte partiets nya förvandling och ivriga strävanden i anslutning härtill. De ledande politikerna i Sverige hade inget förtroende för vindflöjlarna. De svenska kommunisterna bidrog mest med mycket skrik och litet ull till ryssarnas seger.

Stalin var trött på dem och deras meningsfränder ute i världen. Viktigare än dessa fanatikernas knäfall och dyrkan var under krigets hårda dagar de engelska konvojerna till Murmansk och amerikanarnas flygmaskiner, kanoner och tanks.

Komintern var bara en irritation i det samarbete med de mäktiga kapitalisterna, som Stalin nu sökte grundmura och på vilket det ryska folkets framtid berodde. Vad skulle han med dessa stöjande revolutionära pratmakare, som ingenting betydde, att göra? Det var alliansen mellan de krigförande makterna, som nu var av betydelse. Komintern hade spelat ut sin roll. Kommunisterna? Stalin ryckte på axlarna.

– Bry er inte om att tänka på dem. Om de gör er det minsta besvär, så låt bara mig veta det, så skall jag ordna det – – –

Så yttrade han sig på tal om de lettiska kommunisterna till Lettlands utrikesminister Selter i december 1939.

Nu, omgiven av krigets eld och flammor, fattade han helt osentimentalt sitt beslut. På våren 1943 utfärdade han – utan att ens besvara sig med att konferera med de utländska kommunistledarna – sin ukas. Med ett penndrag upplöste han komintern. Kommunisterna, som inte hade en aning om, vad som skedde, fick läsa om det i tidningarna. Stalin hade inte ansett det mödan lönt att på förhand underrätta dem om att deras stolta international nu ur hans synpunkt var onödig. Spexet behövdes inte längre.

Jag glömmar aldrig Sven Linderots snopna uppsyn, när han i eftermiddagstidningarna såg, att komintern, till vars exekutiv han själv i egen hög person var kandidat, upphört att existera.

– Det kan inte vara möjligt? utropade han. Det här är en provokation.

Till min stora förvåning genomgick dock han och de andra förbluffade svenska kommunistledarna hastigt, plastiska som lerfigurer, ännu en sista förvandling. Ingen av dem ifrågasatte Stalins befogenhet att ensam avskaffa den kommunistiska, internationella arbetarrörelsen. Tvärtom förklarade de, sedan de lugnat sig efter sin första bestörtning, med krumma ryggar, att de entusiastiskt accepterade Stalins visa åtgärd. Längre kan man inte gärna gå i kadaverdisciplin. Med en applåd hälsade komintern ordern från självhärskaren i Kreml om sin egen utplåning.

IX. Kommunisterna vill ha taburetter

Då Stalin upplöste komintern gjorde han det i den bestämda avsikten att avlägsna ett hinder för en varaktig, fredlig samverkan mellan de krigsallierade, när nazismen besegrats. Earl Browder, den amerikanske kommunistledaren och en gammal beprövd kominternveteran, var helt på linje med Stalin, när han den 10 januari 1944 i New York meddelade, att Förenta staternas kommunistparti borde upplösas. ”Kapitalismen och socialismen”, sade han, ”har börjat finna vägen till fredligt samarbete och till en fredlig gemensam tillvaro i en och samma värld”. Så förvandlades det amerikanska kommunistpartiet till en studiecirkel och försvann för att först uppstå igen efter kriget, då motsättningar mellan Sovjetunionen och USA på nytt framträtt och Stalin återigen behövde ett kommunistiskt parti där. Återtaget täcktes då rätt finurligt. Stalin skickade fram en av de ledande männen i det franska partiet, Jacques Duclos, med en marxistisk pamflett mot Earl Browder under det att denne, något senare, för en tid avreste till Sovjetunionen. När syndabocken på det sättet var utsedd och lojalt vid frukostbordet på hotell Metropol i Moskva bar den börda, som pålagts honom, kunde det ameri-

kanska kommunistpartiet rekonstrueras. John Scott påstår i sin bok Seger är inte nog, att de svenska kommunisterna ett ögonblick undrade, om icke Earl Browders New York-tal var en vink, att även de borde likvidera sitt parti, men om så var fallet, så hörde jag faktiskt inte saken direkt diskuteras i denna form. Perspektivet härhemma i Sverige var dock detsamma som skymtar bakom Earl Browders uttalanden. Krigssamverkan mellan de allierade – vilka nu benämnes ”progressiva, demokratiska krafter” – skulle överföras till fredstiden och jag minns, hur jag, då jag år 1945 inträdde som Ny Dags utrikespolitiska redaktör, ivrigt tillhölls att undvika allt tal om ”intressezoner” och ”nationella motsättningar” mellan de allierade. Inga missljud fick störa den sfärernas harmoni, som Stalin trodde sig ha förberett genom kominterns likvidation. Men naturligtvis hade Stalin som vanligt misräknat sig på verkningarna i den västeuropeiska världen. Ingen trodde, just på grund av den kritiklösa servilitet kommunisterna fortsatte att visa mot ryssarna, att komintern avskaffats annat än på papperet, och så blev kommunisternas fanatism och blinda trohet – märkligt nog – en av de faktorer, som bidrog till att hålla misstron mot den sovjetryska utrikespolitiken vid makt i borgerliga amerikanska och europeiska kretsar.

Om sålunda det svenska kommunistpartiet, trots kominterns avskaffande, fortsatte att existera – en liten kyckling övergiven av sin höna –, så förberedde det dock diskret sitt försvinnande och inrättade hela sin politik efter de linjer för allmän samverkan inom det kapitalistiska samhällets ram med alla antinazistiska strömningar, vilka utgjorde mallen för den ryska utrikespolitiken, när kriget närmade sig sitt slut och under den närmaste tiden efteråt.

Tydligast visar sig tendensen inom det kommunistiska ungdomsförbundet. Partiets faktotum därinom, förbundssekreterare Axel Jansson, gjorde sig – efter direktiv från Sven Linderot – till målsman för den tanken, att ett enhetligt demokratiskt ungdomsförbund, samlande all framstegsvänlig ungdom i sina led, borde bildas och att det partianknutna kommunistiska ungdomsförbundet skulle upplösas och ingå i ett sådant. I Vår Tid nr 8, 1945 motiveras detta utförligt:

”För det första: de väsentligaste ungdomsfrågorna är icke av partiskiljande karaktär. För det andra: ungdomsförbunden av den gamla typen, knutna till ett visst politiskt parti, är icke längre ändamålsenliga. Partilydnaden hindrar ungdomsförbunden från att föra en aktiv ungdomspolitik i frågor där intressena faktiskt är gemensamma. Därtill kommer att ungdomen endast i undantagsfall har en klar uppfattning i parti- och livsåskådningsfrågor, då den kommer till ungdomsförbunden. För det tredje: ett enhetligt ungdomsförbund skulle inte bara innebära en addering av de medlemsantal, som finnes i de olika ungdomsförbunden utan skulle, som erfarenheten visar, stimulera och entusiasmera många ungdomar, som i dag anser sig hindrade från att politiskt organisera sig. För det fjärde: förslaget om ett enhetligt demokratiskt ungdomsförbund ligger helt i linje med den utveckling, som försiggår inom den internationella ungdomsrörelsen.”

På samma sätt drömde Sveriges kommunistiska parti om att ersätta den sittande regeringen med en samlingsregering, i vilken representanter för alla demokratiska, antinazistiska riktningar skulle ingå och att få till stånd en sammanslagning mellan det kommunistiska och det socialdemokratiska partiet. Det var en tanke, som eggades av de framgångar kommunistpartiet haft vid andrakammarvalet på hösten 1944 och vilka alltjämt – i anslutning till ryssarnas seger i kriget –, något som kunde utläsas i de växande medlemssiffrorna, fortsatte. I samma nummer av Vår Tid som nyss anförts skriver Sven Linderot en lång artikel om de förhandlingar rörande partisammanslagning, vilka just förts mellan kommunister och socialdemokrater i Danmark och Norge. Han är full av livliga önskningar, att den diskuterade enheten skall komma till stånd, men kan samtidigt inte göra sig blind för, att socialdemokraterna inte visat sig särskilt villiga. Men det beror bara på, att de danska och norska kommunisterna följt fel taktik:

”Om enhetsrörelsen från början inriktats på aktionsenhet, enhetsfront i valet (borgfred) och valkarteller (listesamband) kan det tänkas att de socialdemokratiska ledarna kunnat pressas till eftergifter för dylika krav. Nu hoppade man över dessa etapper och ställde det *maximala* kravet = enhetsparti. De socialdemokratiska ledarna grep ivrigt chansen till manövrer och lyckades tills vidare – – –”

Men i Sverige gick det inte, trots att den förmente mästaren, Sven Linderot, där själv stod med trollspöt i hand, bättre. Ingen i ansvarig ställning tog hans tanke på en enhetsregering, bildad av antinazistiska och progressiva krafter ur alla partier, socialdemokrater, folkpartister och till och med höger, i samverkan med kommunisterna, på allvar. Lika obenägna var socialdemokraterna att dryfta samarbete med herr Linderot et consortes, fackliga enhetsaktioner, valkoalitioner o. dyl. för att nu inte ens tala om en partisammanslagning. På den sista punkten sade Tage Erlander bara ironiskt:

– Kommunisterna kan ju upplösa sitt parti.

Under väldigt skrällande av reklamtrummorna förklarade det kommunistiska partiet i anslutning till krigsslutet plötsligt, att nazismens besegrande röjde väg för möjligheten av en fredlig övergång till socialismen och att partiet helt accepterade den parlamentariska demokratin och det godkände, med vissa obetydliga reservationer, det socialdemokratiska efterkrigsprogrammet och blåste i flöjt och slog på trumma för det. Men vad hjälpte all denna inställsamhet? Det varsom om allt var förgjort och endast i en liten skön oas – Stockholms stadsfullmäktige, där Zeth Höglund, tidigare utskälld efter noter som renegat och förrädare, nu livligt kringböckades av maktthungriga kommunister – blommade enhetens smäckra och yviga dadelpalm. För övrigt nödgades partiet, med en växande skara av tillfälliga medlemmar, som kände den ryska segervinden från Berlins ruiner, traska sin trista och ensamma väg framåt i den politiska isoleringens sandöken. Ledarna, särskilt då Sven Linderot och Hilding Hagberg, led svårt av törst efter sympati i riksdagen, men de hägrande taburetterna i regeringen, som ett ögonblick syntes så nära, försvann alltmera i ett blånande fjärran som en fata morgana.

Hur kunde det komma sig? Kommunalvalen 1946 fullföljde framgången från två år tidigare, men inte ens det gav någon hjälp. Set Persson blev visserligen borgarråd, men den som brydde sig mest om det var den stackars Knut Olsson, vilken hoppats bli utvald, äntligen hamna på grön kvist och vars fru redan köpt sig en ny klänning för att på ett värdigt sätt kunna uppfylla en borgarrådsfrus enorma representativa förpliktelser. Set Perssons upphöjelse kunde däremot inte trösta partiets stora män, som redan i andanom sett sig sitta vid kungens rådsbord, på de gyllene taburetterna och drömt om att klädda i svart paletå och hög hatt – hur annorlunda var det inte i ungdomen! – få gå över borggården för att godkännas som rådgivare av hans majestät konungen.

Den politik, som fördes under dessa år, innebar, såsom redan torde ha framgått av referatet, en total uppgivelse av de revolutionära strävandena, en uppgivelse, som endast nödtorftigt camouflerades av lite vänsterradikala fraser. Det var en enhet – underströk man ivrigt – mellan uppriktiga antinazister och demokrater man åstundade, och sådana fanns numera i alla partier. Men däremot ville man inte ha något att göra med en enhet av samma slag som den, vilken under kriget representerades av den reaktionära samlingsregeringen. Ty kunde någon ursäkta dess försyndelser? Den hade tillåtit tyska permittenter att resa genom riket och släppt fram Engelbrechtsdivisionen till finska nordfronten, låtit säkerhetstjänsten bedriva klappjakt på aktiva antinazister och folket bära huvudparten av de ekonomiska uppoffringar beredskapen krävde.

Innebörden av denna entoniga fraseologi är ju inte nämnvärt svår att utrannsaka. Den är en löst sammankokad dekocht, vars kemiska beståndsdelar det är rätt lätt att utfälla:

Först märks en tydlig lust att utnyttja den antinazistiska efterkrigsstämningen för att diskreditera samlingsregeringen och den socialdemokratiska enpartiregering, som efterträdde den. Särskilt var försvarsministern Allan Vougt – han, som ursäktat de tyska permittenttågen med att de inte störde så mycket, eftersom de gick om natten – mannen som fick örfilarna. Men även den gamle Gustav Möller, som hade ansvaret för den hemliga polisen under kriget, var en tacksam måltavla för denna demagogi. Hela denna del av den kommunistiska partipropagandan byggde dock på en efterkrigsatmosfär, som nu för länge sedan skingrats, och den var sålunda en ytterst flyktig beståndsdel att lita till. Därpå märks en kraftig påverkan från förhållandena i vissa länder, vilka just var i färd med att utveckla sig till folkdemokratier efter ryskt mönster, men de goda kommunisterna märkte inte, att de politiska betingelserna var totalt olika i krigshärjade stater, över vilka den ryska militarismens svärd svävade, och i vårt land med dess fast inrotade parlamentariska tradition. De nöjde sig med att mekaniskt överta och ytligt försvenska vissa taktiska tillvägagångssätt och paroller, som var på modet ute på kontinenten, men som inte alls här hade den nödvändiga bakgrunden.

Hur kunde resultatet av en sådan dilettantism bli mera än ett? Undan för undan avslöjade sig den kommunistiska politiken icke blott som, med tanke på partiets många föregående ståndpunkter och deklamationer, totalt princip- och karaktärlös utan även som i högsta grad realitetlös och chimärisk. Här var varje fördomsfri verklighetsanalys och varje skapande uppfattning om den politiska situationen bannlyst. I stället mötte man lättköpta schabloner, hämtade från stereotypa rysk-marxistiska mönster, läderaktiga formler och analfabetiska förenklingar av det reella läget.

Härtill kommer en egendomlig brist på konsekvens i partiets hållning, som sammanhänger med bristande förmåga hos ledarna att befria sig från sin egen förhistoria. Trots att tron på världsrevolutionen inte längre på något sätt var aktuell levde från de röda kampdagarna anno dazumal en brinnande klasskampssanda kvar och trädde i konflikt med den taktik och de mål man nu för ögonblicket eftersträvade. Man ville slå sig samman med socialdemokraterna, gott och väl – – Men var det då lämpligt att själv ta initiativet till att bryta den borgfred på det ekonomiska området man under hotet av den tyska faran själv några år tidigare proklamerat? Skulle det inte vidga i stället för överbrygga den klyfta, som redan bestod mellan partierna?

Sådana frågor infann sig hos varje politiskt omdömesgill människa, när partiet, som behärskade den av arbetarna valda fackliga förhandlingsdelegationen inom metallindustrin, i januari 1945 hade makt att bestämma, om det skulle bli krig eller fred på metallfronten. Det gällde 125.000 arbetares välfärd och en viktig tangent på den svenska efterkrigskonjunkturens känsliga klaviatur.

År 1942 hade pris- och lönestopp införts, och även om detta nog ledde till att arbetarnas och småfolkets sjunkande levnadsstandard kom att stå i en rätt stark kontrast till de krigsvinster man samtidigt gjorde på höjderna, så hade kommunisterna dock – drivna av behovet att åstadkomma nationell samling mot det tysk-nazistiska barbariet – till en början biträtt den ekonomiska borgfreden. Men år 1944, då kriget hastigt led mot sitt slut, beslöt de att skära pipor i vassen och till partiets förmån utnyttja det missnöje, som fanns bland de breda massorna för att härigenom ytterligare rubba samlingsregeringens och socialdemokratins redan förut genom eftergifterna för tyskarna, som man ansåg, försvagade ställning. En massaktion för hävande av lönestoppet begynte sålunda och mottogs med stort intresse av olika yrkesgrupper, särskilt då vissa lägre tjänstemannagrupper och metallarbetarna.

Då metallarbetaravtalet nu skulle förnyas, stod en storstrejk på dagordningen. Jag avrådde – för att i denna viktiga fråga ange min egen ställning – partiet på det bestämdaste, i det att jag framhöll:

Antingen ställer vi till med strejk och river då upp möjligheten till regeringssamverkan med socialdemokraterna och utbyggande av ett mäktigt enhetligt svenskt arbetarparti,

eller också bilägger vi – efter en dramatiskt inscenerad privat överläggning med statsministern och några andra socialdemokratiska ledare, vilket skulle vara en ypperlig upptakt för fortsatt samverkan – den hotande konflikten.

Något annat alternativ finns inte.

Den kommunistiska partiledningen var oförmögen att se problemet på detta tillspetsade sätt. Den menade, att den både kunde sätta igång med den landsskadliga strejken och – under trycket från den, som man trodde, alltmera radikala arbetaropinionen – få samförstånd till stånd med socialdemokratin. Det var en illusion. Utvecklingen visade snabbt, hur grundligt man här misstog sig.

Jag skrev vid den tiden ledarna i Ny Dag och deltog i de interna besluten. Övertygad om, att metallarbetarstrejken skulle vara en stor olycka både för partiet och för vårt svenska folk, författade jag en ledare, som metallarbetarförbundets dåvarande ordförande, den gamle socialdemokraten Westerlund, hänvisade till under förhandlingarna. Men min där framlagda ståndpunkt desavouerades skyndsamt av hela den kommunistiska partiledningen. Det var början till min öppna konflikt med partiet. Jag märkte, att jag här stod inför en mur av stupiditet, som jag aldrig skulle kunna klättra över.

Naturligtvis blev strejken, efter fem månaders beundransvärd uthållighet från arbetarnas sida, ett fiasko. Något annat var inte att vänta. Kommunisterna skildrade den, sin vana trogna, ändå som en framgång och en seger. Men den var ett nederlag, som i god tid signalerade hela den illusionsbundna, kommunistiska efterkrigs politikens sammanbrott.

Medan den tragiska strejken pågick inträffade emellertid en dråplig episod. Den nye finske kommunistiske inrikesministern Leino kom per flyg på en brådstörtad visit till Stockholm, där han hade en hemlig sammankomst med den svenska partiledningen. Saken var den, att Finland för att kunna fullfölja en skadeståndsleverans till ryssarna behövde vissa svenska metallprodukter. Leino begärde nu, att licens skulle beviljas.

Kommunisterna befann sig i ett dilemma. Andra sådana licensansökningar hade nämligen konsekvent avslagits.

Resultatet här kunde dock endast bli ett. Det gällde ju ryssarna. Licensen beviljades följaktligen av kommunistledningen.

Man hade emellertid gjort upp räkningen utan värden. När det kom till omröstning bland de göteborgska arbetarna, där man trodde sig ha bergfast majoritet, så vägrade dessa att godkänna licensen. De servila kommunistledarna fick en liten föraning om, att den svenske metallarbetaren ingalunda betraktade sig som en rysk nickedocka. Den lilla episoden är också ur internationell synpunkt högst intressant. Den återspeglar i en stackars liten skärva den brytning mellan ryskt och nationellt, som under de följande åren skulle bli ett så karaktäristiskt drag i kommunistpartiernas utveckling och föranleda icke blott den rysk-jugoslaviska fiendtligheten utan även en lång rad av svårartade, interna kriser i olika kommunistpartier.

Så seglade den svenska partiskutan vidare på illusionernas blåa hav. I maj 1946 sammanträdde partiets trettonde kongress och i en stämning av obegriplig entusiasm anslöt sig delegaterna till Sven Linderots vid den tidpunkten i grund och botten redan kullbytterade politik. Man fastslog, att partiets främsta uppgift var att på basis av arbetarrörelsens efterkrigsprogram kämpa för enhet inom arbetarrörelsen samt utvidga denna enhet till att omfatta även demokratiska skikt utanför densamma och skapa en kämpande demokratisk front. I överensstämmelse med denna linje skulle partiet icke framträda som oppositionsparti

mot den socialdemokratiska regeringen utan jämte socialdemokratin upprätthålla kampfronten mot den borgerliga oppositionen.

Sven Linderot och Hilding Hagberg hade, som man ser, svårt att frigöra sig från den vackra drömmen om regeringstaburetterna. Lite mera än ett år senare kände de sig dock rätt snopna och molokna. I Vår Tid nr 6, juni 1947, skriver Sven Linderot resignerat:

”Socialdemokratin har slagit till reträtt för reaktionen – – –”

Inga tecken på, att den så ivrigt efterlängttade vänstersamlingen, som ävenledes skulle innefatta rättsinnade folkpartister och högermän, höll på att formera sig, kunde skönjas, inte ens genom de skarpa linserna i Sven Linderots hornbågade glasögon. Nu återstod endast att satsa allt på ett kort. År 1948 skulle det på nytt bli val till andra kammaren. Då gällde det att övertyga politikerna om det svenska kommunistpartiets betydelse. Om det blev ett lagom stort manfall bland socialdemokraterna och samtidigt kommunisterna höll eller något förbättrade sin ställning, så kanske äntligen några förutsättningar för en viss enhet och samverkan inom arbetarrörelsen skulle inställa sig. Sven Linderot beredde sig till en avgörande strid. Men innan denna, med härför avpassad kolorit, ger oss stoff till en smula politiskt stämningmåleri är det kanske på sin plats att måla ett litet porträtt av den gogglesprydda fältherren själv, partichefen Sven Linderot. Det behöver inte sakna färg. Han är, låt vara i mindre extrem form, något av en svensk Earl Browder.

X. Sven Linderot

Världen är så stor, så stor
Lasse, Lasse liten,
större än du nånsin tror,
Lasse, Lasse liten.

Sven Lasse Linderot föddes vid Hävla bruk i Skedevi socken en höstdag 1889 som sjunde barnet till kusken Karl August Larsson och hans hustru, född Linderot. På Hävla bruk, där Kolmårdens granar skuggade ett idogt, mörkt och tyst litet brukssamhälle, blev han dock inte gammal, utan hans barndom förflöt i Rejmyre, där han växte upp i ett fattigt hem, som fick sina inkomster från glasbruket där.

Vid åtta års ålder började Sven Lasse själv arbeta i en hytta. I den stilla ottan, kl. 5, sprang han genom skogen för att väcka mästare, och sedan fylldes hans dag av hårt arbete, när han inte var i skolan. Han förtjänade 35 öre om dagen.

– Det var visserligen förbjudet i lagen att använda småbarn som arbetskraft, säger han själv. Men i katekesen stod ingenting om det och i Rejmyre rättade man sig mera efter katekesen än efter lagen – – –

Vid elva års ålder var hans skolgång avslutad. Han tyckte mycket om att läsa som pojke och det första han läste var en av dessa bloddrypande kolportageromaner, som schackrades ut häftesvis bland svenskt småfolk. Den hette Abessiniens pärla. När man köpt 95 häften fick man en kaffeservis gratis. Men till så stora litterära inköp hade man inte råd i hemmet.

Det ständiga problemet för pojken var, hur han skulle få ljus, eftersom han bara hade tillfälle att läsa om nätterna. Även flitens lampa kostar pengar och pengar hade man ont om hemma hos Larssons. Under ljusa sommarnätter smög Sven Lasse sig fram till köksfönstret och höll boken så att det bleka stjärnljuset föll på bladen.

Där stod han timme efter timme och stavade sig fram. En dag – eller natt – var han framme vid Häckels Naturlig skapelsehistoria. Där läste han med blossande kinder om livets naturliga

utveckling från lägre till högre former. Mödosamt stavade han sig fram genom den lärde Jenaprofessorns tungfotade utläggningar:

”Man måste framförallt frigöra sig från den gängse föreställningen om människans skapelse och de i detta avseende redan i den tidigaste ungdomen inplantade fördomarna – – –”

I den världsbilden fanns det inte plats för någon Gud. Lille Sven Lasse avsatte honom alltså en natt – och de stjärnor, som lyste och den ljumma nattvind, som smekte Fattig-Sveriges björkar och granar, vägrade han envist att betrakta som motargument.

Under tiden började trälarna vakna runtom i landet och deras morgonpigga kampsignaler nådde även fram till Kolmårdens skogar. Sven Lasse, femton år gammal, cyklade åtta mil till Norrköping för att få tag i en tidning, som hette *Fram* och där en ung bildstormare vid namn Per Albin Hansson gjorde rent hus med tronen, altaret och penningpåsen. Han återvände i triumf med dyrgripen, som av honom själv och hans arbetskamrater studerades till dess att den föll i småbitar och pulvriserades.

Den socialistiska väckelsen grep Sven Lasse. Snart var han glödande vänstersocialdemokrat. De stora idéernas vingslag svepte kring honom.

Vid aderton års ålder hade han redan hunnit så långt, att han ledde sin första strejk. Det var i Nynäshamn, dit han överflyttat och där han fått jobb som glasblåsare.

Om mornarna blåste han glas i hyttan, på eftermiddagarna sprang han omkring och sålde ungsocialistiska broschyrer och på lördagarna stod han i Konsums nystartade butik och gjorde strutar.

O ungdom! Rena och ideella anda!

Strejken i Nynäshamn blev emellertid slutet på Sven Lasse Larssons bana som glasblåsare. Han kom på svarta listan och träffades av fabrikanternas bannstråle. Inte ens i Norge kunde han få arbete.

Nöden knackade på dörren hos den arbetslöse. Det var, ironiskt nog, tjuvsamhällets enligt hans mening vidrigaste påfund, militärtjänsten, som hindrade Sven Lasse från att svälta ihjäl.

När exercisen omsider var över försörjde sig f. d. strejkorganisatören som symaskinsagent. Men arbetarrörelsen upptog mer och mer hans tid. Han startade tillsammans med Karl Kilbom, Ebe, Kruse m. fl. ungdomsklubben Revolt i Stockholm – den rödaste av alla dåtida röda klubbar – och gick med liv och lust upp i den av Zeth Höglund och Fredrik Ström ledda Stormklockefalangen. Han avancerade till och med till redaktionsbiträde i Stormklockan, och på ett gammalt foto ser man honom sitta vid ett skrivbord bakom Zeth Höglund och Ström. Det var helt naturligt, att den unge mannen ansågs lämplig att föra protokollet vid Sveriges socialdemokratiska vänsterpartis grundande i maj 1917, ett imponerande förtroendeuppdrag, vilket – som man sett – sedan dess fått en viss festlig betydelse i den ortodoxa svensk-kommunistiska historieskrivningen. Föga anade den blygsamme referentens bossar, att vad de själva sysslade med var värdelöst och att det viktiga var något annat, nämligen att en ny politisk tradition höll på att skapas vid det lilla referentbordet. Zeth Höglund skakade, när jag nyligen frågade honom om det, bara småskrattande på huvudet.

Härmed är den hjärtnupna delen av Sven Linderots historia avslutad. Det händer då och då under senare år, att den kommunistiske partiordföranden – som år 1918 lade sig till med sitt morsnamn – anslår patriotiska och lätt sentimentala brösttoner. Så var till exempel fallet den 21 maj 1940, då frågan om ett eventuellt förbud av det kommunistiska partiet var uppe till diskussion i riksdagen. Sven Linderot bestred, att han och hans parti gick främmande makts ärenden:

”Så sant som jag är född i Kolmården och har trehundra års generationer av torpare och statare att visa tillbaka på, så sant har jag mina rötter i den svenska jorden – – –”

Det var säkert inte en helt ouppriktig deklaration. Den känsla, som klingade fram i och besjälade den, hade sin rot i barndomsminnena från Fattig-Sverige och de långa och tunga ungdomsåren. Sven Linderot har en känslgrund ackumulerad från denna länge sedan hänsvunna tid, som han, när det behövs, kan mobilisera. Han liknar i det hänseendet ett hus, på vars vind det, överhöljt av damm och spindelväv, står ett gammalt klaver, i vars strängar det ibland, när en vindfläkt kommer eller väderleken slår om, knäpper och dallrar rätt underligt.

Så långt är Sven Linderots levnadsöde blott en vanlig fattig och begåvad arbetarpojkes. Men det fanns ett drag av fantasteri och äventyrslystnad, som inte är alldagligt, hos denne man. Han tänkte med hjärtat och hans idealitet var stormande. Det är farliga egenskaper i en kall och hård värld. De leder så småningom, när besvikelserna kommer, gärna till förställning, cynism och kyla.

Den ryska revolutionen var för Sven Linderot en inspirerande upplevelse. Med sitt frejdiga mod engagerade han sig i kampen för dess välgång. Ombord på Eskilstuna II deltog han i en äventyrlig färd till det minblockerade Kronstadt. Det gällde att bryta engelsmännens blockad. Sedan fick han anställning som assistent hos Elsa Brändström – Quisling deltog samtidigt i Nansenexpeditionen till Ryssland – och for engagerad i hennes hjälpverksamhet vida omkring i det revolutionära landet, från Leningrad och Moskva till Taschkent och Sibirien. Han gjorde sig allmänt omtyckt genom sitt ogenerade pojklynne, sin humor och vänlighet. Det berättas många anekdoter från denna tid.

Det hände sig en gång, att en infångad zigenargubbe leddes fram till honom. Gubben hade stulit ett par byxor. Linderot lät till straff stänga in honom i ett skjul. Dagen därpå kom soldaterna, som biträdde Sven Linderot, och frågade, vad de skulle göra med gubben.

– Har han hittat på rackartyg igen?

– Nä, kamrat, han sitter ju i skjulet.

Natten hade varit svinkall. Förskräckt rusade Linderot till skjulet och fann en visserligen huttrande och rimfrostbelupen men ändå vid gott mod varande zigenargubbe.

– Förlåt så mycket, sade den svenske revolutionären. Det här var inte meningen.

Gubben märkte, att han hade trumf på hand.

– Av ditt egendomliga uppträdande att döma, kamrat, har här skett mig orättvisa. I så fall anhåller jag om att få behålla byxorna som skadestånd.

Sven Linderots humor tog överhand. Bönen beviljades.

På ett annat ställe i Sibiriens urskog träffade han på några ryssar, som med tydlig stolthet omtalade, att de hade en man i sin krets, som behärskade svenska språket. Mannen skuffades fram. Segervisst öppnade han sin skäggiga mun och yttrade:

– Skål, kattjäväl – – –

Därmed var hans ordförråd uttömt. Men dessa två ord använde han så ofta han kom åt i sitt umgänge med Sven Linderot.

Denne hade emellertid också allvarliga upplevelser under sin resa. Han stod i oupphörlig kontakt med de ryska bolsjevikerna, smittades av deras livssyn, deras dyrkan av partiet och världsrevolutionära drömmar och lärde av deras taktik och strategi.

När Sven Linderot återvände hem var han en kominterns trogne soldat. Han hade dragits in i ett nytt, stort sammanhang. Vid sidan av sitt ursprungliga fosterland hade han nu fått ett nytt, större fosterland, det revolutionära ryska fosterlandet.

Först arbetade han ett år i Berlin, där han var sekreterare i centralledningen för Internationella arbetarhjälpen. Det var i inflationens hektiska år och Sven Linderot fick bevittna starka både revolutionära och kontrarevolutionära strömningar. Han blev bekant med en mängd av den internationella kommunismens koryféer.

Sedan återvände han hem. Det kommunistiska partiet kommenderade honom till Luleå, där han blev chefredaktör för tidningen Norrskensflamman. I den lilla norrlandsstaden gjorde sig Sven Linderot snart känd som en sällskaplig man med något av bekymmerslös "kis" över sig. I tidningen spottade och fräste han nog så ambitiöst, men utanför redaktionen verkade han behagligt sorglös. När det ställdes till med korrupsions-luncher för stadens tidningsmän så var kapitalistsamhällets belackare inte den, som nekade till ett glas. Ytligt sett kunde det verka som om den glade Sven Lasse tog politiken rätt så lättvindigt. Då och då var han försvunnen från staden, och när hans kollegor inom det borgerliga lägret, som saknat honom, frågade honom var han hållit hus svarade han med en axelryckning:

– Ja, du förstår, man har varit ute och pratat lite skit för partiet.

I denna replik ligger mycket av Sven Linderots självironi, men också mycket av den cyniska förstållningsförmåga och den koncilians, som i tidens fullbordan skulle utmärka hans politik såsom kommunistisk partiledare.

Bortom de sorglösa laterna dolde sig en bergfast tro på, att samhällets omdaning i socialistisk riktning var nära förestående. I smyg företrädde Sven Linderot en allvarlig opposition mot Kilbom – vars opportunism, vilket han inte begrep, i själva verket berodde på den mera moderata politik Stalin och hans trojka Bucharin–Rykov–Tomski i kamp mot Sinovjev–Kamenev–Trotsky under dessa år förde – och när nya signaler kom, var han den förste att lystra. I Luleå hade han suttit i centrum för konspirativa förbindelser med de finska kommunisterna. Otto Willi Kuusinen i Moskva var ute efter Kilboms skalp. Så hände det en dag, att Sven Linderot tog södergående snälltåget, ty i Stockholm väntade viktiga angelägenheter. Kilbom et consortes, som krävde större självständighet mot Moskva, skulle nu helt sonika uteslutas. Med hjälp av emigrantfinnarna skötte Sven Lasse ett grandios intriguenspiel, som ledde till partisprängningen år 1929.

Vid sidan av f. d. telegrampojken Hugo Sillén stod Sven Linderot redan från början i förgrunden inom det nya kommunistpartiet. Men hans verkliga storhetstid begynte först sedan han på kominterns sjunde världskongress utsetts till kandidat till exekutivkommittén och partiet uppgivit sin revolutionära linje till förmån för en mera anpassbar och moderat. Sven Linderot ansåg sig nämligen vara och var också i viss mån en mästare i att fånga folk och sympatier. Att bygga upp koalitioner, som kunde föra partiet framåt, betraktade han som en av sina specialiteter. Han hade en humoristisk trivsamt och ett avväpnande, galghumoristiskt lugn, som charmerade dem han talade med. Han var i sitt esse, när han vid ett möte i Linnköping fick replikera socialdemokratins kanske främste folkliga debattör under de sista tjugo åren, den nu för länge sedan avlidne Gunnar Lundberg, med en humoristisk gest.

– Kommunisterna förbereder det väpnade upproret, dundrade denne. Säg mig vad har ni för vapen? Och var gömmer ni dem?

Sven Linderot drog stilla upp sin lilla pennkniv och höll upp den för auditoriet.

– Det är väl den här Lundberg far efter, sade han. Jag förvarar den i allmänhet i vänstra västfickan. Är den inte där, så vet inte ens jag själv var den finns. Det är gräsligt förargligt, när jag skall spetsa min penna.

Under den sista delen av trettioåret växte Sven Linderots anseende oavbrutet inom det kommunistiska partiet. En formlig kult av honom, som i grunden hade till politisk uppgift att skapa ett modus vivendi mellan alla de andra om makten rivaliserande kommunistkoryféerna, etablerades genom en tyst överenskommelse och det hörde till den ofrånkomliga konvensansen och var ett oundgängligt tecken på partitrohet att yttra sig i andaktsfullt beundrande tonfall om honom. I anslutning till denna sin roll som oanfäktbart partiorakel lade Sven Linderot bort mycket av sina tidigare gamängfasoner och utvecklade både den nedlåtande älskvardhet, med vilken en stor man hedrar sin omgivning, och den monumentala värdighet, som i vissa ögonblick bör utmärka en sådan.

Han hade vunnit sin livskamp och nått så högt han i sin genre kunde komma här i Sverige. Det kom honom att se rätt lidelsefritt och filosofiskt på världen, något, vartill också hans ständigt svaga hälsa, vilken tvingade honom till långa perioder av stillsamt sängliggande, bidrog. Hans politik fick just därför att han personligen var dödsmärkt och ändå ständigt med pojkaktig energi gäckade döden något av en upphöjd spekulativ kurragömmalek över sig: han genomskådade – inbillade sig hans anhängare – de rödkindades och livs-blomstrandets kortvariga förhoppningar, såg djupare än de och ledde dem med varsam hand i den riktning, som han – i överensstämmelse med marxismens höga lära – ansåg vara lagbundet nödvändig, tidens djupaste strömdrag och vad som i själva verket skedde bakom det, som syntes ske.

I grund och botten var allt detta illusioner. Sven Linderots politik var i själva verket tillskuren efter rätt enkla och ovetenskapliga mönster. Hans stora efter-krigsförsök att få till stånd en enhetlig samling av alla antinazistiska och demokratiska krafter i landet, en blandad orkester, för vilken han själv diskret skulle svänga taktpinnen, var ett uttryck för narraktig fåfänga – på denna punkt ligger Sven Linderots största svaghet – och en oförmåga att tränga bakom en rad schablonmässiga begreppsförenklingar och fram till en verkligt realistisk syn på förhållandena här hemma. Han lyckades aldrig förmå sig att slänga de enkla marxistiska läroböcker han studerat i sin ungdom och de senaste numren av Pravda i väggen, utan satt där till det sista och funderade knipslugt över, vad han läst och läste. Men knipslugheten hjälpte honom inte i Sverige. Han hade inte, lika lite som sina ryska lärare, den röda tråden till läget här.

Under år 1948 gjorde hans och därmed också det kommunistiska partiets efterkrigspolitik totalt bankrutt. ”Tomma fraser flyter lätt på livets flod, men de leder inte strömmen”, skrev han själv vid ett tillfälle från sin kvasimarxistiska höjd, ”Varken den högre politikens eller vardagsarbetets problem kan lösas med deklamationer.”

Det är så sant som det är sagt. Earl Browder i USA likviderade som ett led i den ryska anpassningspolitiken vis-à-vis de allierade det amerikanska kommunistpartiet. Så långt gick nu inte Sven Linderot. Men han ville dock närma den rörelse, vars chef han var, till socialdemokratin och tillsammans med denna fredligt socialisera Sverige.

Han trodde, att efterkrigskonjunkturen var stark nog för att möjliggöra en sådan politik. Det var hans första misstag.

Han ansåg också, att detta projekt ännu så sent som år 1948 borde kunna tilltala eller åtminstone tolereras av Moskva. Det var hans andra misstag.

Tidens fålar hade på nytt råkat i sken. Sven Linderot envisades med att sitta kvar på sin käpphäst. Så gick det som det gick.

XI. Illusionspolitiken förflyktigas

Efter kriget var det svenska kommunistpartiet orubbligt övertygat om, att det nu äntligen under sin kloke ledare Sven Linderots befäl skulle komma att betyda något i svensk politik och på ett helt annat sätt än tidigare få spela en förstaplansroll. Det var den illusionen, som, sent omsider, förflyktigades under år 1948, ett år, som inleddes med en storartad kampanj för att högtidlighålla hundraårsminnet av kommunistiska manifestet och minnet av de revolutionära händelserna i Europa för hundra år sedan.

I själva verket hade en verkligt fördomsfri eftertanke över detta manifest, dess historiska roll och begränsning varit ägnad att ge partiet några nyttiga tankeställare. Visst är det en glänsande pamflett, som innehåller många för sin tid framsynta tankar. Bl. a. antyciperas där mitt i en ännu på Marx' och Engels tid hantverksmässig omgivning industrialismens oemotståndliga segertåg och det stora kapitalets seger över det lilla och samtidigt som kapitalismens revolutionerande insatser i mänsklighetens utveckling beskrives, så tecknas också i starka färger dess andra sida, nöden och eländet, den stegrade livskampen, kriserna och kriget, som följer i dess spår och hur kapitalisterna, antingen de vill det eller inte, nödgas organisera en ny samhällsklass, industriarbetarklassen, en klass, som i tidens fullbord skall vända sig mot dem själva. Men all denna underbara realistiska klarsyn över vissa allmänna drag i den nya tidens skeende hindrar inte, att det svävar en utopisk doft av revolutionär romantik över verket. De unga Marx och Engels var i själva verket, när det skrevs, fångna i förhoppningar, som långt ifrån skulle infrias. Med förundran läser man, hur Engels under ett besök i Wupperthal någon gång i mitten på 1840-talet skriver till Marx, att alla därhemma – fabrikerarna inte undantagna – nu är socialister, till och med polismästaren, och med lika blandade känslor betraktar man den teckning av en sabelsvängande sansculotte i frygisk mössa, med vilken han prydde marginalen till Deutsche Ideologie, det manuskript, där den samhällssyn, som får sitt geniala uttryck i manifestet, först utarbetades. Det är 1848 års romantiska revolutionsstämningar, som grumlar Marx' och Engels uppfattning av tidshändelserna. De tror i ungdomlig iver, att tiden när som helst är mogen för en revolution, som visserligen i sin första fas måste vara antifeodal och som sådan blott kan gälla upprättandet av en borgerlig republik, men som de samtidigt anser bör kunna hållas permanent och i sin andra fas direkt ledas över i en socialistisk revolution. Det var en förflugen tankeflykt, som de längre fram övergav och ersatte med en mogen uppfattning, enligt vilken blott ett redan genomindustrialiserat samhälle, där kapitalister och lönarbetare blivit de allt dominerande polerna i det sociala livet, kan utgöra basis för en socialistisk utveckling. Men det är betecknande, att de ryska kommunisterna, som under sin egen revolution just följt tankegångar, vilka ytterst går tillbaka till manifestet, på denna punkt skjuter de unga, ännu oerfarna författarnas ståndpunkt i förgrunden och suddar över den fullgångna ståndpunkten. På det sättet bevarar kommunisterna än i dag bakom alla sina skiftande positioner en rest av den revolutionsromantik, som blommade ut år 1848 och nu är totalt föråldrad, inte därför att revolutioner under vissa omständigheter numera skulle vara omöjligare än tidigare utan därför att de – där det ekonomiska underlaget för dem saknas – inte har någon mening ur socialistisk synpunkt och blott leder till ett ideologiskt spel med falskt märkta kort såsom i sovjetstaten.

Ett parti av den naivt revolutionära typ, som skyntar bakom kommunistiska manifestet, har ingen reell progressiv uppgift i det moderna samhället. Det är den praktiska lärdom kommunisterna skulle kunnat dra ur ett ingående studium av den gamla revolutionspamfletten, De borde ha begagnat jubiléet till att likvidera sitt revolutionsromantiska bagage, särskilt som de just var engagerade i en valkampanj, där detta ändå blygt måste stoppas undan och gömmas bland säckarna med makulatur i partiets hemliga vindsvåning. Härtill kommer, att partiet, om det verkligen brytt sig om mera allvarliga historiska betraktelser, skulle kunnat konstatera, att

det kommunistiska manifestet redan en gång spelat ut sin revolutionära roll i svensk historia och det i karikatyrnärlig form. Det skedde år 1848. Den moderna forskningen har nämligen visat, att kretsen kring den originelle boktryckaren Per Götrek i Stockholm ingalunda var så menlös, som man hittills antagit, och i själva verket stod i direkt förbindelse med det av Marx och Engels ledda kommunistförbundet, som bildades i London på sommaren 1847. Redan i december samma år översätter Per Götrek i en genom ett referat av fransmannen Fouriers socialistiska gudsstat camouflerad skrift – Om proletariatet – det programutkast Engels förelade den kommunistiska Londonkongressen, och i själva inledningen till manifestet året därpå nämnes, att en dansk – man har tydligen inte kunnat skilja på dansk och svensk – översättning förberedes. Det är alldeles tydligt Per Götreks strax efteråt översatta upplaga, en av de tidigaste i världen, man har i tankarna. Det fanns sålunda ett revolutionärt marxistiskt parti i Stockholm, när den franska februarirevolutionen bröt ut, och det stimulerades rentav – så fantastiskt det än låter – av händelserna i Frankrike till att söka ta makten även här i landet. Detta är bakgrunden till de bekanta marskravallerna i vår svenska huvudstad år 1848. Lite stenkastning mot en misshaglig ministers fönsterrutor, några dagars tumult i Kungsträdgården, ett uppträde på slottets borggård, där man trängde in, utan tvivel såsom en demonstration för den drömda republiken – det var allt, vad Sveriges första kommunistiska parti lyckades åstadkomma. Skulle dess arvtagare i dag lyckas bättre? Det hade varit en rationell frågeställning, vid vilken våra nuvarande kommunister lämpligen kunde ha dröjt under sitt hundraårsjubileum med anledning av kommunistiska manifestet. Funderingar i anslutning härtill hade kunnat ge upphov till nyttig självbesinning och till betydelsefulla principöverväganden över, huruvida ett modernt arbetarparti verkligen behöver släpa med sig en nu över hundra år gammal revolutionsromantisk attiralj, fanor, i vilka masken krälar, gester, som svarar mot ett svunnet tidsskedes patos och förhoppningar, i vilka en nyss teoretiskt utdriven religiositet praktiskt kommer tillbaka med ett verklighetslöst domedagsperspektiv och en ännu verklighetslösare tro på nya himlar och en ny jord, som plötsligt – när bara partiet kommit till makten – skall uppenbara sig. Men istället för en sådan kritisk inventering av rörelsens ideologiska innehåll nöjde de svenska kommunisterna sig naturligtvis, sin vana trogen, med tomma, högtflygande och svassande fraser och donquijotiska försäkringar, att Marx' och Engels ungdomsskrift nu efter hundra år var lika aktuell som någonsin. Jubiléet blev sålunda en paraduppvisning av en andligt steril rörelses vane- och klichétänkande, en makalös manifestation mot festligt-dekorativ bakgrund av enfald och efterblivenhet, osjälvständighet och okunnighet.

På samma nivå stod den av naivt önsketänkande dominerade taktik, med vilken kommunisterna – hela tiden med tanke på att genom en kommunistisk valseger på hösten visa, att Sven Linderots efterkrigspolitik varit berättigad – begynte året. Sven Linderot hade visserligen, som i annat sammanhang antytts, redan på sommaren 1947 inte kunnat undgå att märka, att socialdemokraterna inte var nämnvärt mottagliga för tanken på det – för att tala den linderotska rotvälskan – progressivt demokratiska samgående, som föresvävade kommunisterna. De hade – som Linderot uttryckte det – slagit till reträtt för reaktionen – – – Men nu gällde det att inte låtsas om dessa dystra farhågor och misstankar. Den 3 jan. 1948 har Ny Dag en ledare betitlad Ett stridens år. Utan att synas ha märkt den socialdemokratiska kallsinnigheten proklamerar tidningen där, att arbetarfronten, som i själva verket ju redan i huvudsak bara existerade i kommunistledarnas inbillningar, skall stärkas:

”När det gäller klassfienden, storfinansen, reaktionen, i vilken förklädnad denna än må uppträda, måste arbetarrörelsens front stå enhetlig och obruten – – –”

Det lät, men det var just inte mera än ett läte. Här var det inte reell politisk valuta, som lades på bordet, utan värdelösa, konventionella spelmarker. De godkändes inte vid den allmänna ruletten och gick sålunda i grund och botten inte att spela med.

Men det brydde sig inte kommunisterna om. De följde principen: att försöka duger. Avvisade socialdemokraterna den erbjudna samverkan kunde man alltid efteråt söka plocka hem några poäng genom att beskylla dem för att sabotera arbetarrörelsens enhet i kampen. Man startade sålunda valåret med en fantasilös och redan standardiserad politik ur hand i mun.

Den 9 januari släppte man ut en försöksballong i Ny Dag:

”Partistyrelsen vänder sig – – – till den socialdemokratiska partistyrelsen och föreslår denna åtgärder för att slå tillbaka det borgerliga anloppet. Dit hör till exempel valsamverkan vid höstens val – – –”

Men redan vid remissdebatten började besvikelserna. Ny Dag skriar den 21 januari som profeten Jeremia vid Jerusalems förstöring:

”Regeringen släpper efterkrigsprogrammet. Uppseendeväckande besked av Erlander – – –”

Dagen därpå sitter Sven Linderot i stort, gravallvarligt porträtt på kommunisttidningens första sida. Hans ord är den store, vise, förmanande mannens:

”Reträtt för storfinansen är farlig politik – – –”

Men statsminister Erlander lät underligt nog inte varna sig av Sven Linderots basröst. Det stod klart för honom, att socialdemokraterna endast skulle förlora på en valsamverkan med kommunisterna och att just ett samarbete med dem vore det bästa sättet att stärka den borgerliga fronten och driva en mängd vacklande väljare över till folkpartiet. I denna värdering av läget hade han otvivelaktigt rätt. Kommunisterna däremot såg situationen på ett helt annat sätt. De gjorde sig någon sorts rosenröda föreställningar om att den radikala vågen efter världskriget alltså var i stigande och inbillade sig – vilket inte var svårt med den fallenhet för självsuggestioner dessa okritiska hjärnor äger –, att det enda regeringsalternativet till samverkan med dem var samverkan med folkpartiet och att en sådan skulle leda till massflykt ur socialdemokratiska partiet och en kraftig tillströmning av nya medlemmar till deras eget parti. Inför den erfarenheten skulle socialdemokratin nödgas ändra kurs och erbjuda kommunisterna samarbete. Dessa fixa idéer behärskade hela partiets valrörelse år 1948.

Det är lätt att se de fundamentala misstagen i den kommunistiska inställningen:

För det första hade år 1948 redan efterkrigsstämningen nästan till oigenkännlighet förtunnats och sympatien för ryssarna, som blossat i kapp med lågorna i Berlins ruiner, hade förbytts i en antipati, som stegrades till furia efter den gottwaldska februarikuppen i Prag samma år, och för det andra var inte en koalition med folkpartiet och de borgerliga det enda socialdemokratiska alternativet till ett samgående med kommunisterna. Socialdemokraterna var tillräckligt starka för att gå sin egen väg både mot de borgerliga och kommunisterna. Men det begrep de sistnämnda inte, lika lite som de förstod, att massstillströmningen till deras eget parti nu var över och att de nu på grund av de skärpta internationella motsättningarna mellan amerikanerna och ryssarna och de objektiva politiska och ekonomiska maktförhållandena i världen inte längre här i landet, där man kallt räknar med realiteter, var på offensiven utan sakta, men oemotståndligt trängdes över på defensiven.

Den förvirrade uppfattningen av läget gjorde kommunisternas politik under valåret till en kamp med väderkvarnar. Vid en uppmärksamman disputation på Konserthuset den 19 april mellan statsminister Erlander och Sven Linderot – där den sistnämnde drog det kortaste strået – klarnade valets fixeringsbild. Det var uppenbart, att socialdemokraterna inte på något sätt ville ha med kommunisterna att göra.

Kommunisterna var bergsäkra på, att detta skulle leda till ett stort manfall för socialdemokraterna. De byggde sin taktik härpå. Genom att skära socialdemokraterna över en kam med de borgerliga och övergå till direkt opposition mot socialdemokratin – en förändring av

kursen, som vidtogs på den fjortonde partikongressen den 15 maj 1948 – skulle kommunisterna dra till sig vänsterväljarna och deras valseger, hur obetydlig den än blev, skulle i motsats till de erlanderska förlusterna komma att te sig som en indikation, att socialdemokraterna inriktat sig oriktigt och till skillnad från kommunisterna var på väg att förlora arbetarnas och småfolkets förtroende. Sedan kunde allt ske. Det vore, menade man, inte otroligt, att socialdemokraterna i den antydd situationen skulle vara benägna att närma sig en förstärkt kommunistisk riksdagsfraktion. Kanske till och med Sven Linderot och Hilding Hagberg så småningom skulle kunna få sina så länge efterlängtdade taburetter.

Den kommunistiska kursförändringen gentemot socialdemokratin, som förberetts under hela våren, sanktionerades dock först på partikongressen i maj. Denna hade av taktiska skäl förlagts till Göteborg. Här i detta kommunismens näst starkaste fäste i landet hade missnöjet med partiets eftergiftspolitik vis-à-vis socialdemokratin länge varit starkt och vid ett tillfälle hade Göteborgskommunen rentav direkt hos partistyrelsen inlagt protest mot Hilding Hagbergs reformistiskt färgade inställning. Den nya polemiska karaktäristiken av socialdemokraterna var därför ägnad att hälsas med ljudligt bifall av de röda arbetarna från Masthugget, Kockums och Götaverken. Så blev också fallet. Samtidigt överbyggade kursförändringen härvidlag den klyfta, som tidigare funnits inom kommunismens allra starkaste borg härhemma – Stockholmskommunen – mellan Set Perssons vänstersektarism och Linderotgruppens reformistattityd. Partiet stod sålunda skenbart, när det gick till val, enigare än någonsin. Men i bakgrunden låg, utan att mer än en liten initierad krets anade det, förutsättningarna till en stor schism, som bara behövde valutgången för att utlösas, och glödde. Stubintråden brann redan.

Partiet gjorde en jätteansträngning som aldrig tillförne för att vinna detta val. Redan i november 1947 startades en väldig kampanj i syfte att insamla en miljon åt partiets valfond. Här bollades med beloppen. Stockholm tog på sig ansvaret för 150 000 kr, Stockholms län 65 000 kr., Göteborg 150 000 kr., Norrbotten 120 000 kr., etc. Sentimentalt heter det i Vårt arbete maj 1948:

”De hittills klarade 550 000 kronorna vittnar om att partiet är sammansatt av trogna, arbetsamma och offervilliga medlemmar.”

En valtidning i 1 500 000 exemplar trycktes. Massor av nya brochyror slungades ut till kommissionärerna i bygderna. 2 000 möten ägde rum de sju sista veckorna före valet. För första gången i sin historia uppträdde partiet också med en egen valfilm, som kostade 80 000 kronor.

Dess tillkomst kunde ge stoff till ett lustspel. Ny Dags chefredaktör Gustav Johansson, som författat scenariot, vilket följaktligen var mera revy än film, kommenderade ständigt i sista minuterna ut medarbetarna på Kungsgatan 84 för att statera. Ingenting var organiserat och förberett. Jag minns, hur den stackars författaren nästan på sina knän bad en av de uslast betalade journalisterna vid Ny Dag, reporteren Torsten Hansson, att spela kapitalist i filmen, något som denne, underligt hårdhärtad, dock enständigt vägrade. Vaktförestånderskan på tidningen, fru Signe Eriksson, hade en härlig falsett. Hon utsågs att sjunga solo. Men illusoriskt och verklighetstroget skulle allt vara. Ett intermezzo i mästerverket skildrar en födelsedagsfest i en arbetarveterans kolonistuga. Gustav Johansson anlände i sin nitälskan till platsen med ett gigantiskt paket litrar i systemets bruna papper och skådespelarna, som serverades äkta vara under inspelningen, behövde inte agera upprymda. Verkligheten ersatte fiktionen. Troligen var detta ett experiment i socialistisk realism.

Regissören Egil Holmsen var naturligtvis medelmåttig eller inkompetent i regelbunden växling. Alla de stora skådespelarnamn, på vilka partiet räknat, drog sig – besvikna över händelserna i Tjeckoslovakiet och världen och lite generade över sin tidigare ultraradikalism – tillbaka. Hampe Faustman kunde inte medverka och Georg Fant skrev ett brev, där han bad att

få vara i fred för partiet. Inte ens Bengt Ekerot kunde eller var villig att ställa sig till förfogande.

Filmen tycks ändå, troligen på grund av högre makts obegripliga godhet, inte ha blivit värre än de andra valfilmerna.

Men vad hjälpte alla dessa allvarliga och komiska ansträngningar? Dånet från det upp-marscherande tjeckoslovakiska stövelväldet dränkte de kommunistiska talarnas lovsånger till demokratin. Vittnen om sovjetrysk fattigstandard och brutalitet, massdeportationer och slavläger kastade ett spök vitt ljus över de blåögda och ljushåriga beundrare av denna regim, som här i de fredliga svenska bygderna, mätta och belåtna, rasade mot regeringens lönestopp-politik. Inte heller var det så lätt att få den sunt tänkande allmänheten att tro, att Marshall-planens amerikaner hotade vår nationella frihet och ära. Ett rent komiskt intryck gjorde det, när de kommunistiska talarna inför sina åhörare höll upp det socialdemokratiska efterkrigs-programmet som om det varit en bibel och med fradga kring läpparna ropade:

– Socialdemokraterna har svikit sitt eget program. Vi vill förverkliga det – –

Härtill kom den naiva karaktäristiken av de andra partiernas valpropaganda. I socialdemokratins allra spädate barndom ställde den sig såsom det enda progressiva partiet gentemot alla andra utan all nyansering mellan höger och liberaler: de var – i jämförelse med socialdemokratin – alla lika goda kålsupare, ”en enda reaktionär massa”. Marx och Engels har vid flerfaldiga tillfällen brännmärkt ett sådant tillvägagångssätt. Samma barnsliga tillskrifning av samhällsmotsättningarnas tyg i två färger kännetecknade kommunistpartiet år 1929 och under dess första herostratiska, frasrevolutionära period. Fascister, höger, liberaler och socialfascister, d. v. s. socialdemokrater, föstes ihop och tänktes bilda ”en enda reaktionär massa”. Häremot stod i ädel hållning, proletär slokhatt och med den röda fanan i händerna det enda framstegspartiet, det revolutionära kommunistiska partiet. Vitt mot rött, bourgeoisie mot proletariat, klass mot klass – – –

Var det en tillfällighet eller antydde det den nödvändiga aktuella rörelseriktningen för det kommunistiska partiet, att det nu under valkampanjen år 1948 återvände till denna enkla schematisering av samhällslivet, vilken ju i grund och botten blott är en sinnebild av dess egen isolering i förhållande till alla andra? I varje fall tröttnade kommunisterna inte på att som skadade grammofoner, vilkas stift fastnat i ett och samma skivspår, ideligen upprepa, att striden mellan höger, liberaler, bondeförbundare och socialdemokrater blott var en skenstrid. I Vår tid nr. 7, 1948, skriver dåvarande partisekreteraren Gunnar Öhman

”Arbetarna har ingen anledning att låta sig duperas av den teateråska som framkallas i valpropagandan från borgerligt och socialdemokratiskt håll. Den hör till pjäsen. Ty socialdemokratin måste framställa sig som en väldig kämpe mot borgerligheten för att inte riskera alltför stort manfall inom väljarkåren, och de borgerliga måste mullra om socialiseringsfaran och de hotade frihetsvärdena för att inte förlora sin resonansbotten. Men i verkligheten råder enighet i den aktuella politikens frågor.”

Detta är, som man märker, inte längre politisk bedömning utan sekteristisk verklighetsflykt från den konkreta politikens mångfaldiga och växelfulla spel in i en abstrakt dogm värld. Ståndpunkten återspeglade blott det faktum, att det kommunistiska partiet stod ensamt och utanför den aktuella politiska och parlamentariska verkligheten.

Så kom också nederlaget med förkrossande styrka. Det kom objektivt därför att världsläget förändrats till ryssarnas och kommunisternas nackdel – trots att de själva skröt med, hur socialismens samlade krafter i världen vuxit förbi kapitalisternas – och subjektivt därför att det inte längre fanns många atomer kvar av den kommunist- och ryssvänliga atmosfären efter kriget. Det kom, därför att Sveriges kommunistiska parti icke hade något eget program och –

eftersom de bannlyst all verklig sakkunskap och intelligens ur sina led – icke mäktade mästra samtidens realproblem. Det kom på grund av naiviteten i den bondsluga taktik, som partiet betraktade som höjden av politisk visdom, men som ett barn kunde genomskåda och alla vuxna måste förakta. Det kom, sist, men icke minst, därför att detta parti icke var fritt, självständigt och svenskt utan blott ett organ för en främmande stormakts intressepolitik.

Efter nederlaget, som berövade partiet nästan halva dess riksdagsgrupp i andra kammaren och 73 000 röster jämfört med riksdagsvalen 1944 samt 130 000 jämfört med landstingsvalen 1946, stod kommunisterna där med snopna ansikten. Socialdemokraterna ökade och de gick tillbaka. Var då världen upp- och nervänd? De kunde inte förstå det. Lika hjälplösa var deras slutsatser beträffande effekten av valet. De kunde endast tafatt gripa tillbaka på sina egna tidigare verklighetslösa föreställningar. Nu hade de teateråskor, som beledsagat kampen mellan folkparti och socialdemokrater tystnat. Båda partierna hade haft framgång. Skulle inte socialdemokraterna nu åtminstone, precis som kommunisterna förutsagt under valkampanjen, bilda en koalitionsregering med de borgerliga? Ny Dag den 20 sept. 1948 var tvärsäker:

”Sedan hr Ohlin nu hemfört valseger är koalitionen mellan socialdemokratin och folkpartiet inte endast sannolik, utan säker.”

Naturligtvis var det inte så. Kommunisterna är mästare, när det gäller att få fel för sig.

Så förflyktigades den kommunistiska illusionen att på vanlig parlamentarisk väg kunna komma att betyda något i Sverige.

Stora ting stundade.

XII. Fritjof Lager ställer till rätta

Efter radiodebatten mellan partiledarna innan valet hade det den 18 september 1948 hetat i Ny Dag:

”Herr Erlander gav intryck av att vara en slagen general, som överräckte värjan till sina borgerliga motståndare och bad om milda villkor – – –”

Nu stod det en helt annan general där slagen. Det var Sven Linderot. Skulle han nu definitivt överlämna svärdet åt ultravänstern i sitt eget parti och be om god dagtingan? Det var frågan.

Den 23 september publicerades en ledare i Ny Dag, som bar titeln Nederlagets orsaker. Det var Sven Linderot, som tog till orda för att urskulda sig. Kommunistiska partiet hade – hävdade ledarskribenten, i det han nog en smula tummade på sanningen – gjort kampen mot Marshallplanen, till vilken vårt land på våren anslutit sig, till ett huvudtema i valrörelsen. Detta hade inte intresserat allmänheten. Vad hade då den brytt sig om? Svaret var i sitt försök att in i det sista hävda riktigheten av åtminstone vissa huvuddrag i den kommunistiska opinionsprognosen typiskt linderotskt:

”Framförallt frågan om vi skall ha en borgerlig regering efter valet eller en arbetarregering – – –”

Så hade väljarna satsat allt på socialdemokratin. Kommunisterna hade isolerats. Något låg det väl i detta resonemang. Men den slagne partiledaren kunde tillagt, att partiet redan innan valet genom sin sekteristiska inställning själv väsentligt bidragit till isoleringen.

Det var emellertid inte en tillfällighet, att Sven Linderot gjorde kampen mot Marshallplanen, en kamp som allmänheten enligt honom inte skulle förstått, ansvarig för valnederlaget. Därbakom låg en konflikt inom honom själv och partiet, med vilken han sedan februari samma år brottats. Det var den konflikt mellan nationella hänsyn och hänsyn till ryssarna, som under år 1948 – som man skall se – lite varstans ledde till slitningar inom kommunistpartierna.

Ledaren av den 23 september i Ny Dag vittnade om att, enligt artikelförfattaren, kampanjen

kring Marshallplanen inte slagit väl ut i Sverige. Redan härav skulle en uppmärksam observatör, som vetat att det var Sven Linderot som förde pennan, kunnat gissa, att det var en, låt vara väl inlindad, partischism, som här förelåg. Det var också fallet. Med den sorgliga valutgången sopades hela den svenskopportunistiska riktningen Sven Linderot under hela efterkrigsepoken företrätt för ögonblicket bort. Valkampen hade, enligt vad man kunde läsa mellan raderna i artikeln Nederlagets orsaker, såsom Sven Linderot såg det, störts av att huvudintresset inriktats på att bekämpa Marshallplanen. I anslutning härtill hade polemiken mellan socialdemokraterna och de borgerliga behandlats som "en teateråska". Det kunde näpperligen ha tett sig sunt för den man, som klart framhöll, att huvudsaken för väljarna hade varit, om de skulle möta en borgerlig regering eller en arbetarregering efter valet. Men samtidigt hade Sven Linderot inte kunnat värja sig mot den nya politik, som körde fram angreppen på vår svenska anslutning till Marshallplanen i förgrunden och anklagade socialdemokraterna och de borgerliga för att i allt väsentligt ha kommit överens, ty det var den politik ryssarna nu plötsligt hade intresse av och krävde. Detta hade till all olycka med ens visat sig i februari 1948. Så hade det svenska kommunistpartiets valkampanj blivit ett mischmasch sammansatt av gammalt och nytt och av motsatta och oförenliga motiv – svenska och ryska – och det hade bidragit till att försvaga den. Men det kunde inte vara annorlunda, ty partiets ledning och Sven Linderot i synnerhet hade själv fastnat i detta mischmasch. I dess kärr skulle också Sven Linderot sjunka som partiledare. Hans ledare av den 23 september kunde inte accepteras av ryssarna. De ville vända på hans tankegång och göra gällande, att han försvagat partiet genom sin nationella opportunist och genom att inte ställa kampen mot Marshallplanen i första stridslinjen.

Ryssarna och deras språkrör inom nordisk politik kunde också med ett visst fog säga, att de i tid hade varnat Sven Linderot för de illusioner han hängivit sig åt och för hans felaktiga, halva och koncilianta politik, som ingenstans kunde leda. De hade kunnat tolerera den linderotska samförståndspolitiken, så länge de själva närde förhoppningar om, att samförståndet mellan de allierade under kriget skulle kunna fortbestå efteråt. Men nu när världen på nytt delade upp sig i fientliga block och ett östblock stod mot ett västblock var detta 'inte längre möjligt. I oktober 1947 sammanslöt sig på en konferens i Warszawa nio kommunistiska partier i syfte att utväxla informationer och samordna sina aktioner. Den nya internationella organisationen, som fick namnet kominform och som naturligtvis helt dirigerades av ryssarna, var ingen motsvarighet till den en gång så sorgligt avdöda komintern. Den tredje internationalen hade varit världsomfattande. Kominform återigen – vilket är ett vittnesbörd så gott som något om, hur tiderna har förändrats – höll sig inom de ryska intressezonernas europeiska demarkationsgränser. Den var ingen ny international. *Den var tydligt och öppet blott ett supplement till den nya ryska antiamerikanska politiken inom det område, där ryssarna för ögonblicket ansåg sig böra konsolidera sina positioner.*

De nordiska länderna hade inte inbjudits till Warszawakonferensen. Men i samma mån som amerikanerna sökte ansluta dem till Atlantpakten och Marshall-planen – denna affärsmässiga hjälp till den europeiska återhämtningen – blev det aktuellt för ryssarna att mobilisera även dem till motstånd. Så kom det sig, att ungefär samtidigt som de nordiska regeringarna genom valda representanter överlade i Oslo – varvid naturligtvis även Marshallplanen diskuterades – kommunistledarna i de nordiska länderna begav sig till en hemlig konferens i samma stad.

Det var i februari 1948. Rådslaget, som omgavs med ett tätt draperi av sekretess, hade inspirerats av fru Herttha Kuusinen. Det varade i tre dagar. För Danmark uppträdde Aksel Larsen med en adjutant, för Finland Herttha Kusinen och Mauri Ryömä, för Norge Lövlien, Arvid G. Hansen m. fl. och Sveriges kommunistiska parti företrädde av Sven Linderot och Gunnar Öhman, som vid denna tidpunkt ännu var partisekreterare.

Vad gällde diskussionen?

Fru Herttha Kuusinen höll huvudanförandet. Medan hon talade var det som om en elak åska gått fram över Sven Linderots sänkta huvud. I skarpa och fräna ordalag anklagade fru Kuusinen det svenska partiet för en halt- och huvudlös politik.

Hur kunde ett kommunistiskt parti lägga ett socialdemokratiskt efterkrigsprogram till grund för sin aktion? Det var att uppge partiets integritet. För ett illusoriskt samförstånd – Sven Linderot skulle få se att han jagade i blindo – uppgavs genom ett sådant handlingsätt partiets principiella basis, dess egenskap av proletariats avangarde.

Nu gällde det inte samförstånd utan kamp. Marshall-planen, Atlantpakten och härmed den amerikanska imperialismen hotade även de nordiska länderna. De kommunistiska partierna där borde sålunda omedelbart träda in i kominform och helhjärtat, utan all opportunistisk ansluta sig till dess politik.

Sådan var kontentan av fru Herttha Kuusiners tal. Det råder intet tvivel om, att hon härvid direkt fungerade som språkrör för ryssarna.

Sven Linderot svarade, försiktig som han är, inte själv utan skickade, förebärande hälsoskäl, fram Gunnar Öhman. Denne bemötte så gott han kunde fru Kuusinen. Han gjorde gällande, att förhållandena i Sverige rätt avsevärt skilde sig från dem i Finland och de andra nordiska länderna, vilka alla varit i krig. Försöket att få till stånd en vänstersamling på demokratisk grund i Sverige kunde därför inte avfärdas som meningslöst, och särskilda hänsyn måste här visas socialdemokratin, vilken inte försvagats genom något krig. Men det var självklart, att även det svenska partiet med all kraft måste delta i kampen mot Marshallplanen och den amerikanska imperialismen. Däremot kunde han inte för det svenska partiets del acceptera förslaget om anslutning till kominform. Partiet höll just på att organisera det största valslaget i sin historia. Det var i färd med att insamla en valfond på en miljon kronor. En anslutning till kominform skulle skrämja de svenska väljarna. Av taktiska skäl var det därför nödvändigt, att partiet på denna punkt förhöll sig avvaktande.

Det svenska partiet godtog sålunda endast delvis det ryskinspirerade förslaget, i det att det förklarade sig villigt att med all makt kämpa mot Marshallplanen. Men det vägrade att öppet inträda i kominform.

Fru Kuusinen misslyckades i att uppnå den fulla enighet hon åsyftade. Detta fann hon så generande, att hon med tanke på framtiden föreslog, att inga protokoll skulle uppsättas och att de närvarande skulle besluta att icke betrakta de överläggningar, vilka förekommit, som en konferens. Detta dråpliga beslut konfirmerades.

Så åtskildes delegaterna.

När nu ett drygt halvår senare det svenska kommunistpartiet led ett förkrossande valnederlag hägrade plötsligt Oslomötet fram igen som ett hotfullt åsk- och stormmoln vid horisonten. Hade inte Herttha Kuusinen fått rätt? Vad hade man vunnit på alla dessa taktiska hänsyn och all denna svenskorienterade opportunistik? Det var särskilt en man, som såg till, att dessa frågor ställdes på dagordningen. Hans namn var Fritjof Lager.

Denne underlät inte att framhålla att man nu efter katastrofvalet stod vid en korsväg. Partiet var ett revolutionärt och icke ett parlamentariskt parti.

Vid en ostbit och ett glas vin på Piperska muren erinrade Fritjof Lager sina vänner inom den svenska politbyrå om vad Schdanov i Warszawa sagt till den franske kommunistledaren Jacques Duclos, när denne yppat farhågor, att den nya radikala politiken, som Moskva – i samband med sin nya antiamerikanska kampinställning – fordrade, skulle komma det stora, franska masspartiet att hastigt smälta samman. Schdanov hade ryckt på axlarna och svarat:

– Jag föredrar några tusen handfasta kommunister, som är kampdugliga i alla situationer, framför en massa kommunister, ja, ett massparti av kommunister, som bara väntar på att överge partiet, när det gäller att offra och kämpa.

Fritjof Lager smålog fryntligt.

– Här finns två vägar, fortsatte han och tog fram sin lilla snugga för att riktigt komma i Stalinpose. Den ena vägen är Titos och den nationella kommunismens väg. Vi var farligt nära den på Oslokonferensen. Den andra vägen är den internationella kommunismens väg, ryssarnas och kominforms väg – – – – Vilken skall vi gå?

Han tog fram några tidningsurklipp ur fickan.

– Jag är själv redaktionschef, så jag är meddelaktig i, vad vi skrivit i Ny Dag. Men vad säger ni om det här stället i Ny Dag den 2 augusti 1948:

”Då den nuvarande regeringen trotsar folkviljan och vägrar lägga om kursen måste nytt folk sändas till kanslihuset, men inte sådant som vill vrida klockan tillbaka – – –”

Det är nu efter valet en tom deklamation. Den nationella vägen leder till sådana deklamationer.

Eller det här, som stod i Ny Dag den 6 augusti:

”Om försvagningen av socialdemokratin resulterar i motsvarande förstärkning av kommunistiska partiet är detta till skada för de borgerliga – – –”

Det är en förnumstig, nationell valmatematik, som vi inte heller nu har mycket glädje av.

Eller vad säger ni om detta i Ny Dag för den 30 juli? Det handlar om Tito:

”Vi önskar ingenting högre än att det jugoslaviska partiet skall finna vägen till den gemenskap, som oberoende av alla organisatoriska förhållanden dock finnes inom den kommunistiska rörelsen – – –”

Klingar det inte som en ursäkt för att vi avböjde att ansluta oss till kominform i Oslo?

”Oberoende av alla organisatoriska förhållanden – – –” Det är rena opportunisten – – – –

Så satt eftertankens kränka blekhet, detta alla svaga sjäalars spöke, osynlig till bords med Fritjof Lager och de andra medlemmarna av politbyrån efter valnederlaget och viskade med hes röst sina sarkasmer.

Partiet befann sig vid ett vägskäl. Sven Linderots efterkrigspolitik hade, menade man, visat sig vara en väg, som inte ledde till framgång och hotade att föra partiet ut i det nationella kärret. Nu gällde det att vända om och åter finna vägen till internationalismen, ryssarna och kominform, låt vara att kanske inte frågan om aktuellt medlemskap omedelbart skulle kunna lösas. Sven Linderots tvetydiga ledare Nederlagets orsaker, som bör läsas mot bakgrunden av Oslokonferensens problematik, bidrog inte till att få läget att klarna.

Sådan var stämningen inom partiets ledande kretsar, när Fritjof Lager plötsligt till allmän häpnad med ryssarna som risknippe- och yxbärande liktorer bakom sig trädde fram som den starke mannen och började likvidationen av de ansvariga för den – som det nu hette – felaktiga kommunistiska efterkrigspolitiken. Han hade länge – icke blott genom sina ryska kontakter – förberett sig för denna storståtliga roll, låt vara att ingen år 1944 varit mera opportunistisk och benägen för kompromisser än han. Han gjorde sig då till och med den mödan, att i Vår tid göra en skarp distinktion mellan revolution och väpnad omstörtning för att visa, att partiet, när det kallade sig revolutionärt, inte nödvändigtvis menade, att det en gång skulle gripa till vapen. Men nu, när ryssarna inför det amerikanska motståndet krävde en

ny radikal politik, hade han inte längre någonting över för sådana lösa teoretiska skott utan hela hans argumentation var skarpladdad som en revolver.

Målmedvetet och systematiskt hade Fritjof Lager organiserat sitt avancemang från de dagar i början på trettioalet, då han kastades i fängelse för att ha spritt antimilitaristiska flygblad under en flottmanöver på västkusten, till de dagar, då han brukade sitta och diskutera med sin synnerligen gode vän generaldirektör Stig Ödeen vid krigsmaterialverket på Piperska muren.

I början på 40-talet kallade Sven Linderot, mot vilken fru Fortuna på sitt hjul då ännu log sitt huldaste leende, in honom till sitt arbetsrum och sade:

– Du måste försöka sätta dig in i marxismen en smula. Det duger inte, att du går omkring och konstruerar och fabulerar. Du vill göra om Ny Dag till ett rent kommunistiskt medlemsblad. Vad vore vunnit med det? Det är nödvändigt, att du övervinner din sekterism.

Den åthutade lovade att göra sitt bästa, men han hade av konstitutionella skäl inte stora utsikter att lyckas.

Fritjof Lagers begåvning är ungefär av samma slag som den tjockhudade handelsresandens, vilken vid tullen tillfrågad om, hur många kollin han hade med sig, svarade:

– Två kappsäckar, en cykel, ett paraply, en hustru, två barn – sju kollin.

Människor, kultur, spiritualitet, vänlighet finns inte i hans värld, endast saker och ting. Den fryntliga och jovialiska yta han visar utåt är endast den politiske handelsresandens yrkesmask. Vid början av 40-talet, då Sven Linderot ålade honom att skaffa sig lite elementära kunskaper om den kommunistiska teorin, tillhörde han redan partiledningen, men spelade där en ytterst underordnad roll. Ytterst få anade, att denne medelmåttige partifunktionär med näbbar och klor arbetade på att bli Sven Linderots efterträdare.

Den uppmärksamme iakttagaren kunde dock ha sina aningar. Fritjof Lager härmade i tal och skrift Stalin, men då och då föll masken av honom och en brutal vilja att krossa alla, som stod honom personligen i vägen, blottades. Efter kriget framträdde hans ambitioner tydligare än tidigare.

Långsamt och säkert, med stor slughet förberedde han sitt ledarskap. Först gjorde han sin gågosse, Harald Rubinstein, till förlagschef, men bara för att en tid efteråt rekommendera denne till posten som den kommunistiska riksdagsgruppens sekreterare. Harald Rubinstein erhöll denna nyckelposition i utbyte mot att han såg till, att Fritjof Lagers fru Kamma blev hans efterträdare. Hon var ungefär lika kvalificerad att sköta ett förlag som en långhårig kanin att dansa menuett, men arrangemanget tillförde, utom andra fördelar, familjen Lager en gemensam inkomst på cirka 19 000 kr. Blygsamt överlät sedan Fritjof Lager åt sina farligaste medtävlare att lysa och glänsa. Hilding Hagberg fick i ostörd småborgerlig rosighet prunka som den alltmera kroniskt sjuke partichefens ställföreträdare, Set Persson – liten och arg som en foxterrier – ståta som borgarråd i stadshuset och Gunnar Öhman sitta som partisekreterare med trådarna till de tusentals partigrupperna ute i landet i sina händer. Själv nöjde sig Fritjof Lager med att överta platsen som redaktionschef i Ny Dag. Skickligt knöt han dåvarande ordföranden i Stockholms kommunistiska arbetarkommun, Bror Malmquist, till sig. Ett annat ännu viktigare drag var att avskeda utrikesredaktören och själv träda i dennes ställe. Alla partiets utländska förbindelser samlades hos Fritjof Lager. Han behärskade sålunda:

1. Partiförlaget 2. Partipressen 3. Den kommunistiska arbetarkommunen i Stockholm 4. Partiets utlandsförbindelser.

Härtill kom, att han blev riksdagsman. Genom Set Perssons utnämning till borgarråd blev en riksdagsplats i andra kammaren ledig. Den besattes av suppleanten Fritjof Lager.

Den nye riksdagsmannen syntes inte ofta i korridorerna på Helgeandsholmen. Han föredrog att sitta avbommad från yttervärlden i sitt arbetsrum på Kungsgatan 84. Tidigare hade vem som helst direkt från korridoren kunnat komma in till redaktionschefen. Fritjof Lager införde en annan ordning. Han lät avspärra korridorsdörren och placerade en vakt i ett förrum, så att ingen kunde besöka honom utan att först anmäla sig. Diktatorn avskärmade sig. Där satt han alltså i ensamt majestät och brydde sig inte så mycket om riksdagen. Vad är ur kommunistpartiets synpunkt de fåfängliga lagrar, som Hilding Hagberg skördar i andra kammaren? Det är idel reformism och förgänglig grannlåt. Det, som betyder något är, att ha makt i partiapparaten. Men det räcker inte. Man måste också ha internationellt anseende. Fritjof Lager hade allt detta fullkomligt klart för sig.

Slår man upp i riksdagsprotokollen för år 1947 så finner man, att han lagt starka band på sin tunga och endast yttrat sig i tre frågor. Den första gällde kyrkobudgeten i Stockholm och Fritjof Lager fällde vid det tillfället något, som med lite god vilja borde kunna bli ett bevingat ord:

”Giv prästerna, vad prästerna tillhör och kommunen, vad kommunen tillhör.”

En annan av de tre gånger, då Fritjof Lager eldade upp sig i riksdagsbänken, var, när han i varma och sakkunniga ordalag talade om torv. Han ville förstatliga torvmossarna, men ”utskottet hemställde att motionen icke måtte till någon riksdagens åtgärd föranleda”.

Under år 1948 års riksdag stod han upp i debatten om Marshallplanen. Det skulle bara fattas annat.

Under det att Hilding Hagberg sålunda paraderade som den kommunistiska riksdagsgruppens ordförande och Set Persson bakom stadhusets förgyllda fasad förde en hopplös kamp mot bostadsbristen visade sig Fritjof Lager i andra sammanhang.

Ute på kontinenten organiserade Kreml sina röda vasaller vid pompösa kongresser, där den internationella rörelsens ledande gestalter möttes och lade råd. Fritjof Lager, som hjälpligt talar flera utländska språk, blev under efterkrigsåren partiets främste representant i utlandet. Särskilt populär lyckades han bli i Tjeckoslovakiet med vars ledande kommunister från Gottwald till Slansky han umgicks på förtrolig fot. I början på år 1948 avslöjades, att de svenska kommunisterna ville importera en rotationsmaskin från tyska östzonen, tydligen en gåva från ryssarna. De svenska myndigheterna vägrade dock att tillåta införsel av maskinen. Den man, som stod bakom transaktionen och på ort och ställe förhandlade med utlandet var Fritjof Lager, den tidigare typografen från det lilla idylliska Ljungby i Småland. Rotationsmaskinen har nyligen – nu från Tjeckoslovakiet – anlänt till Sverige och ställts till förfogande åt den kommunistiska Arbetartidningen i Göteborg. Så gjorde sig Fritjof Lager nyttig.

När det tjeckoslovakiska kommunistpartiet i februari 1948 genomförde sin stora kupp och erövrade makten i skydd av ryska bajonetter vid gränsen fick Fritjof Lager ökad vind i seglen. Han kom att framstå som den främste kännaren av den tjeckoslovakiska politiken och som den konsekvente företrädaren för en politik av samma slag i Sverige.

Det utslöt inte, att han med iver deltog i den halv-opportunistiska linderotska valrörelsen. Med hjälp av sin handgångne man Bror Malmquist, ordförande i Stockholmskommunen, lät han nominera sig som första namn på Stockholmslistan. Den gamle Gustav Johansson, som formellt var Ny Dags chefredaktör, fick komma i andra rummet efter sin redaktionschef. Till yttermera visso flyttade Fritjof Lager det kåseri, till vilket chefredaktörens medverkan i sin tidning så småningom rumphuggits och som ursprungligen stått på tidningens andra, sedan på dess fjärde sida, nu till sista sidan. Det var som en symbolisk bortflyttning av Gustav Johansson.

Fritjof Lager var partiets huvudtalare under valkampanjen i Stockholm. På östermalmstorg tävlade han om publikens intresse med ett dansinstitut två trappor upp i Folkans hus. Måhända förstärkte de kringflygande unga, lätt klädda flickorna på institutet intrycket av oroligt flaxande logik i Fritjof Lagers anförande:

att Sovjet 1940 räddade Sverige från att bli indraget i kriget,

att Marshallplanen är ett instrument i händerna på den amerikanska storfinansens och ett hot mot Sveriges frihet och självständighet,

att endast Sovjet kan värna och garantera den,

och att nästa krig kommer att börjas av Förenta staterna och blir ett krig mot arbetarklassen.

Fritjof Lager visste, vad han gjorde. Han förberedde sig att möblera om i partiet efter det valnederlag, som han i hemlighet förutsåg. Kominforms man samlade krafter. Han stod redo, när det efter valet stundade till räfst och rättarting med Sven Linderots opportunistiska politik. Visserligen angrep han inte ens då denne öppet och uppträdde i viss mån alltjämt som dennes trogne beundrare och lärjunge. Men i realiteten ordnade han det som han ville ha det och behärskade politbyrån.

Hans stora stund var kommen.

Fritjof Lager reste till Prag, där kominform har sitt högkvarter. Han kom tillbaka med parti-disciplinens järnkvast i sina händer. Partiets olyckor i valet berodde på, att man hängivit sig åt nationella och andra kompromisser. Kärleken till och lydnaden för ryssarna hade varit för liten. Man hade hutlat med de borgerliga demokraterna. Inställningen till kominform hade varit svag och vacklande.

Botbänkar för syndarna inom partiet ställdes fram.

På första bänken satt, med sedesamt nedslagna ögon, Sven Linderot och Gunnar Öhman, de båda olycksaliga delegaterna, som på Oslokonferensen i början på året av taktiska skäl vägrat att ansluta sig till den helhjärtat revolutionära kominformlinjen.

Sven Linderot fick i nåder tillåtelse att resa till Moskva, varifrån han lät meddela, att han var svårt sjuk. Herttha Kuusinen – hans antagonist från Oslo – var där underligt nog samtidigt, även hon, enligt vad kommunikeyerna meddelade kvardröjande på grund av dålig hälsa. Det torde väl näppeligen råda något tvivel om, att det var sista akten i det drama, som begynte på Oslokonferensen, vilken nu utspelades i Moskva och det är tydligt, att Herttha Kuusinen vann spelet. Hon fick rätt i sin kritik av Sven Linderots efterkrigspolitik. Hon tillfrisknade något tidigare än denne och återvände hem. Så småningom återkom även Sven Linderot, som verkligen också tycks ha varit svårt sjuk i Moskva, men blott för att meddela, att han av hälsoskäl nödgades dra sig tillbaka från politiken. Hans maktposition klövs. Hilding Hagberg övertog den del av partiordförandeskapet, som hängde samman med riksdagspolitiken, Fritjof Lager den andra delen.

Redan tidigare hade den andra Oslodelegaten, Gunnar Öhman, straffats. Han avsattes från sin post som partisekreterare och degraderades till Stockholmskommunens ordförande.

I hans ställe utsågs Fritjof Lager till partisekreterare.

Gunnar Öhmans företrädare såsom ordförande i Stockholmskommunen, Lagers trogna stöd Bror Malmquist, befordrades till ekonomichef i Ny Dag. Och vad blev det av den tidigare ekonomichefen där, direktör Ragnar Edberg? Det är en historia, som det lönar sig att ett ögonblick dröja vid.

Ragnar Edberg, som hör till de äldsta partimedlemmarna och på olika poster varit verksam cirka 19 år i partiets tjänst, hade i tidningsstyrelsen råkat i konflikt med Fritjof Lager. De blev så småningom som hund och katt, ehuru ingen av dem visade så mycket utåt. Särskilt besk blev motsatsen mellan dem, när det under valrörelsen 1948 blev uppenbart, att Ny Dag förbrukat sin papperskvot. Fritjof Lager fick ett av sina vanliga utbrott av revolutionärt hysteri och korn med en rad vilda förslag: bristen kunde utnyttjas politiskt, storkapitalet anklagas för att omöjliggöra kommunisternas valpropaganda och tidningen skäras ned till två sidor etc. Ragnar Edberg hade inte något till övers för detta fantasteri utan lyckades, sedan en av Fritjof Lager företagen hänvändelse till regeringen icke föranlett någon åtgärd, få låna papper och rädda situationen. Men Fritjof Lager var nu fast besluten att snarast möjligt få bort honom och att ersätta honom med sin handgångne man Bror Malmquist.

I sista minuten inlade Ragnar Edberg, just som han efter sin långa och trogna verksamhet helt enkelt bara skulle sättas på dörren, frivilligt sin avskedsansökan. Ny Dags chefredaktör Gustav Johansson stötte i det sammanhanget på honom:

– Partistyrelsen erbjöd dig ju att bli redaktionssekreterare på Ny Dag, sade han generat. Men det arbetet ville du ju inte ha – – –

Ragnar Edberg tittade på honom.

– Det var en nyhet, svarade han torrt. Något sådant har aldrig varit på tal.

Rodnande drog sig Gustav Johansson tillbaka. Han hade med ens förstått, att Fritjof Lager inte höll honom underrättad om vad som verkligen hände i partiet utan bara helt lugnt avfärdade honom, när han uttryckte farhågor över den nya personalpolitiken, med tomma förespeglningar och påståenden. Chefredaktören visste ingenting längre och hade inte längre något att säga till om i sin egen tidning.

Fritjof Lager skärpte emellertid obekymrat sitt grepp om den kommunistiska rörelsen. På hans egen tidigare plats som redaktionschef i Ny Dag placerades C. H. Hermanson ("Lancet"), en liten lättstyrd, intellektuell kerub med blå barnaögon och ett vackert hår och dennes tidigare plats som propagandachef besattes av Per Olof Zennström. Denne råkade häromåret läsa en bok av Erik Blomberg betitlad Från Josephson till Picasso. Denna föreföll honom så inspirerande, att han nu i rask följd skrivit dels en bok om Josephson, dels en bok om Picasso. Det anger ungefär vidden av den nye kommunistiske propagandachefens självständighet.

Ny Dags tidigare redaktionssekreterare Lennart Brick återigen fick resa till Berlin såsom tidningens korrespondent där och för att fortsätta sin revolutionära utbildning. Jur. kand. Harald Rubinstein – också en av Fritjof Lagers påläggskalvar – utnämndes till chefredaktör för partiets veckopress, INA-press, istället för den gamle trotjänaren och veteranen Knut Bäckström, en i Fritjof Lagers ögon alldeles för självständig kraft.

En mängd folk avskedades:

Georg Palmér, den facklige redaktören i Ny Dag, och nattredaktören Folke Eriksson, Gösta Adolfsson på expeditionen och fru Sonja Strand, vilken sistnämnda ansågs djupt komprometterad genom sin bekantskap med författaren till denna bok. Samma försyndelse ledde till att Ny Dags reporter och filmredaktör Torsten Hansson uppsades.

Så gick den stora kvasten på Kungsgatan 84 under Fritjof Lagers nya fögderi. För att få ökade hållhakar på Ny Dags journalister avskedades alla kollektivt och återanställdes sedermera individuellt och på villkor, en process, som helt enkelt syftade till att skapa förutsättningar för deras slutgiltiga avskedande, om de skulle visa minsta tecken till insubordination. Först sedan denna försiktighetsåtgärd vidtagits undertecknade Ny Dag journalistföreningens avtal för sina anställdas räkning. En av tidningens äldsta och bästa medarbetare, Ture Gerdes, ville inte

finna sig i de osäkra förhållanden som nu inträtt på hans gamla arbetsplats och tog sin mats ur skolan. Han hade dessförinnan i över tretton år verkat som kommunistisk tidningsman.

I andra länders kommunistpartier faller efter ett misslyckande eller när tiderna blir oroliga ett antal huvuden. Här i Sverige är sådana exekutioner än så länge inte tänkbara. Avskedanden och drastiska ommöbleringar inom funktionärskåren ersätter avrättningarna. Det är också ett sätt att ställa till rätta.

De inre personkonflikter, som efter nederlagsvalet i olika etapper skakade det svenska kommunistpartiet, var endast skenbart isolerade företeelser. I själva verket återspeglade de, under svenska betingelser, samma motsättningar mellan en mera nationellt orienterad kommunism och den järnhårt rysstyrda kommunismen som lite varstans i världen ungefär samtidigt eller något tidigare ledde till stora schismer:

i Jugoslavien mellan Tito och kominform,

i Ungern mellan Rajk och Rakosi,

i Bulgarien mellan Kostov, partiets gamle sekreterare, som inte ville underskriva ett för hans eget land uppenbart oförmånligt handelsavtal med ryssarna, och Dimitrov–Kolarov,

i Polen mellan Gomulka, ministern för de nyförvärvade tyska områdena, och de ryska herrarna.

Sven Linderot drog sig tillbaka. I hans ställe trädde kominforms nya verktyg, Fritjof Lager.

XIII. Tillbaka till år 1929 – – –

Sveriges kommunistiska parti har undan för undan urartat till en av oresonliga fanatiker och barrikladromantiker styrd ryssjunta, vars ledare är presumtiva landsförrädare. Så småningom har maskerna fallit. För många medlemmar är det kanske alltför svårt att se den bittra sanningen om partiets karaktär i ögonen och under olika etapper av dess tjugoåriga utveckling har det även för initierade, som blott överblickat ett delförlopp, haft sina svårigheter. Partiet har dolt sitt sanna väsen bakom en låtsad kamp för den bästa sak som finns, de fattigas och betrycktas sak. Men i själva verket är dess ledning nu, utan att medlemmarnas stora flertal anar det, blott ett lydigt verktyg för en barbarisk utländsk makt, en halvasiatisk despoti, som uppträder under falsk flagg, den röda flaggan. Idealiteten, som kanske fanns hos ledningen i begynnelsen, har fallit av den som fjäll från en huggtandad gammelgädda och denna åldrings- och brutaliseringsprocess har, med sin cyniska korrupcion, hållit jämn takt med sovjet-samhällets fortskridande urartning till en despoti. Den ständiga lydnaden under ryssarna har blivit partiets öde, hindrat det att utvecklas och tvingat det till hyckleri.

Det är betecknande, att partiet nu efter valnederlaget 1948 anser sig befinna sig i en liknande situation, som det befann sig i, när det började. Fritjof Lager skriver i Vårt arbete, nr. 2, februari 1949:

”Läget här i landet just nu påminner i vissa avseenden starkt om läget för tjugo år sedan. Läran om den organiserade kapitalismen, den eviga högkonjunkturen med full sysselsättning, ständigt stigande välstånd, social trygghet och omvårdnad, har på nytt resonans inom den svenska arbetarklassen.”

Det är en dum parallell. Fritjof Lager griper mekaniskt tillbaka på det förflutna för att begripa det nuvarande läget. Men på just det enkla sättet upprepar sig historien inte. Bucharins teori om att kapitalismen i sina högre former får en ökad förmåga att organisera sig och bli mera kristät låter heller inte – även om Stalin har arkebuserat tänkaren – avfärda sig som krutrök från ett gammalt muskedunder. Jag skall strax återvända till detta. Men dessförinnan är det

kanske lämpligt att påpeka, varför parallellen mellan år 1929 och nu är Fritjof Lager så kär. Det heter i den nyssnämnda uppsatsen:

”Resultatet av den reformistiska ideologiska klassamarbetsoffensiven blev den gången att en långvarig och häftig diskussion utvecklades inom vårt parti. Huvudfrågan i denna diskussion var: är den organiserade, krisfria kapitalismen möjlig? Enighet uppnåddes inte. Den opportunistiska riktningen inom partiet måste avlägsnas. Det skedde, men till mycket högt pris. Partiet förlorade hela sin riksdagsgrupp, hela stadsfullmäktigefraktionerna i Stockholm, alla fackliga spetsfunktionärer, huvudorganet Folkets Dagblad, majoriteten av partiets Centralkommitté och praktiskt taget alla större partidistrikt med undantag för Norrbotten och Göteborgs stad. Offret var stort. De organisatoriska förlusterna måste emellertid tas för att bevara partiets revolutionära karaktär”.

Parallellen mellan år 1929 och det nuvarande läget, sådant Fritjof Lager ser det, har sålunda till uppgift att belysa nödvändigheten av den nyss aktuella schismen inom partiet och visa, att alla utrensningarna varit befogade. Genom dessa åtgärder har, vill Fritjof Lager säga, partiet räddat sin revolutionära själ och det har nu – det är kontentan av hans resonemang – skett utan tillnärmelsevis lika stora förluster som år 1929.

Men är inte detta en kuriös historieskrivning, som med ett slag kastar ljus över den förljunga argumentationen inom kommunistpartiet? År 1929 liksom tjugo år senare var det den blinda lydnaden mot Moskva det gällde och brytningen mellan en absolut ryssbehärskad och en mera nationellt orienterad politik. Motsättningarna i fråga om den ekonomiska teorin var då liksom nu endast ett tomt camouflage för motsättningar rörande förhållandet till ryssarna. Men hela denna ömtåliga fråga skjutes i Fritjof Lagers framställning helt i bakgrunden och han låtsas helt enkelt inte om den. I stället slår han blå dunster i ögonen på de enkla medlemmarna i partiet genom att tala om kapitalismens karaktär. Det har i detta arbete ingående klargjorts, hur det svenska kommunistpartiet – liksom broderpartierna världen runt – på det mest slaviska sätt i stort och smått rättat sig efter den ryska politiken och det ges inte ett exempel på, att det fördomsfritt diskuterat en teori och, när en saklig ståndpunkt uppnåtts, avpassat sin politik härefter. Tvärtom har partiet alltid krumryggat rättat sin teori efter den ryska politiken.

Så är det också nu. I sovjet har en ivrig diskussion pågått om, huruvida en ny ekonomisk kris är nära förestående i Förenta staterna eller icke. Det bästa huvudet bland de ryska ekonomerna, Eugen Varga, har på goda grunder ifrågasatt om det verkligen är fallet. Men han har stött på ett förbittrat motstånd från en mängd stats-tjänande oxkommunistiska ekonomers sida och det är groteskt att läsa, hur de sistnämnda istället för att bygga upp sin ståndpunkt på grundval av en konkret aktuell konjunkturanalys hamnat i någon sorts ekonomisk teologi grundad på lösryckta uttalanden av Lenin och Stalin, uttalanden, som rör helt andra situationer.

Sovjet behöver emellertid talet om den hotande krisen i Förenta staterna i sin antiamerikanska propaganda och därför är det en dogm bland kommunisterna världen runt, att en ny världskris är under uppsegling. Alternativet till denna kris är ett nytt krig och Förenta staterna framställes ju också systematiskt från rysk sida såsom i full färd med att propagera och förbereda ett sådant.

Exakt denna visdom är det nu, som Fritjof Lager majestätiskt, som om den inte varit i säck innan den kom i påse, utportionerar åt sina trogna läsare:

”Kan freden bevaras – och fredskrafterna är de starkaste om de är aktiva – drabbas den kapitalistiska världen ofrånkomligt av en ekonomisk kris. Vårt land, som efter det amerikanska krisutbrottet 1929 kunde avvärja verkningarna i över ett år, kommer denna gång att drabbas snabbare och hårdare. Orsakerna därtill är den mera bindande inflätningen i den internationella kapitalismens system som kännetecknar den svenska kapitalismens utveckling under senare år.”

Det kommunistiska partiets politik bygger sålunda just nu på att skola sina stridskadrer, till dess att antingen vårt land ödelägges av en ny ekonomisk kris eller ett nytt krig – varvid partiet enligt en öppen deklaration i riksdagen kommer att förvandla sig till en femte kolonn på rysk sida – utbryter. Är inte detta en typisk äventyrar- och barrikadpolitik? Man frågar sig, vad som ur svenska folkets synpunkt skulle vara vunnit med att krisen eller kriget kom och att det kommunistiska partiet blev i tillfälle att ställa till med oroligheter eller eventuellt – som en ny quislingregering – komma till makten. Det är svårt att tänka sig något positivt svar på den frågan.

Några ökade förutsättningar för en stegrad svensk levnadsstandard skulle under de angivna betingelserna inte föreligga. Nöd och elände skulle hemsöka våra landamären utan att därmed något som helst positivt nytt, vare sig andligt eller materiellt, komme till.

Så kan man mycket moderat kommentera Fritjof Lagers politiska fantasier. Men ändå sitter han där och väntar – i kraft av en gång för alla fastställda ekonomiska lagar, som han tror – antingen ett krig eller en kris och han grundar hela det svenska kommunistiska partiets aktuella politik härpå:

– – – ”vi måste begagna tiden väl till en organisatorisk ombyggnad av partiet och till teoretisk skolning och praktisk fostran av partiets kader.”

Med dessa betydelsefulla ord slutar han sin artikel En återblick och en jämförelse. Det ligger mycket politisk vidskepelse i detta program, vilket nog i andlig torftighet söker sin like. Ett krig? Det skulle kanhända ge partiet en chans att komma till makten. Men vilka nya *reella* grunder för ett ökat framåtskridande skulle därmed ha skapats? Det är genom det stadiga, lugna vardagliga arbetet en nation anhopar rikedomar och förvärvar sig nya fri- och rättigheter, vilka alltid måste ha ett fast fundament i uppnådd civilisatorisk nivå. Om något sådant progressivt arbete är det emellertid inte alls tal hos Fritjof Lager utan om ett naivt trolleri: slungas vårt folk och vår nation ut i en ny kris eller ett krig och Fritjof Lager et consortes härvid på det ena eller andra sättet kom fram, så vore därmed allt vunnit. Men vad egentligen? Svaret på den frågan blir oss Fritjof Lager nog skyldig. Trollkarlens svarta påse blir inte innehållsrikare, därför att man vänder den ut och in.

Man kan dock gå längre än så vid en undersökning av den lagerska ståndpunkten, som i själva verket är ett rätt häpnadsväckande utslag av revolutionär naivitet. Ett krig, som Fritjof Lager skulle ha glädje av, innebure en rysk ockupation och skulle, åtminstone för den tid denna varade, kasta vårt land tillbaka till rysk materiell och kulturell standard, något, som vore fasansfullt för vårt folk och som det aldrig utan en ständigt fortsatt kamp på liv och död, vilken skulle framkalla ohyggliga motåtgärder i form av statuerade exempel och terrordåd, kunde finna sig i.

En omfattande och djupgående ekonomisk kris återigen av samma typ som den, vilken följde efter år 1929, skulle icke i och för sig vara tillräcklig för att föra det svenska kommunistpartiet till makten. I anslutning till densamma skulle partiet blott bedriva en strejk- och kravallpolitik av samma slag som under åren 1929-35. Vad som då skedde har här redan karaktäriserats.

Hur man än vänder på det begriper man inte, varför Fritjof Lager så ivrigt väntar och så ivrigt förutsäger kriser och krig. Är inte detta blott ett uttryck för den totala återvändsgränd, i vilken partiet hamnat? Under normala tider – då utvecklingens krafter blomstrar och verkar i vårt land – sitter kommunistledarna där isolerade, utan att göra till eller från, och de enda roller de härvid trivs med är olyckskorparnas. Det är i en ganska kuriös och underligt steril position mänsklighetens avantgarde – som kommunisterna kallar sig själva – stagnerat.

Är det då säkert – för att till slut direkt ta tjuren vid hornen – att alternativet i den nuvarande situationen antingen är ett nytt krig eller en djupgående och svårläkbar ekonomisk kris? Jag är

inte så säker på det. Det kan hända, att Fritjof Lager får vänta förgäves. Så går det ofta med de troende, när de betänksamt lutar det kära lilla prilliga huvudet över heliga böcker, läser, hoppas och väntar på den yttersta domen.

Krigsfaran är troligen inte aktuell redan av den anledningen, att ryssarna och deras vasaller näppeligen för närvarande skulle vinna ett krig mot hela den övriga mänskligheten, och inte heller någon annan har råd med ett sådant äventyr. Men naturligtvis är det klokt att reservera sig för alla eventualiteter. Att tiden skulle arbeta för ryssarna och att amerikaner och andra på grund av rädsla för den omåttligt växande industri- och rustningspotentialen i Sovjet och folkdemokratierna förr eller senare skulle känna sig manade att begynna ett preventivkrig är en i kommunistiska kretsar gärna omhuldad föreställning. Men den har mest grund i ett överspant inbillningsliv och imponerar föga på de sakkunniga, som utan att vara kommunister och fångna i deras fantasier om de ifrågavarande folkhushållningssystemens förträffliga karaktär, känner till läget. Det måste ta lång tid, innan sovjet och dess drabanter har nått upp till en liknande industriell genomsnittsnivå som amerikanernas nuvarande och när det skett torde dessa folk själva, i inre och yttre hänseende, ha förvandlats till oigenkännlighet. Ingenting säger heller, att den övriga världen under tiden kommer att stå stilla. Erfarenheten har vidare visat, att såväl segrare som besegrade numera förlorar på ett krig. Grundvalen för det engelska välståndet demolerades för lång tid framåt under kampen mot nazismen. Att stora delar av den europeiska kontinenten förvandlades till ruinkyrkogårdar är välbekant. Atombomben, raketprojektilerna, det reaktionsdrivna flyget har sedan dess skapat förutsättningar för ett krig i långt fruktansvärdare former än sist. Det är visserligen sant, att hela världen nu är uppdelad i två ideologiskt starkt fientliga läger, att föraktet för och hotet mot många småstater gömmer en latent krigsfara och att en intensiv kapprustning mellan de ledande makterna, som alltmera endast tar hänsyn till sina egna intressen, pågår, en kapprustning, vilken i händelse av en ekonomisk kris, eftersom armén, flottan och flyget är ypperliga nödfallsmarknader för den moderna industrins produkter, lätt kunde stegras till ett stilla vanvett och förbereda en katastrof. Det är också sant, att det i de båda antagonistiska lägren finns starka krafter, som räknar med, önskar och anser ett krig oundvikligt. Men mot allt detta står, eftersom krigsfaran sannolikt inte är dagsaktuell i vår alltjämt sedan sist trötta och härjade värld, andra möjligheter. Under inga omständigheter är sålunda ett nytt krig en politisk dogm, som ett vettigt parti kan bygga sitt framtidsperspektiv på. Men naturligtvis följer de maktthungriges drömmar andra lagar än det sunda förnuftets.

Lika diskutabelt är Fritjof Lagers påstående, att det enda alternativet till ett nytt krig är en ny, omfattande ekonomisk världskris, som inom kort skulle inträffa. Det sista årets prisfall och arbetslöshet i Förenta staterna har gett Ny Dag anledning till väldiga profetiska förstasidesrubriker, men icke förty tyder mycket på, att det är fråga om en övergående konjunkturavmattning sedan den under kriget ackumulerade köpkraften förbrukats. Man har också svårt att följa honom, när han hävdar, att vårt folkhushåll nu skulle vara konjunkturkänsligare än tidigare. Erfarenheterna från det sista kriget, då vårt land genom avspärningarna i stor utsträckning hänvisades till sina egna resurser, låt vara att dessa naturligtvis aldrig som helhet förslår, pekar inte i den riktningen.

Härtill kommer – vilket Fritjof Lager inte tycks bry sig om – att kriscykeln faktiskt historiskt förändrats sedan i början på förra århundradet. Med utgångspunkt från fattigvårdsstatistiken kunde de unga Marx och Engels notera en nästan konstant femårsperiodicitet för kriserna. Men redan på 50-talet förflyktigades detta fasta schema. Man kan i Marx' och Engels brevväxling läsa, hur de år från år misstog sig på krissymptomen, ända till dess att en kris verkligen år 1857 för en tid på nytt lamslog världshandeln, dock utan att leda till de revolutionära konsekvenser, med vilka de båda tänkarna räknat. I fortsättningen blev kriskurvan ännu mera oberäknelig. Nya råvarukällor och marknader öppnades för handeln och mot slutet av

århundradet uppträdde i form av internationella kartell- och trustbildningar de första försöken att organisera den kapitalistiska ekonomin. Dessa försök har sedan dess fortsatt och har i våra dagar med dess internationella organ för fördelning av råvaror och krediter nått en höjd som aldrig tillförne. Den organiserade kapitalismens möjligheter ökas också naturligtvis, när en ekonomisk världsmakt, Förenta staterna, i så hög grad som nu är fallet behärskar skeendet. Till detta kan den nu långt större kunskapen om krisernas natur läggas, en kunskap, som – i anslutning till Keynes och Beveridges revolutionerande ekonomiska teorier – lagt en långt fastare grund för en medvetet krisförebyggande politik än den som förekom under tjugotalet.

Ingen av dessa synpunkter ens så mycket som skymtar i Fritjof Lagers dogmatiska tro på en snart inbrytande världskris. Hans övertygelse om den organiserade kapitalismens omöjlighet är närmast axiomatisk och har sitt ursprung i Stalins och hans anhängares polemik mot Bucharin härvidlag i slutet på tjugotalet. Det är sålunda fråga om ganska mossbelupen dogmatik. Men det kan vara av intresse, att, låt vara ytterst summariskt, antyda, vad den marxistiska teorin verkligen har att säga i detta spørsmål.

Den första, som väckte allmän diskussion i det marxistiska lägret rörande problemet om kapitalismens livslängd och dess teoretiska förutsättningar var Rosa Luxemburg, den geniala författarinnan till en lysande avhandling om kapitalackumulationens lagar. Enligt hennes åsikt berodde kriserna på, enkelt uttryckt, att varuproduktionen ökade snabbare än köpkraften. Med vissa mellanrum uppstod alltså, i samma mån som den industriella tekniken stegrades, stockningar på varumarknaden. En mängd varor, som visserligen behövdes, ansamlades, men de kunde inte för ögonblicket säljas med profit. Fabriker fick slå igen, arbetslösheten växte. Kaos uppstod, ett kaos, i vilket, mer eller mindre uppenbart, det kapitalistiska samhällets slutliga sammanbrott förebådades. Men vad hade hittills alltid räddat detta ekonomiska system? Det var världshandelns utvidgning till nya koloniala områden, nya jungfruliga avsättningsmarknader. Nu hade emellertid världen, menade Rosa Luxemburg, hastigt krympt och det skulle snart inte längre finnas några säkerhetsventiler för varuproduktionens oavbrutet våldsamt växande ångtryck i form av nya koloniala gebiet. Kolonierna höll själva på att industrialiseras och skulle snart i sitt eget inre möta avsättningskriser, vilka, lagda till de högindustriella staternas, skulle leda till en permanent, revolutionär, ekonomisk världskris.

Mot denna teori uppträdde Nikolaus Bucharin, vilken, liksom Rosa Luxemburg, var en akademiskt skolad ekonom och bl. a. skrivit en glänsande kritik av Böhm-Bawerks gränsnyttelära. Hans polemik mot Rosa Luxemburg sprang inte fram ur tomma luften utan tog sin utgångspunkt i den ekonomiska återhämtning, som framemot mitten av tjugotalet grusade de ryska bolsjevikernas världsrevolutionära förhoppningar. Han anknöt härvid i viss mån till tankar, som tidigare framlagts både av Lenin och hans antagonist Kautsky, vilka båda vägrade att – som Rosa Luxemburg – räkna med ett spontant och nästan automatiskt framkallat sammanbrott för kapitalismen. Det finns aldrig något läge, som är helt utsiktslöst för kapitalisterna, hävdade Lenin. Utan proletariats revolutionära energi ges det alltid möjlighet för dem att rädda situationen. Detta är säkert, med reservation för det ovetenskapliga i Lenins blanquism, hans uppskattning av värdet hos revolutionära kupper, alldeles riktigt. Kautsky återigen införde tanken på en superimperialism, en målmedveten samverkan mellan några få imperialistiska stormakter i syfte att stabilisera världskapitalismen, en tanke som förvisso i anslutning till det första världskriget var för tidigt ute, men som nu – efter det andra – fått en viss förnyad aktualitet, låt vara att man alltjämt näppeligen är benägen att reservationslöst ansluta sig till tron på möjligheten av en sådan samverkan. Det finns säkert grund för Fritjof Lagers skepsis på denna punkt. Men hans ståndpunkt är alltför dogmatisk och onyanserad och han tar hänsyn till alltför få möjliga alternativ. Historien är ingen skolpojke, som gång på gång rabblar upp samma utantilläxa.

Nikolaus Bucharins bok om imperialismen, där han behandlar frågan om kapitalismens livslängd i stark polemik mot Rosa Luxemburg, är emellertid ett verk av en genius. Han bestrider, att kapitalismen skulle vara dödsdömd i ett genomindustrialiserat livsrum. Detta har, framhåller han med skärpa, Marx själv aldrig lärt. Avväges förhållandet mellan produktionen av konstant kapital – d. v. s. maskiner, fabriker, råvaror, etc. – och variabelt kapital¹ – d.v.s. de livsmedel, kläder, skor, bostäder, som konstituerar den mänskliga arbetskraften – i de riktiga proportionerna är det ingenting i och för sig och teoretiskt sett, som hindrar, att kapitalackumuleringen fortsätter i det oändliga. Men är kapitalisterna i stånd till denna planmässiga avvägning av ekonomin, utan vilken med nödvändighet kriser uppkommer? Det är en annan fråga. Härpå kan endast framtiden ge svar.

Så står egentligen problemet än i dag. Den gamla liberala konkurrensens aera är för länge sedan förbi och småföretagen pressas hårt – i den mån de är självständiga och inte appendix till storföretagen – av karteller och truster. Men mycket tyder på, att vi nu raskt är på väg in i ännu en ny epok i kapitalismens historia, ett statskapitalistiskt skede, under vilket man med hjälp av allehanda statliga regleringar – gällande löner, priser, arbetskraftens villkor och betingelserna för export och import – målmedvetet söker bevara den ekonomiska harmonin inom samhället. Detta system har helt naturligt ur den enskildes synpunkt sina nackdelar, bl. a. synes det i viss mån hindra uppkomsten av ny företagsamhet och underkasta den enskilde ett ofta rätt olidligt byråkratiskt tvång, men särskilt under depressionsperioder eller under ett av krig betingat knapphetstillstånd, tycks det numera te sig som ofrånkomligt, enär det utgör en garanti för samhällsfreden, ett värde, som kapitalisterna själva borde vara de sista att angripa. Ur det allmännas synpunkt är det mig ännu oklart i vad mån den statskapitalistiska ekonomin – jämförd med de tidigare, friare företagsformerna – befordrar en progressiv utbyggnad av samhällets materiella och andliga basis. Allt kommer möjligen här an på med vilken skicklighet och vidsyn den tillämpas.

Det viktigaste är emellertid icke här att nå fram till en definitiv ståndpunkt i dessa svåra frågor utan endast att understryka den barbariska förenklingen i Fritjof Lagers tankegång, när han en gång för alla med en dogmatisk gest bestrider det kapitalistiska samhällets förmåga att organisera sin ekonomi, så att krisfaran i jämförelse med tidigare förhållanden väsentligt nedbringas. Jag vill naturligtvis inte ha sagt, att den överhuvud ej numera består utan endast framhålla, att läget knappast är så entydigt och enkelt som Fritjof Lager gör gällande. Man kunde tillägga, att sovjetstaten, vars ekonomi, vad än Fritjof Lager inbillar sig, inte har det minsta med socialism att göra, ju ger ett lysande exempel på, hur ett samhälle kan leva vidare under en permanent krigs- och krisekonomi. Den utvägen att organisera en sådan här hemma står naturligtvis i yttersta nödfall även kapitalisterna till buds.

Alla dessa överväganden ger vid handen, att det svenska kommunistpartiet, när det nu uppfattar läget i analogi med år 1929 och bygger sin politik på förväntningar om antingen ett krig eller en kris eller möjligen båda delarna hamnat i ett rätt lufttomt rum. Man har svårt att undkomma den slutsatsen, att partiet inte alls längre för någon politik utan enbart och uteslutande ser som sin uppgift att här i vårt land kämpa för en främmande makt, dess välgång och herravälde. Men varför? Det är nödvändigt att rikta strålkastaren mot de ledande kommunisternas personer.

---

¹ Marx kallar maskiner, råvaror, fabriker o. dyl. för konstant kapital, därför att de inte i och för sig själva tillskjuter något nytt värde, som redan icke innebor i dem, till produktionsprocessen. Det gör däremot den oavbrutet värdeskapande arbetskraften, men det nya värde den under produktionen tillskjuter varierar med arbetstidens längd, intensitet etc., varför denna del av produktionsprocessen, den levande delen, representerar ett variabelt kapital.

XIV. Den ryssbehärskade familjejuntan

Kungsgatan 84 – – – Kommunismens högborg i Stockholm – – –

En smutsgrå husfyrkant inramar en cementerad gård full av lådor, soptunnor och cyklar. Ute på gården haltar en rödhårig karl i sportkeps och blåställ omkring och flinar vänligt. Det är portvakten. Han sopar lite slött ibland. Men mestadels sitter han i sitt lilla mörka vaktrum, dricker kaffe ur en kopp utan öra och läser – medan de naiva ljusblå ögonen tindrar – en detektivroman eller den senaste partibroschyren. Han var en gång i Spanien och fick en kula i benet. Nu är han för länge sedan förvandlad till en fridsam pratmakare. Skurgummorna skrattar åt honom, när han ibland om mornarna, under det att han tuggar på en smörgås, berättar sina krigiska bedrifter:

– Hörru, stilla ditt blodiga svärd. Glöm inte att doppa till kaffet – – – –

Sådana revolutionärer finns det gott om numera i Sveriges kommunistiska parti. Den svenska idyllen har, ofta utan att de själva riktigt märkt det, överväldigat dem. Deras revolutionära värld är en värld av urblekta kulisser och deras patetiska deklamationer en tom teateråska.

Det ryska kommunistpartiets ledande organ är politbyrån och även det svenska partiet, som ju är uppbyggt efter rysk modell, har en sådan politbyrå, men den är ett kråkbo, inget örnrede. Den liknar den ryska just så mycket som drömmen om makten liknar makten själv. Det är heller inga särskilt märkliga personer, som sitter i den. Endast ett drag har de gemensamt med sina ryska kollegor: de är utbildade vid röda partiskolor i Moskva.

Den första, som genomgick en sådan utbildning, var Arvid Wretling, innehavaren av den rödaste näsan i hela fosterlandet. Han studerade flera år i Moskva och spelade verkligen vid återkomsten några år en ledande roll i partiet. Särskilt aktiv var han, när det gällde att inscenera kuppen mot Kilbom. Men nu är han sedan långt tillbaka passé och hans huvudintresse här i livet, utom att vidmakthålla gammal partikverulans från anno dazumal, är att fiska laxöring och städa sin enrumslägenhet. Det hänger en dolk på väggen över hans säng. Men den är dammig och kommer säkert aldrig att flyttas från sin krok.

Stort bättre har det ur partikarriärens synpunkt inte gått för hans studiekamrat under Moskva-åren, Signe Sillén. Hon har hamnat på Ny Dags korrektur och använder sålunda huvudsakligen sin storartade revolutionära utbildning till att rätta kommunistredaktörernas stavfel, en uppgift, som dock kräver mer än vanlig arbetsförmåga.

Att ha utbildats i Moskva utgör följaktligen ingen ofelbar garanti för att ens revolutionära duglighet uppskattas i hemlandet. Den årslånga sjaskiga tillvaron på hotell Lux, där de utländska partikamraterna inlogeras, ensamheten, den disciplinära underordningen och alla de tråkiga lektionerna i partihistoria och dialektik, revolutionär taktik och strategi på bruten tyska, kan vara förgäves. Men i många fall leder den ryska utbildningen till ett annat resultat. Den utexaminerade revolutionären tar – om fordringarna på blind partitrohet och obrottslig lydnad motsvaras – plats i politbyrån. Vilka sitter där nu? Jag skall här bara nämna några av de viktigaste namnen.

Den färgrikaste gestalten är otvivelaktigt Gustav Johansson, Ny Dags chefredaktör. Det är ett stort barn, en hjärtegod och på sitt sätt underbar människa, men politiskt sett märker han ungefär lika mycket av omgivningen som en häst med skygglappar i stark trav. Reser Gustav Johansson genom en rysk stad eller dricker han lantvin på ett kollektivjordbruk bland skäggiga musjiker anser han sig vara i paradiset och han ser bara, vad han vill se, det vill säga idel goda och sköna ting, som icke har någon motsvarighet i de kapitalistiska länderna. Det råder inget tvivel om, att han härvid är i god tro, ty han är ur stånd till förställning. Han är en lätttrörd entusiast, som en gång för alla har indelat sin värld i får och getter, kommunister och

kapitalister, ryssar och andra människor. Ingen kan som han inspireras av en rysk dynghög och upptäcka dess förträfflighet i jämförelse med dynghögarna i andra länder. Han är bergfast övertygad om att Stalin icke blott är ofelbar som statsman utan även att de ryska blyertspennorna och pennvässarna, toalettholkarna och klosettpapperen – man använder Izvestia och Pravda – är de bästa i världen. Varje kritisk observation i en skildring av ryska förhållanden betraktar han som skamliga utslag av borgerlig lögnaktighet och imperialistisk krigshets riktad mot socialismens förmenta land.

Många tycker, att Gustav Johansson ser blodtörstig ut, när han står i talarstolen. Det är en missuppfattning. Personligen är han inte i stånd att slå ihjäl en fluga. Men det hindrar inte, att han började sin bana i ett slakteri och att han blev revolutionär, medan han i sitt anletes svett högg sönder oxar, klöv svinläggare och skar upp korv. Från slakteributiken avancerade han till Stormklockans redaktion och som skribent visade det sig snart, att han hade de gamla slaktartagen i sig. Han polemiserade med slaktarkniven och inledde en väldig nerslaktning, speciellt av misshagliga socialdemokrater, i spalterna. Denne unge man i svart slokhatt och jättelik konstnärskravatt var annars mest intresserad av revyer och hans egentliga kallelse här i livet, om han förstått den rätt, hade varit att författa kupletter.

Nu är Gustav Johanssons inflytande i partiet på hastig retur. Han är för naiv och blåögd och därför makas han nu, när korrruptionen inom det svenska kommunistpartiet hastigt griper kring sig, åt sidan av män med starkare armbågar. Till det yttre har han med åren mer och mer kommit att likna högermannen Bagge, men till det inre lever han kvar i en evig ungdom och alla de himmelsflygande förhoppningarna från början av tjugotalet. Han berättade en gång i ett glatt lag en anekdot om en herrgårdspiga, som en natt på sin kammare fick besök av en björn. I tro att det var godsägarn, som smög sig till henne, utropade hon indignerat:

– Herr kunde åtminstone ta av sig pälsen – – –

Ungefär så skulle Gustav Johansson reagera, om moder Svea en natt överraskades av den ryska björnen.

Föga känd av en bredare allmänhet är den lille kortvuxne före detta partisekreteraren Gunnar Öhman, som nu degraderats till ordförande för Stockholms kommunistiska arbetarkommun. Han är liksom Gustav Johansson utbildad i Moskva, där han särskilt exmerade de champagnecocktails, som då ännu serverades på ett café vid Gorkava Ulitsa. Men han nitälskade också för partihistorien och de marxistiska studierna. Gunnar Öhman, den tidigare sågverksarbetaren från Sundsvall, har ett gott huvud. I politiskt hänseende företräder han numera den yttersta vänstern och den lille mannen skriker i sina föredrag som om han trodde, att man direkt skulle höra honom i Moskva. Det gäller att göra bot för delaktigheten i den reformistiska efterkrigspolitiken. Till sitt sätt är Gunnar Öhman, som är riksdagsman i första kammaren, enkel och anspråkslös.

Men vid glada nachspiel kan den inneboende fanatikern hos honom plötsligt göra sig gällande och det hjälper inte vid sådana tillfällen, att hans fru Rodny ivrigt sparkar honom på benen för att få honom tyst. Senatorn tar sin interlokutör, vanligen en socialdemokrat, i slipsen och sluddrar utmanande:

– Är du socialist, din jäkel? Svara på det nu – – – Är du socialist?

Gunnar Öhman är också en mästare i poker. Han lär vid ett tillfälle ha spelat av partiordföranden till och med pantalongerna, så att denne i partiets namn måste expropria dem för att kunna ta sig hem.

Av helt motsatt kynne är Set Persson, det kommunistiska borgarrådet i Stockholm. Han spelar inte poker och han bryr sig inte om champagnecocktails, men han författar heller inga skarp-

sinniga marxistiska traktater. Däremot står han, liksom numera Gunnar Öhman, på partiets yttersta vänsterflygel. Han är envis som en bulldogg och aggressiv som en foxterrier. Ursprungligen järnvägstjänsteman vid ett litet norrländskt stationssamhälle dömdes han i samband med strejkkravaller till tre års straffarbete för anstiftande av uppror. Efter en tid erbjöds han benådning, men någon sådan accepterade inte den lille hårdnackade mannen. Han avtjänade hela straffet utan att blinka, glödande av trosvisshet och buren av ett aldrig slocknande hat till klassjusticen och klassamhället. Set Persson är det kommunistiska partiets dygdemönster, en sentida själsfrände till Robespierre och Saint Just. Han är mycket rättrådig, mycket doktrinär och mycket plikttrogen. Han läser utredningar och betänkanden i kommunalfrågor med samma glupande intresse som en libertin läser pornografi. Till hela sin typ är han en ämbetsmannasjäl, men bakom den korrekta yttre masken bubblar och jäser det av hån mot och förakt för borgarna. Som talare är han persiflerande och insinuant, men han har arbetarnas och småfolkets öra som få.

En annan ledande svensk kommunist är Hilding Hagberg, tidigare gruvarbetare i Kiruna. Hos honom har under årens gång en alltmera blomstrande kälkborgerlighet trätt i dagen. Samtidigt har han blivit rätt trubbig i huvudet. Det var han, som under en debatt i Linköping med statssekreterare Folke Thunborg underställdes frågan, hur det kom sig, att hans parti, som i början på trettioalet kallade socialdemokraterna för socialfascister, nu så gärna ville samverka med dessa uslingar. Hagberg steg upp på talarstolen och svarade med sin vanliga grötmyndighet, att Folke Thunborg var dåligt underrättad. Uttrycket socialfascister berodde bara på en felaktig svensk översättning ur en broschyr från tyskan. Jaså, svarade Folke Thunborg blyxtsnabbt, men om en felöversättning från tyskan kan föranleda en så vansinnig kampanj mot socialdemokratin från det svenska kommunistpartiets sida, vad kan man inte då befara för konsekvenser på grund av felöversättningar från ryskan? Publiken skrattade och applåderade och Hilding Hagberg gjorde en slät figur.

Under Sven Linderots nuvarande sjukdom tjänstgör Hilding Hagberg som ledare för kommunisternas riksdagspolitik och tillförordnad ordförande, men hans anseende inom partiet är stätt på tillbakagång. Han har inga internationella kontakter – ehuru han nyligen verkligen fått resa till Tjeckoslovakiet – och han är näppeligen en bolsjevik av rysk typ. Det betyder inte, att han ej varit i Moskva. Till hans käraste minnen hör en flygresa från Leningrad till Stockholm, under vilken det bara dracks champagne. Något annat viktigt hände inte under resan, men Hilding Hagberg berättar ändå gärna om den. Sedan tar han ibland fram fiolen och avslöjar bakom den snusförnuftiga riksdagsmannafasaden några rester av en gammal svensk dansbanespelemans sentimentala själ.

Till den svenska politbyrån hör också den robuste tullaren och frodiga partipåven Knut Senander i Göteborg och riksdagsman Erik Karlsson i Stuvsta, ”den röde professorn”. Den sistnämndes lärdom är oerhörd, ty den motsvarar knappt vad man får lära sig i den svenska folkskolan. Det hindrar inte Erik Karlsson från att ha författat en lärobok i Socialistisk grundkunskap, som används i hundratals kommunistiska studiecirklar. De studerande kommunisterna får där veta, att klasserna uppkommit genom att en bonde inte hann med att sköta sin jord och boskap och då ”kom på den idén” att anställa tjänare och att privategendomens grundval är möjligheten att förvara spannmål över vintern. Till sådana dråpliga överväganden, som av någon anledning benämnes ”marxism”, sällar sig sedan en samhällelig utvecklingslära av närmast grotesk karaktär.

Även Erik Karlsson har varit med om intressanta flygresor från Leningrad och Moskva. Någon gång i slutet på trettioalet nödgades ett plan, med vilket han färdades, nödlunda på en åker utanför Stockholm. Det väckte en succès de rire, att Erik Karlsson springande avlägsnade sig över fältet med en stor hemlighetsfull portfölj under armen.

Andra betydande kommunistledare är Nils Holmberg i Göteborg, otvivelaktigt en begåvad man, och den något enklare tillskurne Helmer Holmberg från Luleå.

Allmän aktning åtnjuter den gamle Ola Persson i Landala, en vacker svensk arbetar- och småbrukartyp.

Han sitter i partiets hedersdomstol och är dess betrodde revisor.

Detta kommunistiska ledargarnityr har säkert en gång i sin helhet varit besjälad av äkta idealitet, men i samma mån som partiets beroende av ryssarna alltmera cyniskt framträtt har korrruptionen brett ut sig i de ledande kretsarna. Är man inte, när allt kommer omkring, sig själv närmast?

Ingen enskild skall brännmärkas, men faktum är, att livsuppehållelseintresset i det svenska samhället, allteftersom det svenska kommunistpartiet blivit äldre, allt tydligare framträtt inom dess ledande kader. Det är helt naturligt. Alla vill leva. Men så förvecklat är livet, att denna livsdrift lett till tummande på idealet. Det beror icke enbart på de enskilde utan även på den kräftska avhängigheten av utländsk makt är i partiets inre.

De enkla medlemmarna anar inte, hur det i själva verket är ställt. De har inte märkt, hur efter kriget, troligen i viss mån omedvetet, en dålig anda brett ut sig på Kungsgatan 84, så att Sveriges kommunistiska parti numera, rent ut sagt, regeras av en liten, i sig själv instängd familjejunta. De gamla bolsjevikerna lever i en atmosfär av minnen och framtidsdrömmar. De har blivit vana att bestämma. Det gör att partiets ledning blivit en rent personlig kombination, där den ene är inköttad i den andre, men där kontakten med den evigt sig förnyande makt, som är folket självt, saknas.

Någon verklig demokrati finns inte längre i Sveriges kommunistiska parti. Ledarkulten är fullt utbildad, men den har – låt vara att man här inte får skära över en kam – en ganska krass materiell innebörd. Funktionärsstaben på particentralen rekryteras ingalunda efter förtjänst och duglighet bland medlemmarnas stora massa. En liten klick – motsvarande politbyrå – sitter där i kraft av ryssarnas nåd och är egentligen, alldeles likgiltigt vad medlemmarna här i Sverige menar, oavsättlig.

Man kan ge många exempel på, hur det demokratiska inflytandet underifrån föraktas. De ledande värnar sin politik utan att fråga, vad medlemmarna tycker. När Ture Gerdes – en gammal, inom rörelsen allmänt känd journalist – reagerade mot det lagerska kollektiv-avskedandet av Ny Dags personal, så uteslöts han helt sonika av kommunstyrelsen. Efteråt skickade denna några talare till Abrahamsbergs kommunistiska lokalorganisation för att få en resolution riktad mot Ture Gerdes antagen. Lokalorganisationen visade sig emellertid föga mottaglig för, vad de av kommunstyrelsen utsända talarna hade att säga. Med 13 röster mot 5 vägrade Abrahamsbergs kommunistiska lokalorganisation att anta den på förhand av kommunstyrelsen uppsatta resolutionen. Detta till trots publicerades denna i Ny Dag under påstående, att den enhälligt antagits.

Hur så?

Kommunstyrelsen uteslöt på order uppifrån alla de tretton medlemmarna av Abrahamsbergsföreningen, som icke godtagit kommunstyrelsens resolution.

Det ger sig självt, att det inte finns en gnista kvar av verklig demokrati i en organisation, som handlar på det sättet.

Den ledande klicken på Kungsgatan 84 styr och ställer som den själv – under ständig avhängighet av ryssarna – vill. I samma mån som idealiteten ersatts av maktpolitisk cynism och dirigeringen uppifrån blivit ett faktum har hela ledargarnityret korrumperats.

Man slåss inte längre bara för idéer. Man vill också kort och gott helt enkelt med hjälp av partiet trygga sin existens.

Arbetsstillfällena på Kungsgatan 84 har numera framförallt blivit en inkomstkälla för partikoryféernas familjer och ingen har en chans att få en plats däruppe, som inte antingen är gift med någon tillhörande ledningen eller också genom smicker och servilitet blivit påläggskalv. Så har det svenska kommunistpartiets högkvarter förvandlats till ett småskuret familjebolag.

Kan det bevisas? Ingenting är enklare – – –

Sven Linderot har gjort sin hustru Gerda till ledare för partiets kvinnorörelse. Jag minns mycket väl, vilket motstånd det ständiga framförandet av fru Linderot på sin tid väckte bland partiets kvinnor. Fru Linderot är i och för sig en charmerande och klok kvinna. Men ingenting utom hennes äktenskap med den tidigare partiledaren gör henne självskrivna till den ledarställning hon intar.

När detta påstående av mig först framfördes i pressen sammankallade Fritjof Lager, som ibland visar sig underligt känslig för argument, ett sammanträde på Kungsgatan 84 och höll ett anförande, där han påvisade fru Linderots objektiva förtjänster och hennes långa och trogna tjänstgöring inom arbetarrörelsen. Alla på sammanträdet närvarande satt spända och väntade, att han skulle ta upp nästa nummer på den anklagelselista jag anförde, den ställning, som intas av fru Kamma Lager, herr Lagers egen hustru. Men det skedde inte. På den punkten teg Fritjof Lager.

Fritjof Lager har, som redan framhållits, gjort sin hustru Kamma till chef för partiets förlag och därmed nästan fördubblat familjens inkomst. I detta fall kan man tala om ren simoni. Kamma är danska och redan därigenom mindre kvalificerad som svensk företagsledare på det litterära området. Såväl hennes intellektuella som kulturella kvalifikationer är avgjort otillräckliga. Hon är snäll och hygglig, men hennes nivå är ett vanligt kontorsbiträdes och något annat hade hon heller aldrig blivit utan äktenskapet med Fritjof Lager. Hennes placering som förlagschef belyses dessutom ypperligt av det faktum, att man för hennes skull lät en fin och kompetent kraft, som därtill varit trotjänare just i 'förlaget, Carl Johansson, stå tillbaka. Han är företaget verkliga ledare, men har lägre lön än den inkompetenta chefen, trots att han på densamma skall försörja hustru och barn.

Springpojken Bengt Gustavsson begärde få fem kronor påökt i veckan. Fru Kamma meddelade, att man inte hade råd med detta. Men själv kammade Kamma inte noll. Samtidigt erhöll hon själv en löneökning på 20 kronor.

Så kunde man fortsätta. överallt har de ledande kommunisterna – med några få undantag – sört för att öka familjeinkomsterna genom att anställa sina fruar i högkvarteret. Vilka arbetar däruppe?

Där är Gunnar Öhman och hans fru Rodny, red. Smålan och hans fru Fini, Knut Bäckström och hans f. d. fru Elsa, Hugo Sillén och hans fru Signe, herr Malmros och hans fru Gertrud.

Ombudsman Bengtsson lät sin fru Rut direkt marschera in på arbetarkommunens kontor från butiksdysken.

Så ter sig den kommunistiska particentralen, dit trådarna från hela landet löper samman, såsom en enda stor familjecentral.

Där är redaktör Eriksson med fru Signe. Där är redaktör Blomgren med fru.

Hur kommer det sig, att just alla dessa fruar arbetar på Kungsgatan 84? Förklaringen kan ju inte gärna vara mer än en. Partiet har blivit ett slags försörjningsinrättning för ett antal familjer, som satt sig fast i dess centrala byggnad.

Partiskheten i ett sådant arrangemang återspeglas också i lönesättningen. De mera betydande funktionärernas fruar har, utan att en vanlig dödlig kan se någon nämnvärd skillnad i deras kvalifikationer jämförda med de andras, bättre betalt än de lägre funktionärernas. En funktionärsfru, som aldrig arbetat på ett kontor och aldrig sysslat med politik, fick genast bättre betalt än en ogift, utbildad kontorist, vilken personligen var mycket duktigare och dessutom gjort en stor, självupppoffrande politisk insats.

En av partiets kvinnliga stadsfullmäktige i Stockholm, fru Vivan Gunnarsson, slutade sin anställning på den kommunistiska Stockholmskommunen, därför att likalönsprincipen – sålunda lika lön åt man och kvinna för samma arbete – icke tillämpades i hennes fall, fastän alla ju vet, att partiet utåt kämpar för denna princip.

Det råder inte längre någon kamratlig stämning på Kungsgatan 84. Den ene misstror den andre och alla söker klättra uppåt på de andras ryggar. En atmosfär av skvaller och intriger gör sig gällande och vilar tungt på medarbetarna, som i många fall är grundligt utleda på denna form av hycklande kommunism, men som inte riktigt ser, hur de efter så många och långa år skulle kunna bryta sig en ny bana.

Ytterst kuriöst är samtidigt att lägga märke till, hur metoder, som kommit till användning vid revolutionära kriser utomlands, apteras inom det lilla svenska kommunisthögkvarterets ram. För en tid sedan kom det i dagen, att Fritjof Lager givit en redaktör på Ny Dag, Tore Svensson, i uppdrag att spionera på sina kamrater och till honom inrapportera allt misstänkt de sade och gjorde. Upptäckten utlöste en våldsam indignation bland de anställda och utspionerade. Men vad kunde de göra? Till redaktionsammanträdet, där saken dryftades, infann sig helt enkelt inte Fritjof Lager utan lät sig ställföreträdas av en av sina underhuggare.

Något tidigare hade han samlat Ny Dags redaktörer kring sin person och hållit ett litet tal:

– Kamrater, sade han. De reaktionära krafterna går till anfall mot oss med större ursinne än någonsin. Vi måste vara beredda på provokationer av alla slag. Det anglosaxiska spionaget skyr inga medel. Det är nödvändigt att se upp med besökarna här. Vi skall inte låta lura oss om någon till exempel kommer i telefonverkets uniform. Han kan ha till uppgift att inmontera en lyssnarapparat.

De närvarande ryste. Hur skulle det gå om deras små funderingar i anslutning till eftermiddagstidningarna eller deras debatter om den senaste filmen avlyssnades? Hela redaktionen kunde ju komma att te sig mera som en roande Kaspertheater än som ett mystiskt och spöklikt fabrikationsställe för social och politisk dynamit. Det fick inte ske.

Fritjof Lager nöjde sig dock inte med denna varning. Han förkunnade högtidligt, att med det snaraste smäcklås skulle insättas i alla redaktionsrummen och att varje redaktör skulle låsa, när han gick ut.

Varför? tänkte de stackars redaktörerna. Vad kunde secret service finna av värde i kulturredaktörens artikellåda? Fanns det något av större intresse på kommunalredaktörens bord och vilka fruktansvärda hemligheter doldes männe på sportredaktionen?

Så tänkte man i sitt stilla sinne. I själva verket hade man inte mycket till övers för Fritjof Lagers makabra och litet barnsliga politiska fantasier. Men öppet vågade ingen säga ett knyst.

Stämningen på Kungsgatan 84, där den ryssbehärskade kommunistiska familjejuntan styr och ställer, kännetecknas sålunda av inre och yttre misstänksamhet samtidigt som en, låt vara under ideella fraser omsorgsfullt dold, privategoism – alldeles som ute i det kapitalistiska samhället – gör sig bred.

Hur långt har man inte här kommit från de ljusa förhoppningarna och den himlastormande offervilligheten i ungdomsåren? I samma mån som de ideologiska positionerna undan för undan urholkats har också den höga andan försvunnit ur partiet och i dess ställe har småskurenhet och hyckleri, falskhet och gemenhet trätt –

Djupast inne glöder förvisso hos dessa kommunistiska ledare och funktionärer, liksom hos alla andra söndertrasade och sargade människor i vår hårda och kalla värld en längtan efter att offra sig för en stor sak, en dröm om en renare och bättre samhällsordning, ungdomsdrömmen om staden,

”där rättfärdighet skiner i glansen av dagar, som gry”.

Men hur annorlunda har inte allt gestaltat sig? Hur hårt och fientligt har inte tingens motstånd visat sig? Ack, de stora förhoppningarnas gyllene tid ligger långt tillbaka – – – – Detta är järnets skede, det kalla råa järnets – – –

Så lever man, allt eftersom idéinnehållet i den en gång så avgudade rörelsen blir allt tvetydigare och osannare, cyniskt vidare från dag till dag och ur hand i mun. Man tröstar sig med tomma fraser. Man bygger upp varandras mod med inbördes beröm. Man river ner sina fiender. Man kivas inåt och håller samman utåt – – – –

På det sättet går tiden och det kommunistiska partiet faller långsamt sönder. Det är ett sönderfall och en förvittring, som ingen kan hindra.

Det kommunistiska partiet åldras med den härskande familjejuntan. De sista resterna av den väldiga förhoppning, som föddes med den ryska revolutionen, dör ut. Ur kommunisternas privata synpunkt är det ett tragiskt skådespel. Men historien hejdar sig aldrig i sin förnyelse. De, som icke orkar förnya sig, går under och sopas bort. Kring hela den kommunistiska rörelsen höres snart skurgummornas replik till den f. d. Spanienkämpen i porten:

– Hörru, stilla ditt blodiga svärd. Glöm inte att doppa till kaffet – – –

Man behöver inte vara orolig. De båda revolutionärerna gör inte det. Den svenska idyllen har långsamt tagit musten ur dem. Vad tror de egentligen numera, när de är ensamma?

Men utåt låter de inget märkas. Med rasande energi för de, besjälade av en tragisk livskamps patos, den frasrevolutionära politik, som Moskva för ögonblicket fordrar. Man kan just inte avundas dem deras tillvaro.

XV. Hur de finansieras

År 1929 var kommunisterna organiserade i celler, små enheter under en ledare. När partiet övergick till folkfrontspolitiken övergavs denna halv- eller helillegala organisation och ersattes med öppna församlingsföreningar. Nu har man – som ett resultat av den nya lagerska linjen – trätt in för en kompromiss mellan båda dessa ytterligheter. Partiledningen har bestämt, att varje församlingsförening på sin höjd får ha femtio medlemmar och att alla, som är eller blir större skall delas. De femtio medlemmarna i varje grundorganisation skall uppdelas på fem grupper med nio medlemmar i var och en och en ledare för varje grupp. De fem ledarna för niomannagrupperna utgör församlingsföreningens styrelse. Denna nya organisationsform återspeglar ypperligt det övergångsstadium, i vilket partiet befinner sig. Man bibehåller i viss mån de större öppna föreningarna, men skapar samtidigt ett cellsystem, vilket lätt kan utbyggas i illegal och konspirativ riktning. Fördelen med uppstyckningen av de tidigare stora organisationerna är, att det nu blir svårare för utomstående att bilda sig en mening om det kommunistiska partiets faktiska storlek. Samtidigt innebär det lilla systemet ypperliga möjligheter för kaderskolning, ökad kontroll av alla partimedlemmar och stegrad ekonomisk press på alla medlemmarna.

Det sista är inte det minst viktiga. Kommunisterna behöver alltid pengar.

Om någon frågade en ledande kommunist om hur partiet finansieras skulle vederbörande genast undfångas med en rad rörande historier, som osökt skulle leda tankarna till de gamla legenderna om den oskuldsfulla jungfrun, som bar sitt brinnande ljus genom hela Europa ända till det heliga landet utan att det slocknade eller om hur manna i nödens stund föll över Herrans folk i öknen eller om några av de moderna solskenssagorna, där det skildras, hur man blir miljonär genom att sälja tidningar på gatorna och vara sparsam. Chefredaktör Gustav Johansson, detta godmodiga västgötatroll, skulle upplåta sin breda käft och säga:

– Partiet lever på sina trogna och offervilliga medlemmar. Det är Sveriges småfolk, arbetare och bönder, som finansierar Sveriges kommunistiska parti.

Därpå skulle de ljusblå ögonen ömt fuktas och hans vilda fantasi skulle hastigt gå i blom, ungefär som romantikens blå potatisblomma i ett växthus:

– Jag minns, hur man under det finsk-ryska vinterkriget sökte ekonomiskt slå sönder partiet. Men småfolket förhindrade dessa reaktionens anslag. Det fanns ingen gräns för offervilligheten. Fästfolk offrade sina semesterpengar, gamla äkta makar drog av sig sina giftasringar och skänkte dem till partiet. Pensionärer, vilka stapplade på gravens brädd, sände oss sina pensioner. Man hade insamlingar på arbetsplatserna. Från kolarkojorna kom det femmor och tior och en byrådirektör, som länge sympatiserat med oss, tömde den spargris han haft stående sedan sjuårsåldern och sände med några varmhjärtade rader innehållet till oss.

Detta är ungefär, låt vara med någon, dock icke alltför överdriven karikatyr den officiella kommunistiska versionen om, hur de Moskvatrogna finansierar sig här i landet. Det innehåller en liten osentimental kärna av sanning. Det är sant, att partiet i viss mån lever på att lura av fattigt folk deras pengar och att det inte generar sig att lägga beslag på åldringarnas kaffeslant och ungdomens semesterbesparingar. Det enkla folkets idealitet är verkligen gränslös och rörande. Vilselett av braskande löften, skrytsamma paroller och en extatisk politisk religiositet är det berett till ganska häpnadsväckande uppoffringar. I Norrlands ödebygder och Smålands fattigtorp samlar man, när de kommunistiska väckelsemötenas trumeld gjort sitt verk och de sista resterna av förnuft mejats ner i känslotänkandets kulregn, till en ny press åt Ny Dag. I tidningens insändaravdelning läser man en liten notis:

”Skall snart sända en slant till goda hederliga Ny Dag.”

Det är en gammal pensionär från Västervik, som vill verka för freden. På höstkalla och regniga vägar i Hälsingland cyklar unga klubbister kring i kvällsmörkret efter en tung arbetsdag och knacker på i gårdarna, lider spott och spe, men insamlar efter oändlig möda några tior, vilka de glädjestrålade sänder till partiet. överallt i riket säljes tidningar och broschyrer. Försäljningen ackompanjeras ivrigt av hejarop i partipressen:

– ”Kamrat Karlsson i Målilla sålde förra månaden fyra exemplar av Stormklockan. Det är en ökning med hundra procent. Bravo, kamrat Karlsson.”

De kommunistiska ledarna exploaterar med kall beräkning partimedlemmarna. Medlemsavgiften – tidigare kr 1,25, numera visst kr. 1,75 i månaden för fullt betalande medlem – hålles med avsikt tämligen låg för att inte avskräcka någon från att inträda i partiet. Men så snart medlemskapet är ett faktum begynner den systematiska frampressning av pengar, som alltmer kommit att dominera kommunistpartiets inre verksamhet.

Kommunisterna har i det hänseendet urartat på samma sätt som pingströrelsen.

Ekonomikampanjerna och de extra uttaxeringarna hör numera till ordningen för dagen i partiet. Det hyckleri, som härvidlag utvecklas, är gränslöst. När miljon-kampanjen i fjol

startades, tvångsuttog man 100 kr. av varje anställd i det kommunistiska högkvarteret på Kungsgatan 84. Ledarna själva offrade i nåder samma belopp som de sämst anställda journalisterna och springflickan med sextio kronor i veckan. Offerviljan inscenerades på ett personalmöte, där Hilding Hagberg förde ordet, assisterad av Knut Tell. Man såg till att springflickan belönades med en liten applåd, när hennes bidrag meddelades. För varje personalgrupp angavs, dels hur stor den var, dels hur mycket den utlovat att offra till miljonkampanjen. Men det förekom ett undantag. För tredje våningen, där ledargruppen håller till, angavs inte bidragsgivarnas antal. Bifallet, som hälsade denna avdelnings insats, var påfallande matt och korsades av några hätska rop från mötesdeltagarnas sida:

– ”Hur många är ni däruppe? Vad ger ni var och en av edra inkomster?”

Dessa spridda rop låtsades naturligtvis inte Knut Tell höra. Denne lille rörläggare från Malmö hade inte lust att mista den vita kragen och manschetten.

Ett karaktäristiskt drag för alla kommunistiska insamlingar är, att de ständigt framställas som enorma succéer i partipressen. Det uppsatta målet överträffas alltid. Dessa optimistiska tongångar i tidningarna kontrasterar på ett dråpligt sätt med partikassörernas jämmer. Till själva partiets huvudkontor inflöt under miljonkampanjen endast mellan 150 000 och 200 000 kr. Skillnaden mellan det energiska skrällandet av grytlock i Ny Dag och myntens klang i kassörens kassakista är ungefär lika stor som den mellan utroparnas reklamlöften utanför ett varitétält och den pauvra föreställningen inne i tältet.

Den kommunistiska insamlingstekniken är modellerad efter den ryska femårsplanspropagandans mönster. Man urskiljer utan svårighet etapperna:

1. Målet, som skall föra till seger anges och hejaropen, vilka skall utlösa partiansträngningen, begynner.
2. Socialistiska tävlingar anordnas, så att vänner och bekanta utmanar varandra till ädel kamp. ”Karl och Irma Svensson utmanar Gösta och Elvira Johansson och skänker tio kronor till miljonkampanjen”. Familjen Johansson är då för att segra tvungen skänka c:a 12 kronor.
3. Insamlingens olika stadier skildras dramatiskt i partitidningarna. Olika distrikt har uppfyllt och mer än uppfyllt planen och prisas i yviga ordalag, andra ligger efter och sätts på skambänken.
4. Det uppsatta målet överträffas på grund av arbetarnas, småböndernas och de intellektuellas omåttliga entusiasm för insamlingen och gränslösa kärlek till partiet.

Sådan är den stående mallen för en kommunistisk insamling. Några ritningar utanför densamma förekommer inte.

Med den diktatoriska ledning, som kännetecknar kommunistpartiet, faller det sig av sig självt, att bidragsgivarna inte har minsta kontroll över, hur de influtna medlen användes. Det finns ingen som helst garanti för att de förbrukas i anslutning till det offentligt angivna syftet. Det är ofta heller inte fallet. Så insamlades vid ett tillfälle 75 000 kr. till Ny Dag, men 45 000 kr. överfördes utan vidare till Stockholms arbetarkommun. I början på detta år startade det kommunistiska partiet en fredsinsamling. De belopp, som härunder inflöt, redovisades längre fram, när det ansågs opportunt, såsom bidrag till den kommunistiska motoffensiven mot – som det så braskande heter i Ny Dag – ”den reaktionära hetskampanjen”.

Man spelar målmedvetet med falska kort. Men varför skulle man inte låta ljuset falla rätt kallt över dessa politiska falskspelare?

Vänder man sig från den blåögda och trohjärtade Ny Dags-chefen till säkerhetspolisen vid Bergsgatan i Stockholm så påpekar man där ganska kyligt, att just insamlingar är ett utmärkt

sätt att bokföringsmässigt dölja bidrag utifrån, som man inte törs, vill eller kan redovisa öppet. Det kommunistiska partiets böcker har flera gånger granskats av polisen, men dessa granskningar har, som man ju egentligen på förhand kunde vänta, inte givit några nämnvärda resultat.

Kommunistledningen tar detta till inteckning för sin dygd. Men det är som om en bekant hålldam skulle begära att bli betraktad som oskuld på grund av den omständigheten, att hon aldrig direkt ertappats i en mans armar.

År 1936 inköpte det lilla, ständigt utåt med sin fattigdom poserande kommunistpartiet en miljonfastighet vid Kungsgatan 84. Varifrån kom pengarna? Det är ett problem, som varken polisen eller överhuvud någon vettig människa kunnat lösa. Proletariatets oändliga hjälpsamhet tycks näppeligen förslå som förklaring. Att olika låne- och kredittransaktioner låg bakom inköpet är uppenbart, men mycket tyder på, att de åtminstone i viss mån blott var de yttre kulisserna för ett mera solitt finansiellt maskineri. Direktör Einar Kruse blev samtidigt, då i samma veva det ryska naftasyndikatet i Sverige upplöstes, ekonomichef hos kommunisterna. Det är – som tidigare påpekats – sannolikt, att han, som tidigare förestått naftasyndikatet, förmedlade en större penningssumma till partiet.

Några år senare avslöjade en tidigare redaktör för tidningen Sovjetnytt, att kommunisterna återvände från Moskva med pengar, vilka smugglades in i läderbälten burna närmast kroppen. Uppriktigt sagt har jag aldrig funnit denna historia riktigt trovärdig. Det sunda förnuftet säger, att det finns många långt enklare sätt att överföra ryska pengar till kommunisterna.

I själva verket har myndigheterna inte hittills lyckats påvisa, på vilka vägar och med vilka belopp Moskva understött och understöder det svenska partiet. Undersökningar av fransk och amerikansk polis, liksom vittnesbörd av talrika kommunistiska överlöpare, undanröjer dock varje tvivel om det verkliga saklägets karaktär. Det enklaste verklighetssinne tvingar varje politisk observatör att anta, att kommunistpartiet erhåller finansiellt stöd av ryssarna.

På några punkter vet jag det genom egen erfarenhet. Jag nöjer mig här med att fästa uppmärksamheten på, att Ny Dag och de andra kommunistiska tidningarna inte betalar sina utlandskorrespondenter i den mån dessa besöker kommuniststyrda länder. När jag på sensommaren 1945 företog den stora resa, som för första gången öppnade mina ögon för det ryska systemets efterblivenhet och därmed för den världshistoriska bluffen i ryssarnas och deras efterföljares socialistiska pretentioner, medförde jag hundra kronor i reskassa och jag var borta i över ett halvår. Alla mina kostnader finansierades med slösande frikostighet, i anslutning till en fullmakt från det svenska partiet jag medförde, av ryssarna och de folkdemokratiska kommunistpartierna. På samma sätt har det varit och är det med andra kommunistiska tidningsmän. Den ryska, tjeckoslovakiska eller polska kommunismen betalar dem. Ny Dag kan ha och har också haft en fast korrespondent i Moskva – till exempel Sixten Rogeby – utan att det kostar ett öre. Vad skulle kommunisterna säga, om amerikaner och engelsmän på samma sätt underhölle borgerliga journalister i utlandet? Man behöver endast ställa frågan på det sättet för att det gemena hyckleriet i de kommunistiska grammofon-skivorna om den köpta borgerliga pressen skall framträda.

Kommunistpartiets osvenska karaktär är uppenbar, låt vara att de flesta av de vanliga medlemmarna och åtskilliga av partifunktionärerna, förblindade av politiska slagord och utan tillräckliga interna informationer, inte förstår det. Under sådana omständigheter är det mer än egendomligt, att svenska kapitalister och kapitalföretag, vilka i och för sig inte kan misstänkas för att ha något som helst över för kommunismen som sådan, ändå nedlåter sig till att stöda partiet med hjälp av låne- och kreditaktioner, som många gånger mycket lätt kan tänkas bidra till att dölja reella understöd utifrån. Krediten förklarar, hur ett större kapital plötsligt kan vara

tillgängligt för partiet. Att den ständigt förnyade skuldsättningen aldrig växer partiet över huvudet är ett faktum, vilket det otvivelaktigt inte är lika lätt att komma till botten med.

Denna förebråelse för olämpligt tillmötesgående mot kommunisterna drabbar dock mindre partiets främste borgensman i bankerna, fabriker Oscar Larsson, än andra. Denne hedersman, som borgar för stora pengar, har nämligen en uppenbar ursäkt för sitt tillmötesgående. Han råkar vara bror till Sven Linderot och det är sålunda närmast hans släktkänsla, som exploateras.

De växlar Oscar Larson skrivit på åt kommunisternas öppna och dolda företag är otaliga och i samma mån som svårigheterna att erhålla nya borgensförbindelser ökat har han blivit något av det fasta ankare vid vilket de kommunistiska affärerna förtöjes.

Under senare år tycks kommunisterna emellertid ha fått nya ekonomiska kanaler. För en tid sedan värdade Tellusfilms verkställande direktör, Yngve Bring, förgäves till Pressens opinionsnämnd. Anledningen var, att jag i några intervjuer brännmärkt hans bolag som ett kommunistiskt camouflage. Faktum är emellertid, att aktiekapitalet i Tellusfilm utgör 10 000 kr., varje aktie gäller 100 kr. och att det nominella aktiekapitalet vid registreringen fördelade sig på följande sätt:

Oscar Larsson 45 aktier

Yngve Bring 45 aktier

Harald Rubinstein 10 aktier

Sven Linderots bror och kommunistiska partiets advokat, herr Rubinstein, har sålunda aktiemajoriteten i AB. Tellusfilm.

Detta bolag är till yttermera visso endast en ombildning av AB. Sovjetfilm, vars namn ansågs för öppet och olämpligt. Det är självklart, att sådana kommunistiska täckföretag som detta skulle vara i hög grad ägnade att på ett omärkligt och svårkontrollerbart sätt tillföra kommunistpartiet ryska pengar.

För närvarande synes vissa kommunistiska funktionärer, exempelvis AB. Sovjetfilms tidigare chef, direktör Greiff, vara sysselsatt med att sälja Meissenporcelain från tyska östzonen och konfiskerade polska konstföremål, bl. a. tavlor, här i Sverige. Det står var och en fritt att fundera över om denna affärsverksamhet helt och hållet är privat eller avser att på ett eller annat sätt komma kommunisterna till godo.

Om kommunisternas affärer just nu kan man fatta sig kort. Ny Dag går med en förlust på 150 000 kr. om året och INA-press, partiets veckopress, som tidigare lämnade ett betydande överskott, bär sig inte heller, varför den väl snart torde få läggas ner. De stora fackföreningskontributionerna från glansdagarna efter kriget har upphört.

Hur håller man då skutan flytande? Det är och förblir ett mysterium.

Direktör Einar Kruse klagar över, att Lager och hans junta inte längre frågar honom till råds utan bara bestämmer, vilka utgifter som skall ske. Han är led till döds på det hela och önskar dra sig tillbaka. Kaos växer fram i den nya partiledningens spår. De gamla trotjänarna försvinner. Nya krafter måste öva sig i balansgång och lindans.

Pengar, pengar – – – –

Aldrig har insamlingsbössorna skramlat inom det kommunistiska partiet som under de senaste två åren. En av partiets stolta uppgifter numera är helt enkelt att försörja ett antal kommunistiska ledarfamiljer, ingenting annat. Det ekonomiska kapitlet är inte det minst trista i de svenska kommunisternas historia.

XVI. Revolutionens fjärilar

Getingarna, som stinger och dödar, är det kommunistiska partiets moskvadirigerade ledare. Men vad menas med revolutionens fjärilar? Det är en liten brokig svärm av intellektuella, som fladdrar kring partikommunismens getingbo och bidrar till att förvilla omdömet om dess rätta karaktär.

Man har sett dessa typer av människor dyka upp innan alla revolutioner. De chockerade i l'ancien regimes salonger genom sitt frisinne, sin materialistiska filosofi och sin reformvänlighet och fick lite längre fram, då madame Guillotine började härska, klädd i frygisk mössa, som stickats med blodiga händer, mista huvudet, därför att de inte använt det i tid. På samma sätt var det i det gamla ryska riket. Uppllysning och reformer var på modet i åtskilliga kretsar och det må så vara. Men många lekte också med tanken på en revolution och bidrog därigenom till, att de, till sin egen skada, fick uppleva en sådan.

Stämningen i det här landet är näppeligen revolutionär och endast i skuggan av ryska bajonetter torde det svenska kommunistpartiet inom överskådlig tid ha någon möjlighet att erövra makten. Men det hindrar inte, att vi har en liten samling intellektuella, som koketterar med revolutionära tänkesätt och därmed njuter en inbillad överlägsenhet över oss andra.

Det finns ingen sank äng utan dimmor. På samma sätt svävar ett antal dimmiga andar kring det kommunistiska partiet och döljer den bistra realitet det representerar genom sin älvlek.

Ur blod och smuts, tårar och förtvivlan springer revolutionerna fram, burna av fattiga, till desperation drivna människors raseri. Men här? Vad ser vi?

Det svensk-ryska sällskapet har sammanträde. Det är inget tillhåll för vanligt folk. Simpla arbetare får inte vara med. De trohjärtade själar, som på våra enkla föreläsningssalers träbänkar efter slutad dagsmöda andäktigt lyssnar till förkunnelsen om Stalins enorma visdom, sovjetparadisets härlighet och den amerikanska kapitalismens rutenhet, har ingenting i detta sällskap att göra. De knotiga arbetarna och svartklädda arbetarhustrurna, som offerar sina sista små skärvar åt partiets tomma kassakista, är inte fina och upplysta nog för den glänsande församling, som träffats på svensk-ryska sällskapet.

Sällskapet sammanträder på Gillets festsal i Stockholm. Det elektriska ljuset gnistrar i takkronorna. Damerna bär långa klänningar och herrarna i många fall smokingar. Man smakar på soppan, luktar på fisken och petar i köträtten. Till slut är man framme vid desserten. Serveringspersonalen ilar vördsamt omkring med madeiran. Någon knackar i glaset:

– Mina damer och herrar, vi firar i dag årsminnet av den stora ryska revolutionen – – – –

En objektiv iakttagare har svårt att låta bli att småle. Det är just inga musjiker, som sitter kring borden och det är inte så lätt att genom en retorisk trollkonst förvandla dessertgafflar till hötjugor. Men dricka ett gott glas vin för världsrevolutionen Iran man ju alltid. Har man lust kan man väl också alltid äta lite glace till dess ära.

Vad är det då för människor, som träffas här?

Det är doktorer och direktören, skådespelare och journalister, riksdagsmän och advokater och mitt i denna brokiga skara rör sig artigt bugande och välvilligt leende östeuropeiska diplomater, som presenterar realpolitikens dynamit i rosenbuketter. De vet, att de har att göra med människor, som är tillgängliga för smicker, och de smickrar. De är fullt på det klara med att den lilla skaran som sammanträder anser sig företräda en högre intelligens än flertalet och de ger små, omsorgsfullt tillrättalagda inside informations, vilka understöder denna illusion. Så driver de sitt spel med stor skicklighet. De glömmer aldrig, att de är i främmande land. Men deras svenska vänner glömmer ofta, att de är hemma.

Där syns advokat Georg Branting. Med en trött glimt i ögat lyssnar han på talen och fingrar nervöst på sitt vinglas. Det är länge sedan han var en av vårt lands bästa fåktare på värja. Som riksdagsman och politiker är hans framtid för länge sedan uttömd och som advokat – ja, är det inte karaktäristiskt, att denne sakförare, som så ofta kämpat förgäves inför en vanlig liten rådhusrätt, är kommunismens internationella juridiska expert? Föregången av sin faders jätteskugga och omgiven av en svensk juris kandidatexamens väldiga nimbus har han tilldelats denna roll. Med obeskrivlig naivitet har han accepterat den. Varje gång en kommunistledare ställs inför rätta springer han upp inför världens ögon som gubben i lådan och försvarar honom, vilket i detta fall innebär, att hans uttalanden slås upp med fetstil i den kommunistiska pressen jorden runt. Hans internationella ryktbarhet är en produkt av smart kommunistisk reklam och han vet det. Det är kanske därför han förefaller så trött och besviken. Han är fången av sitt eget konstgjorda renommé och kan aldrig bli fri.

Vid sidan av advokat Branting märks en aristokratisk herre, som med stor hetsighet framlägger sina åsikter. Det är docenten med. dr. Nils Silfverskiöld, kommunismens stora medicinska auktoritet i Sverige. En gång i världen Görings svåger kan han aldrig glömma sin fete medfriare på Rockelsta och det hat han hyser till denne. Under kriget lär med. dr. Silfverskiöld ha utsatts för säkerhetspolisens uppmärksamhet, hans bibliotek katalogiserades och själv fick han inte till sin oerhörda indignation resa upp till Storlien och åka skidor och sola sig medan hans meningsfränder slogs på slagfälten. Sådana oförrätter glömmar man inte lätt och docenten förvarar också hemma i sin bostad talrika böcker med tidningsklipp, som visar kapitalismens rutenhet, den offentliga lögnens makt och medmänniskornas ideella slapphet. Den högvälborne revolutionären är en av salongkommunismens egendomligaste, men också mest halsstarriga representanter. Han är en trägen middagstalare vid svensk-ryska sällskapets mera pretentiösa banketter.

Det är däremot mera än man kan säga om dr. Erik Blomberg. Hans mage trivs inte med denna världen, om man inte dit räknar te och torra kakor, och han yttrar sig inte särskilt ivrigt i sällskap. Med ett tyst, överlägset, nästan omärkligt småleende på läpparna – det kunde liknas vid ett mellan gråpapper pressat hundkäx – lyssnar han till omgivningen. Hans revolutionära insatser är enorma. Han har två gånger med öppna brev tagit ryssarnas parti vid deras krig med finnarna, undertecknat otaliga radikala uttåg, företagit mängder av lyxösa gratisresor till internationella kongresser och omsorgsfullt undvikit både att medarbeta i Ny Dag och att trampa några mäktiga kommunistpampar på tårna.

Erik Blomberg sprider konsthistorisk glans över det Svensk-ryska sällskapet. Men vad är det för gråhårig dam, som så hult betraktar honom genom lorgnetten? Hon bär svart spetsklänning och ser distingerad ut.

Frågan är inte svår att besvara. Det är Marika Stiernstedt, friherrinna och författarinna av succéromaner. För henne blev kommunismen en *seconda prima vera*. Den gav henne stoff till hennes böcker, föryngrade henne och lät henne uppleva en ung studentskas svärmiska idealitet vid gråa hår. Bara för några år sedan mätte henne Erik Blomberg skäppan full för en realistisk reseskildring från sovjetparadiset, men nu sitter han och hon där och är överens om, att det största som hänt i världen är, att den ryske musjiken blivit kollektivbonde och fått en så vacker författning. Marika Stiernstedt har gottgjort sina tidigare synder genom en entusiastisk skildring av det nya Polen. Men tyvärr löper tiden fort i dessa länder, över vilka ny dag flammar. Åtskilliga av de Ljusgestalter Marika Stiernstedt hyllade i sin bok har avslöjats som kontrarevolutionärer och med våld släpats bort från de cocktailparties, vid vilka de en gång charmerade friherrinnan med sina berättelser om den nya demokratins härligheter. Det betyder dock inte så mycket. De kommunistiska partipamparna skakar visserligen på huvudet åt den naiva gamla damen, men de säger samtidigt:

– Det gör ingenting, att hon inte begriper politik. Hon vinner människor för oss ändå.

Efter middagen blir det dans på svensk-ryska sällskapet. Kaffe och likör kommer in. En lång rad mahognyfärgade groggar av en kaliber, som skulle få en troende godtemplare att ha mardrömmar i veckor efteråt, marscherar upp och ställer sig på borden framför den intellektuella eliten. Orkestern spelar den senaste samban. Man måste ju ha litet roligt, eftersom det blev revolution i Ryssland 1917.

Främst i dansen observeras en man med stor flygande ljus man. Han svettas och arbetar som en kavallerihäst på en uppvisning. Damerna har ingen ro för honom, låt vara att de ler i den väldiges nävar. Det är Sveriges störste marxist, bibliotekarie Arnold Ljungdal, som bekämpar embonpointen. Han gör det med den energi, som medvetandet om att kämpa för en rättvis sak förlänar. Vilken är hans meritlista som revolutionär?

Den är synnerligen märklig. Arnold Ljungdal har i en dikt identifierat sig med de fattiga engelska kolgruvearbetarna och tolkat deras syn på, som han skriver, de vita tennisspelande djävlar. Han har vidare i en annan dikt skildrat revolutionen som en naturnödvändighet av samma slag som vårens ankomst och beskrivit, hur fåfängt polisen söker häkta solstrålarna och konfiskera vårblommorna, en något sällsam poetisering av vårt politiska liv i allmänhet och av de torra alstren på Västermalms tryckeri i synnerhet. Själv utger dock Arnold Ljungdal sina böcker på borgerliga förlag. De kan i allmänhet för en billig penning förvärvas på något antikvariat, där de ligger och dammar i väntan på inträffandet av nya tider, nya dagar.

Arnold Ljungdal är en mycket flitig revolutionär banketttagare och middagsätare. Hans insatser i detta hänseende höjer sig vida över genomsnittet. Hans lilla fru, arkitekt Gun Sjödin, står troget vid hans sida under hans tunga kamp med assietterna och för en bättre värld. Hennes älsklingslektyr är makens roman Farväl till don Juan, en bok, som hon dock läser med ständigt växande skepsis.

Vi vandrar med förströdd min omkring bland de salongsbolsjevikiska koryféerna. Ibland tycker vi, att vi är i Kungsträdgården. Där står ett lejon omgivet av fyra krukor. Det är Gustav Johansson, den blomstrande Ny Dag-redaktören, flankerad av fyra små drabanter, som darrar vid den mäktiges ord. Där står en kruka omgiven av fyra lejon. Det är Lennart Brick på Ny Dag, omgiven av några skådespelare. Kamrat Brick känner inte de stora konstnärerna men söker genom taktisk manövrering av sin kropp komma i centrum av deras uppmärksamhet, som dock lidelsefullt koncentrerar sig kring den väsentligt innehållsrikare lättgroggen.

Advokat Rudling småler roat i ett hörn av lokalen. Det är en man med en äkta kommunistisk misstänksamhet. För en tid sedan trodde han sig ha märkt, att hans kapitalistiska hyresvärd försökte o s a ihjäl honom genom en sprucken murstock. Anmälan lämnades också till kriminalpolisen, men alla undersökningar lämnade negativt resultat. Advokat Rudling är ryska ambassadens advokat och sålunda nästan närvarande å tjänstens vägnar. Detsamma är fallet med överläkaren vid Långbro sjukhus, dr. Goldkuhl. Åtskilliga överspända radikala ynglingar och flickor, som skyggt ilar omkring mellan borden och kastar beundrande blickar på de mera kända intellektuella dekorationerna, kan så småningom, åtminstone för någon kortare tid, komma att behöva hans bistånd. Ädelt raffel kräver starka nerver. Det är inte alla, som är utrustade med sådana. Men det finns gott om salongsbolsjevikiska nervläkare. Registret sträcker sig från en verklig kapacitet som dr. Goldkuhl ner till en löjlig medelmåttå som dr. Takman.

Sådan är den revolutionära fjärilsvärld, som omger partikommunismens getingbo. Någon anledning att känna skräck och bävan för dess manifestationer finns inte. Revolutionens fjärilar stinger ingen till döds.

De flesta av de intellektuella radikaler, som luftar sina tankar och känslor på det svensk-ryska sällskapet, är godhjärtade och ärliga människor, vilka det inte är svårt att tycka om. Felet med dem är endast, att de har en alltför naiv och godtrogen syn på det sammanhang, i vilket de, utan att ana det, användes. De tror sig vara fria, men hänger i själva verket i den ryska kommunismens trådar.

Det begär man kanske inte, att de utan vidare skall inse. Ideologierna har en väldig makt över människor. De hindrar dem liksom skyggglappar att obehindrat ta utblick åt olika håll. Det finns mera gott om påselade själar, som lyder tömmen, än de flesta anar.

Däremot måste man onekligen förvåna sig över, att de, dessa många gånger kloka och fina huvuden, som är representerade i svensk-ryska sällskapet, inte inser det futila och falskt teatraliska i den verksamhet, till vilken man inspirerar dem. Vad betyder dessa ständiga upprop, på vilka de måste paradera med sina namn? Var och en vet ju ändå, att det är någon yrkeskommunist från Kungsgatan 84, som står bakom och att det hela endast avser att skapa ett reklamnummer i kommunistpressen. Yrkeskommunisten har i de allra flesta fall ingen aning om den kulturella betydelsen av de namn, till vilka han så ivrigt springer och lånar eld. Han behöver bara ett spegelfäkteri, som gör sig utåt. Och vad betyder alla dessa internationella kongresser, till vilka de så frikostigt inviteras österifrån? Det är enkla flugfångare och man kan endast förundra sig över, att ständigt samma namn fastnar i limmet. Men på sätt och vis vore det kanske underligare om nya namn gjorde det.

Dessa kongresser har endast till uppgift att under sken av fria överläggningar skaffa namnunderskrifter på en mängd långt i förväg iordningställda resolutioner, avsedda att publiceras i kommunisttidningarna och påverka den allmänna opinionen.

Det senaste kommunistcamouflaget är kampen för freden. överallt bildas nu fredskommittéer med pomp och ståt och utländska berömdheter tävlar med advokat Branting och andra om att uppträda i dessa sammanhang. Men vad är fred för dessa kommittéer? Det är ursinnig propaganda mot Förenta staterna och krigsförberedelser mot Jugoslavien. Det är makabert lovprisande av den ryska slavstaten och de nya terrordemokratierna i öster. Allt kretsar i grund och botten här kring den ryska propagandan.

Det är märkligt, att inte alla intellektuella utan undantag, sedan nu kommunistpartiet genom sin historia så grundligt avslöjat sin karaktär, inser detta.

Sveriges kommunistiska parti som sådant är nästan uteslutande ett rent industriarbetarparti. Det har ingen kontakt med vårt lands bondebefolkning. Riksdagsman Erik Karlsson, som sköter partiets bondepolitik, är så gott som den ende riktigt bondske i partiet: låt vara att han härvidlag, klädd i yllestrumpor och yllekalsonger året runt, uppfyller även högt ställda fordringar. Det behövs inte många traktorer för att ge de kommunist-trogna på landsbygden full sysselsättning, så få är de. Sannolikt skulle dock de flesta anhängarna ute i bygderna föredra att tälja träskedar. De driftigaste jordbrukarna befinner sig inte hos kommunisterna. Lika klent beställt är det med rekryteringen bland de intellektuella, ett ord, som härstammar från rysk och tysk kommunistterminologi och betyder personer, som inte försörjer sig med sina händer utan att de därför nödvändigtvis behöver ha något huvud värt att försörja.

Så isolerat är egentligen Sveriges kommunistiska parti. Det är den intellektuella fjärilssvärmen kring det, hur ostadig och flyktig, irrande och kringsvärmande den än är, som framkallar ett annat intryck. Utan att vara direkt anslutna till partiet hjälper på så sätt en rad kulturpersonligheter partiet att te sig som något annat och mycket mera betydande än det i själva verket är. Det är på tiden att låta dess naturliga kulturella torftighet framträda.

Det svensk-ryska sällskapet är inte den enda sammanslutning, som kommunisterna använder sig av för att vidga och sprida skenet av betydelse och inflytande. Andra propagandistiska

täckorganisationer är kvinnornas demokratiska världsförbund och ungdomens demokratiska världsförbund. Man behöver endast ha hört Margit Lindström eller Axel Jansson sitta med sina honungslena röster i telefonen och söka påverka någon frisinnad kulturpersonlighet i samband med dessa sammanslutningar för att ha hela det falska och otäcka spelet klart för sig.

För mindre betydande intellektuella finns det en särskild organisation, De fria intellektuella. Här flankerar Per Olof Zennström, den nye kommunistiske propagandachefen av Fritjof Lagers nåde, och hans vän Mats Lindell en liten snärta från sociala nämnderna, som heter Dagny Möller, det illustra företagens violblyga ordförande. I denna krets beundrar alla varandra, troligen därför att ingen utanför kretsen gör det, och föreningssammanträdena antar en lätt karaktär av kommunistiska bönemöten. Particirkulär mässas fram med den allena saliggörande andakten och diskussionen består i att valda prov på förmåga av rätt innanläsning i Ny Dag och de senaste broschyrerna av Hilding Hagberg eller Fritjof Lager ges. Mellan och under anförandena fnittrar en eller flera av deltagarna då och då, sannolikt beroende på att världsliga tankar bestormat vederbörande under avnjutandet av den torra partiförkunnelsen. Radikalismen kulminerar i kaffedrickning med vetegröd. Ibland sjunger man också en stump, till exempel Internationalen eller Vi är ditt unga garde, du proletariat. Det händer verkligen en och annan gång, att en arbetare eller arbetarkvinna är närvarande och i så måtto är denna sammanslutning onekligen märklig.

Av snarlikt kynne är Clarté, den gamla studentorganisationen, men den har under senare år på något sätt trätt i bakgrunden. På denna förenings vanliga medlemsmöten lyser trakteringen med sin frånvaro och den enda välfägnad, som består, är de stora sanningar, som utportioneras till en hungrande mänsklighet av den vise och allvetande Stalin, folkens ledare. Man får lära sig, att klasskampen aldrig upphör, trots att den bevisligen gjort det för de flesta gamla clarteisters del, vidare att sovjetsamhället är utsatt för en aldrig sinande ström av lögnpropaganda och smutskastning och att amerikanerna är mänsklighetens fiender, som förbereder ett nytt krig, vilket dock, om bara medlemmarna ville betala sina kontingenter och flitigare besöka föreningssammanträdena, kan undvikas.

Den förnämsta samlingspunkten för den radikala fjärilslekens elit har dock ännu icke omnämnts. Det är ryska ambassadens mottagningar. Stelt uppställda längs väggarna och vemodigt funderande över var de skall göra av händerna märkes här det kommunistiska partiets ledande män. Deras hållning är på ett dråpligt sätt kännetecknad av generad och ovan korrekthet. Men kring de avlånga borden med vodka, konjak och whisky svärmar den unga intelligentian, hjärtligt glad över att för en gångs skull få en tår på tand utan att det kostar något. Mellan glittrande aftontoaletter och smokingar, guldpaljetterade uniformer och broderade diplomatfrackar kvittras här världspolitik på det angenämaste vis i världen. Det surrar av utländska språk och virvlar av konversationens konfetti. Det hela är en utställning av flärd och fåfånga, frasaradikalism och slug diplomati, som skulle få den enkle arbetaren i Stalingrads träbaracker eller Kuznets gruvor – för att inte tala om musjiken i sina bast skor på steppen – att gapa av förundran. Det skulle förvåna dem djupt, om de visste, att den koketta samlings i själva verket betraktar dem som representanter för en ny och högre människotyp än den de själva representerar.

XVII. Kommunistisk människojakt i Sverige

Det finns en kontrast till de svenska salongskommunisterna, som ger sig självt, nämligen de till vårt land flydda balterna. Å ena sidan skådar här en liten grupp svenskar naivt åt öster med förtjusta blickar, å andra sidan har en grupp utlänningar flytt hit från det ryska paradiset, vilket för dem ter sig som en fasans hemvist. De svenska sovjetbeundrarna känner icke de ryska förhållandena på nära håll. Det gör däremot, till sin djupa förtvivlan, de baltiska flyktingarna. De har ingenting över för den förljugna sovjetpropagandan, ty de har själva sett

och upplevt den ryska realiteten. För dem är det vårt land, som är en kulturstat och inte sovjet. De ryser, när de tänker på läget i hemlandet.

Naturligtvis kan varken ryssar eller svenska sympatisörer till dem finna sig i en sådan situation. Följaktligen har den, människojakt, som hör till ordningen för dagen i de rysstyrda länderna, nu överflyttats till våra landamären, där råheten i den, trots den försiktighet med vilken man måste gå tillväga, klart framträder. Ingenting dömer måhända de svenska kommunisterna mera än den cyniska beredvillighet, med vilken de lånar sig till att i dessa flyktingfrågor gå ryssarnas ärenden, förfölja, smäda och trakassera dessa stackars människor, som sargade av ett tungt öde funnit en fristad här hos oss. Deras hållning härvidlag blottar på ett skrämmande sätt den inhumanitet de i grund och botten företräder. Den visar, att det här inte är fråga om ett vanligt svenskt arbetarparti.

Den ryske agenten Feodorovitch – och före honom den avslöjade Suurväli – snokar skickligt reda på balterna, trots att dessa håller sina adresser hemliga och överhuvud är ytterst försiktiga. Sedan kontaktas den ryska legationen i Stockholm, som startar ett bombardemang av flygblad och skrivelser mot dem.

Men de ryska agenterna nöjer sig inte med detta. De söker också personligen upp de vettskrämda flyktingarna och hotar dem med repressalier om de inte frivilligt återvänder till det hemland de lämnat, på flykt undan exekutionsplutonernas salvor och fängelsernas tystnad.

Den kände estnische tonsättaren Eduard Tubin satt en kväll i lugn och ro hemma vid sitt piano. Plötsligt ringde det på dörrklockan. Det var en tjänsteman från sovjetlegationen, som begärde ett angeläget samtal med honom. Ville han inte återvända hem? Sovjettjänstemannen fortsatte:

– Vi garanterar er 15 000 kr. i månaden, en lägenhet och andra förmåner om ni reser tillbaka till Estland. Där väntar er en stor arbetsuppgift.

Herr Tubin tackade nej. Han kände till de där vackra visorna.

På samma sätt har det gått till i andra fall. Den baltiske flyktingen vet aldrig, när dörrklockan ringer, om det är en rysk agent som står utanför. Det leder till outhärdlig nervositet.

När det gällde den unga kvinnliga musikern Lydia Makarova gick ryssarna till sådana ytterligheter, att den svenska pressen slog alarm. Trots flickans enträgna böner vägrade sovjetagenterna att lämna henne i fred. De sände henne noter, i vilka de dolt propagandamaterial. De sökte under olika förevändningar locka henne till sovjetlegationen. De strök kring villan, där hon funnit en tillflyktsort och vid ett tillfälle trängde de rentav in i den utan lov och flickan nödgades gömma sig. Efteråt kom det fram att de haft en bil stående ett stycke från villan.

Ännu mera egendomligt uppträdde ryssarna – och märk väl på svenskt territorium – vid Daisy Umnovas flykt från den ryska båten Aurania i Karlshamn den 9 februari 1949. Den unga vackra flickan lyckades under skydd av mörkret ta sig förbi den ryske vaktposten och hoppa i land. Där tog några landsmän, med vilka hon tillfälligtvis blivit bekant, hand om henne och hjälpte henne. En rysk patrull företog omedelbart på svenskt område en veritabel razzia efter flickan. Patrullen stod under ledning av den legationstjänsteman, som i våras, komprometterad i Suurvälifallet, nödgades lämna Sverige. Daisy Umnova lyckades dock hålla sig dold, och det svenska utrikesministeriet vägrade, trots den enständiga ryska begäran, att utlämna henne.

I en synnerligen brydsam situation har de baltiska sjömännen kommit genom den ryska människojakten. Ryssarna har stiftat en lag, enligt vilken sovjetmedborgare – och som sådana räknas efter erövringen automatiskt balterna – inte får arbeta på andra fartyg än ryska. Med

stöd härav anhölls i september 1948 plötsligt sjömannen Platais i en polsk hamn. Han hade sedan juli 1946 haft hyra på ett svenskt fartyg, men var oförsiktig nog att gå i land hos polackerna. Att han var försedd med svenskt främlingspass hjälpte honom inte. Det svenska konsulatet kunde ingenting göra.

Samma öde drabbade under liknande omständigheter den lettiske sjömannen Ewald Apenits. Med anledning av det inträffade såg sig sjömanshuset nödsakat att den 26 januari 1949 varna balter för att ta hyra på Polen.

Så försvinner människor. Ryssarna och deras agenter drar sig inte ens för att närma sig baltiska barn, när de leker i parker eller barnkolonier, i syfte att locka av dem föräldrarnas adresser och andra upplysningar och i syfte att förbereda deras bortförande. En sådan episod rapporteras från Mariedalsvägen i Malmö och en annan från den baltiska barnkolonin Lågarö vid Norrtäljeviken.

Rekordet i fråga om repatrieringsverksamheten slår dock kidnappingen av två femtonåringar, Zembit Mustel och Reino Urm, från deras familjer. Under utnyttjande av deras pojkkaktiga äventyrslystnad lyckades ryssarna få dem att rymma från föräldrarna, smyga sig ombord på den ryska ångaren Sestroretsk och följa med detta fartyg till Libau. Där fick de uppträda i radio och läsa upp en utantill-läxa om hur dåligt det var i Sverige. Pojkarna sade, att de tröttnat på att arbeta här som springpojkar och att de nu ämnade studera i hemlandet.

För vilka är sådan naiv propaganda avsedd? Inte ens ryssarna torde, trots sin oförmåga att förstå västerländsk mentalitet, inbilla sig, att den gör någon verkan på svenskarna, med undantag naturligtvis för de mest blåögda kommunisterna. Men det är säkert inte svenskarna ryssarna i första hand vill påverka genom pojkarnas flykt. Det är balterna själva i hemlandet. Varje emigrant, ung eller gammal, man eller kvinna, utnyttjas i hemmapropagandan för att bevisa, att den ryska regimen är oöverträfflig, att flyktingarna i utlandet är burna av en glödande längtan hem och att förhållandena i utlandet inte på något sätt kan mäta sig med dem i hemlandet.

En sådan propaganda kan också behövas. Trots att ryssarna målmedvetet överflyttar den baltiska befolkningen till det inre av Ryssland och överför ryssar till de baltiska länderna har de inte lyckats stabilisera sin ställning i de erövrade länderna. De åtnjuter ingen popularitet bland befolkningen.

På sista tiden har ryssarnas aktivitet för att repatriera balterna ökats. Den 8 februari 1949 utsände sovjetdelegationen följande stencilerade rundskrivelse till en mängd balter:

”Sovjetlegationens konsulära avdelning i Sverige meddelar Er att Ni kan återvända till hemlandet under närmaste tiden. Resekostnader från Stockholm till Er hemort betalas av sovjetstaten.”

Så fortsätter trumelden mot balterna, som lever i skräck och fasa för ryssarna.

Propagandatidningar – till exempel Sovjetnytt – trillar ner i deras brevlådor. Brev från legationen anländer. Ryska tjänstemän ringer upp. Är det att undra på om flyktingarna känner sig infamt påpassade? Deras nerver är redan förut hårt spända.

Många av dem tog sig hit i kuttrar och små segelbåtar, i motorbåtar och plimsollare. De nådde ofta vår kust först efter dagslånga strider för livet. De kom som ett jagat villebråd och de har behållit den känslan. En flykting, låt oss kalla honom Reino, berättar:

– Kl. 3 en natt år 1940 vaknade min familj i Tallin vid att det bultade på dörren. Vi öppnade. Det var en rysk patrull med maskingevär hängande över axeln och det röda märket med hammaren och skäran i mössan. Far och mor beordrades att packa ihop det nödvändigaste i en liten väska och följa med. Sedan den natten har jag aldrig sett dem mera och inte hört ett ord

från dem. Jag vet inte, om de är levande eller döda. Kanske har man fört dem till Sibirien. Kanske har man skjutit dem. Jag vet ingenting.

– Och varför arresterade man er far och mor?

– Vi var förmögna.

– Hur bar det sig så till, att ni kom till Sverige?

Den unge mannen, som nu arbetar i en svensk firma, kramar nervöst med händerna i stolkarmen. Man märker, att minnena plågar honom.

– När far och mor inte återvände, förstod jag, att jag, fastän jag bara var en vanlig studerande, var i fara. Så fick jag av en vän höra, att en grupp tänkte försöka ta sig över till Sverige. Han nämnde platsen vid kusten, där man skulle samlas och jag infann mig där på utsatt tid. Båten, som stod till vårt förfogande, var nybyggd. Träet i den hade inte hunnit svälla, varför den oavbrutet tog in vatten. Vi måste ösa i ett. I tio dagar drev vi omkring på havet. Då upptäckte av en händelse en svensk tullbåt oss och förde oss in till trakten av Sundsvall. Så långt norrut hade vi drivit.

Denna berättelse kan betraktas som typisk för vad åtskilliga balter upplevt. Under tysta kvällar i det nya, främmande landet tycker de sig understundom ännu höra dundret från de ryska kanonerna i fjärran. De har heller inte glömt det förfärliga, som kom efteråt, de ekande stegen av den ryska soldatesken på de tomma gatorna, bultningarna med gevärskolvorna på dörrarna, bortförandet av anförvanter till fångelser och arbetsläger. Är det egentligen så underligt, om människor, vilkas hela existens på detta sätt lagts i grus och spillror, inte alltid har perfekta nerver, om de är fyllda av skräckblandat hat till sovjetmakten och om de är mera mottagliga för det kalla kriget än andra?

Tanja är kontorist på ett försäkringsbolag och bor tillsammans med en väninna ute i Riksby, där de har en liten trevlig lägenhet. Den är enkelt, men smakfullt möblerad.

Hon fick först plats som hembiträde och försökte naturligtvis göra sitt bästa med det svenska språket. Trots detta gick det ofta på tok. Nu efteråt skrattar hon åt missödena. En gång, när familjen skulle ha en riktigt fin middag för utvalda gäster, fick hon tillsägelse om, att det skulle vara kyckling till varmrätt.

– Köckling? säger hon på sin brutna svenska. Vet ni, vad jag kom in med på silverfatet? Jo, böckling – Det blev tablå förstås.

En annan gång blev hon tillsagd att gå ner i källaren och hämta upp palt. Hon kom upp med salt. Upplyst om sitt misstag gick hon ner igen och kom tillbaka med mera – salt.

Tanja försäkrar, att hon har det bra här och att det inte skulle falla henne in att återvända hem.

– Men är ni inte rädda för att ryssarna skall komma hit? frågar jag.

Med ens faller en skugga över hennes ansikte. Anna, hennes rumskamrat, stirrar envist på en grön lampskärm i taket och själv sitter Tanja och biter sig i läpparna. Till slut säger hon beslutsamt:

– Vet ni, jag skall berätta en sak för er. Senast i natt drömde jag något otäckt. Jag drömde att ryssarna erövrade Sverige och att de kom och hämtade mig. Jag och alla mina landsmän satt här i en säck och vi hade ingen möjlighet att komma undan. När jag vaknade badade jag i ångestsvett. Det är likadant med alla oss flyktingar. Plötsligt mitt i natten vaknar vi i en mardröm och skriker. Sverige ligger för nära ryssarna. Vi känner oss inte säkra. Vi är inte missbelåtna med Sverige. Men många av oss törs inte stanna.

Så är det.

I bakgrunden tornar orons moln upp sig som svarta stackar. Känslan av att ett ödeläggande åskväder på nytt kan dra fram genom deras liv plågar flyktingarna.

Vad gör de då? De sätter sig i förbindelse med likasinnade – man har ju sina föreningar och fester, där man möts – och så beslutar man sig för att gemensamt tillskjuta medel för inköp av ett litet fartyg. Man realiserar sina tillgångar. Skumma spekulanter profiterar på främlingarnas oro och nöd. Hemliga reaktionära ligor opererar i bakgrunden. Ett pass, om man inte kan få ett riktigt, kostar 500 kr. Nattetid lyfter så i skydd av mörkret och i största hemlighet små bräckliga skepp ankar i olika hamnar på västkusten och ger sig, fullastade med desperata människor på väg över Atlanten. Det sista fartyget som gick var Victory – en av myndigheterna underkänd plimsollare. Tidigare båtar var Elsa som for till Argentina och Brasilien, Viljam och Ann-Marie distinerade till Kapstaden, Saraband och Valnut till Kanada. – – – Det är en hel tragisk folkvandring i miniatyr. Man flyr undan det ryska spöket

Det finns för närvarande cirka 30 000 balter i Sverige. Arbetsförmedlingen har ordnat med anställningar åt dem och den svenska socialvården har inte betraktat dem som undantag. Folkhemmets möjligheter har stått till deras tjänst. Industrin har hungrat efter arbetskraft, och också balterna har kommit i åtnjutande av högkonjunktorens goda löner. De får – förutom i vissa militära skyddsområden samt i Stockholm, Göteborg och Malmö, där det fordras särskilda uppehållstillstånd – röra sig fritt i landet. De är fria gäster i en fri rättsstat. Vad har de att frukta här utom sina egna mardrömmar? Varför flyr de?

Det torde stå klart mot bakgrunden av det föregående.

De anser sig inte trygga här. Sverige är ingen stormakt och de anser det ovisst om regeringen kan skydda dem mot ryskt övervåld. De ser dagliga exempel på, hur de ryska agenterna får bedriva sin jakt under skydd av de diplomatiska rättigheternas immunitet. De vet visserligen att polisen står på deras sida, men de vet också, att den ofta är maktlös.

Moskva är starkt. Utlämnade inte vårt land bara för några år sedan en stor baltisk flyktinggrupp, som stod under ledning av doktor Eichfuss, till nöd, elände, koncentrationsläger och en nästan säker död? Det är en handling, som ingen kan glömma, en av de för vårt land mest vanhedrande, som någonsin företagits.

Nu måste det bli annat. De baltiska och andra flyktingarna från de östeuropeiska länderna bör garanteras ovillkorlig asylrätt och kraftåtgärder för att skydda deras frid och ro här i Sverige med det snaraste vidtas.

Det räcker härvidlag tyvärr inte med att klart och kraftigt för de ryska och andra östeuropeiska representanterna här deklarerar den svenska regeringens och det svenska folkets ståndpunkt och skapa respekt för den. Tyvärr torde det också bli nödvändigt att ingripa mot den skamliga hets de svenska kommunisterna på order av sina ryska uppdragsgivare bedriver mot flyktingarna. Hur lågt de sjunkit i sin lakejtjänst hos utländsk makt framgår av den hänsynslöshet, med vilken de angriper dessa olyckliga offer för barbariska förhållanden, på de lösaste grunder överlagt beskyller dem för nazism och överhuvud åsidosätter människokärlekens och barmhärtighetens enklaste bud.

Till alla sina andra försyndelser lägger de svenska kommunisterna i sitt förhållande till flyktingarna en sista, stor försyndelse: de uppträder lika grymt och vedervärdigt som nazisterna under trettioalet mot misshagliga folkelement. Härmed diskvalificerar de sig själva ur alla synpunkter. Deras väg blir blodtörstiga fanatikernas och barbarers väg. Det är sannerligen egendomligt, att en rörelse, som ursprungligen besjälades av en uppriktig omtanke om och medkänsla med alla fattiga, förföljda och betungade, nu skall ha hamnat i ett sådant trask. Men anledningen är tydlig. Det är den ryska despotismen, som kedjat de svenska kommunisterna vid sin blodiga triumfvagn. Den despotiska hänsynslösheten mot människor,

vilken trivs och frodas i öster, har omärkligt inympats på det svenska kommunistpartiet, ända till dess att det självt blivit hänsynslöst, grymt och tarvligt.

Detta är ett känslomässigt resonemang – – –?

Javisst – – – – Men det står i samklang med den stora humana västerländska tradition, utan vilken vi alla hastigt skulle falla tillbaka till de råa och inkvisitoriska förhållanden, som rådde lite varstans i de europeiska länderna under religionskrigens tidsålder. Det kommer inte att lyckas kommunisterna, hoppas man, att återföra utvecklingen till samma nivå, som kännetecknade dessa gamla hårda skeden.

Den hat- och våldspolitik, som är det innersta innehållet i det svenska kommunistpartiets strävanden, träder öppet fram i den entusiasm, med vilken partiet ifråga sanktionerar den ryska människojakten på vårt territorium. Samtidigt karaktäriserar denna människojakt genom att avslöja bristen på civilisation på ett ypperligt sätt det förljugna i att uppfatta sovjetmakten som representant för något slags högre, socialistisk kultur. Sovjet har ännu inte hunnit upp till samma civilisatoriska höjd som vårt eget lilla land, hur ringa den än, ur många synpunkter, kan förefalla.

XVIII. Kommunisternas öde

Den ryska revolutionens stagnation i en vederstygglig despoti har helt naturligt bidragit till att skapa den atmosfär av social hopplöshet och besvikelse, som är ett så markant drag i den moderna västerländska kulturens fysionomi. Förhoppningarna var stora och därför blir också desillusioneringen ovanligt bitter. Men är det inte alla lindansares öde? Förr eller senare störtar de från den skälvande linan och skådespelet är över.

Det var en dans på lina att tro, att ett efterblivet land som sovjet i kraft av sin revolutionära entusiasm med ett slag skulle kunna flyga fram till socialismen. Linan var för smal. De politiker, som gjorde det vågsamma experimentet, hade aldrig fast mark under fötterna. Deras fall blev stort.

Så är också den viktigaste politiska lärdom sovjetsamhällets utveckling ger oss den, att man bör vara på sin vakt mot allt revolutionärt önsketänkande. Ingenting är vunnet med att bygga barrikader och uppsätta en ny revolutionär regering, om icke dessförinnan genom långsamt vardagligt arbete en fast grundval för en högre andlig och materiell kultur skapats. Vägen in i framtidens förlovade land går inte genom massdemagogisk yra, revolutionärt skrik och skrån utan genom stilla, vardagligt arbete, som vidmakthåller och förökar, vad tidigare generationer skapat. Geniet gör sina raider. Men det enkla folket håller vid liv och bevarar, vad som åstadkommit. Först i vardagens händer blir de stora vetenskapliga och sociala upptäckterna fruktbara och framtidsdanande.

Ingen bestrider, att sovjetmakten genomfört och alltjämt är i färd med att genomföra en gigantisk omvandling av det ryska folkets förhållanden. Här ryckes brutalt på några årtionden den gamla, nedärvda, primitiva odlingen upp med rötterna och ett land, präglad av modern industrikultur, blir under ohyggliga födslovåndor till. Det är ett skeende, som har drag både av storhet och grymhet. Men man förvrider hela sin syn på den historiska utvecklingen om man som kommunisterna vill göra detta land till ett socialistiskt land, hävdar att det redan passerat eller är på väg att i blixtempo passera den västerländska civilisatoriska nivån och att det följaktligen är ett ideal för de västeuropeiska folken. Det förekommer inga sådana mirakulösa språng i historien. Sovjet får nöja sig med att vara, vad det är, ett folkrikt rike med en fruktansvärd nativitet, väldiga naturtillgångar, som man just börjat exploatera och en växande industri. Politiskt sett är landet barbariskt och efterblivet. Den form av kommunism det

företräder är en kryptoreligion full av vidskepelse och har ingenting med vetenskap i dess tekniska och rationella mening att göra.

För den, som sett sovjetsamhället i framtids- och önskedrömmens idealiserade och rosafärgade dager är det naturligtvis hårt att nödgas erkänna detta och uppvaknandet ur de socialistiska drömmerierna kan förvisso förefalla mången rätt beskt. Men i grund och botten är det aldrig någon stor tragedi att nyktra till och se verkligheten i ögonen. Det enda, som skulle vara verkligt nedslående vore, om med en realistisk uppfattning av sovjetsamhället det vore omöjligt att upptäcka några vägar framåt för människosläktet. Men så är ju inte alls fallet utan tvärtom.

Det är den felaktiga uppfattningen om sovjet, som kommit kommunisterna att nödgas hänge sig åt den ena lögnen efter den andra ända till dess att hela deras världsbild blivit falsk och förljugen. Var och en, som varit offer för kommunismen och efteråt granskar sin situation, kommer säkert att finna, att det känns som en befrielse från ett alpträck att återigen få reagera fritt och naturligt och kalla en katt för katt och en skurk för skurk.

Inga historiska utvecklingslagar sättes heller ur kraft genom att sovjetmyten genomskådas. Håller landet fred, stiger dess levnadsstandard och personkultur, så kommer automatiskt behovet av ökad personlig frihet och faktisk medbestämmanderätt i styrelsen att infinna sig och i ljuset av liberala idéer, färgade av den speciella ryska miljön, kommer sovjetfolket att emancipera sig och närma sig samma civilisatoriska nivå, som nu är vår egen. Det är ett händelseförlopp, som i sitt lagbundna inre sammanhang är starkare än varje despoti. Under sådana omständigheter blir det emellertid synd om våra svenska kommunistledare av i dag. Utan stöd av sovjets bajonetter kommer de aldrig till makten. De är dömda att alltmera isolerade, surögda och besvikna tassa omkring i sitt högkvarter, gråsprängda och trötta på en politisk religion, som inte stämmer och bara livet igenom låtit dem få smäll på fingrarna.

Men det andra alternativet är nästan ännu grymmare. Det är, att det verkligen kommer till krig och att de häves till makten för några korta dagar och nätter, veckor och år på sovjets sköldar. Det är fosterlandsförräderiets roll de då skulle nödgas spela, den otäckaste av alla roller, och de skulle nödgas spela den i den djupaste lydning och mest förnedrande servilitet under främmande makthavandes budord, order och befallningar. Minsta vacklan skulle föra dem själva med ryggen mot väggen framför arkebuseringsplutonens gevär.

Hur man alltså än vrider och vänder på de olika möjligheterna, så har kommunismen här i landet ingen framtid i sin nuvarande form. Fortsätter ryssarna att uppbygga sitt land och civilisera sitt näringsliv utan krig är våra hemmakommunister förlorade. Men det är de också, låt vara att de då kanske för en kort tid får njuta av en blodig makts sötma, om den fredliga ryska expansionen förbytes i krigisk expansion.

Det svenska kommunistpartiet är för närvarande tomt som ett urblåst ägg. Någon egen livskraft har det inte. Det är ett skört skal kring en tradition, som dött, den tradition, som skapades under de stora, ryska revolutionsdagarna för länge, länge sedan.

Vad kom egentligen ut av de många kampåren? En massa träiga broschyrer och cirkulär, som ingen läser, lite väsen i riksdagen, en smula mullvadsarbete i en främmande, cynisk stormakts tjänst – – – Det är inte mycket. Men så går det, när man jagar efter vind. Livets lagar låter inte gäcka sig. För kommunisterna här hemma återstår nu endast slutet. Man kan på goda grunder förmoda, att det kommer att bli rätt snöpligt. Det sannolikaste är att partiet vissnar bort i tvinsot som en gammal ko i halmen och inte faller i strid som en vanvettig tjur på den blodiga arenan. Men ur de stora principernas synpunkt är det likgiltigt vilket.

Med det svenska kommunistpartiet dör emellertid inte den framtidstro och längtan efter en bättre värld, som mer eller mindre starkt lever hos alla i vår trista tidsålder. En ökenresande

blev en gång under nattens stillhet frågad av sin vägvisare om han ej hörde tunga suckar. Vem skulle då sucka? sporde resenären. Öknen, svarade vägvisaren, öknen, som suckar av längtan efter att leva och blomstra.

Det vore farligt att endast ha öga för den småborgerliga svenska idyllen, denna av dödlig flygsand omgivna oas.